

Arja Poranen

Yliopistokeskusten rahoitus selvitys
Selvitys yliopistokeskusten rahoituksesta sekä
rahoituksen kehittämislinoista

Oulun yliopisto
Kajaanin yliopistokeskus
Kajaani 2006

Tiivistelmä

Yliopistokeskukset aloittivat toimintansa vuoden 2004 alussa kuudessa maakunnassa, joiden yhteen laskettu väestö on 20 % maamme väestöstä. Yliopistokeskuspaikkakuntia ovat Kajaani, Kokkola, Lahti, Mikkeli, Pori ja Seinäjoki. Näillä paikkakunnilla yliopistokeskukset toimivat alueellisen innovaatiojärjestelmän ytiminä ja solmukohtina globaaleille osaamisverkostoille.

Historiallisesta taustasta ja organisoitumisen mallista johtuen yliopistokeskukset ovat erilaisia. Alueille on 1970-luvulta lähtien perustettu erilaisista lähtökohdista ja erilaisia tehtäviä toteuttavia yliopistojen yksiköitä, jotka vuoden 2004 alussa koottiin verkosto-organisaatioina toimiviin yliopistokeskuksiin. Yliopistokeskusten tehtävänä on edistää yliopistollisen tutkimuksen ja koulutuksen alueellista ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Opetusministeriön tavoitteena oli koota yliopistopaikkakuntien ulkopuolella olevaa yliopistotoimintaa monipuolisiin yliopistokeskuksiin, joissa on usean yliopiston toimintaa. Yliopistokeskusten käynnistämiseksi oli kyse organisaatiomallista, jolla yliopistojen osaamisen vaikutuksia voidaan levittää alueellisesti kattavammin lisäämättä yliopistojen määrää. Yliopistokeskusjärjestelmän synnyttämisessä ei siis ollut kyse uudesta yliopistollisesta toiminnasta, vaan olemassa olevan toiminnan tehostamisesta.

Yliopistokeskukset ovat osa suomalaista yliopistolaitosta ja korkeakoulujärjestelmää. Ne toteuttavat emoyliopistojen toimintaa ja yliopistolaissa määriteltyjä tehtäviä eli tutkimusta, opetusta ja yhteiskunnallista vuorovaikutustehtävää. Yliopistokeskukset ovat paikallisen roolinsa lisäksi konkreettinen osa suomalaisten yliopistojen yhteistyötä.

Eduskunnan valtionvarainvaliokunta totesi mietinnössään (VaVM 45/2005) koskien hallituksen esitystä valtion talousarvioehdotukseksi vuodelle 2006, että yliopistokeskukset vahvistavat yliopistotoiminnan alueellista kattavuutta ja vaikuttavuutta. Yliopistokeskukset toimivat aloilla, jotka liittyvät luontevasti maakuntien elinkeinorakenteeseen. Keskusten aluevaikutukset ovat jo nyt näkyvissä. Elinkeinoelämässä mm. tutkimus- ja kehittämistyön taso on noussut ja yritysten kilpailukyky kasvanut. Myös hallitusohjelmassa on sitouduttu korkeakoulujen aluevaikutusten vahvistamiseen ja yliopistokeskusten toiminnan turvaamiseen.

Käsillä oleva yliopistokeskusten rahoitusta ja sen kehittämistä koskeva selvitys on laadittu yliopistokeskusten edunvalvontaa ja kehittämissyhteistyötä toteuttavan ja koordinaatiotehtävistä vastuussa olevien henkilöiden muodostaman, yliopistokeskusten yhteistyöfoorumin toimeksiannosta ja se on toteutettu aikavälillä 1.9.2005 – 28.2.2006. Selvityksellä haluttiin selkeyttää ja analysoida yliopistokeskusten rahoituspohjaa ja rahoituskäytäntöjä, tuoda esille nykyisen rahoituspohjan ja rahoituskäytäntöjen aiheuttamia ongelmia sekä selvittää rahoituksen kehittämismahdollisuuksia.

Selvitys ajoittuu yliopistojen tulossopimuskauden vaihtumisen ajankohtaan. Opetusministeriö on päättänyt 1.2.2006 sopimuskauden 2007-2009 toiminnanohjauksen linjauksista ja yliopistojen rahoitusperusteista uudelle sopimuskaudelle. Selvityksen I-osassa tuodaan esille budjettirahoituksen tarjoamat yliopistokeskusten toiminnan kehittämismahdollisuudet uuden tulossopimuskauden rahoituskriteerien pohjalta sekä hahmotellaan yliopistokeskusten rahoitusmallia. Yliopistokeskusten toimintaan halutaan jatkuvuutta ja pitkäjänteisyyttä kestäväen rahoitusmallin avulla. Selvityksen II-osassa pohditaan yliopistokeskusten toiminnallisia tavoitteita ja tavoitteiden saavuttamisen reunaehdoja.

Yliopistokeskuksia rahoitetaan monista eri lähteistä. Näin yliopistokeskukset laajentavat yliopistotoiminnan rahoituspohjaa. Rahoitus koostuu pääasiassa ulkopuolisesta määräaikaista rahoituksesta. Valtion budjettirahoituksen osuus yliopistokeskusten rahoituksesta oli vuonna 2005 keskimäärin 30 % ja ulkopuolisen rahoituksen osuus 70 %. Yliopistoissa ulkopuolisen rahoituksen osuus on keskimäärin noin kolmannes.

Pääosa yliopistokeskusten rahoituksesta tulee kilpaillun hankerahoituksen sekä maksupalvelutoiminnan tulojen kautta. Budjettirahoitus keskittyy tietyille yksiköille ja tiettyihin toimintoihin. Suuressa osassa yliopistoyksiköitä budjettirahoituksen osuus on alle kymmenen prosenttia ja jotkut yksiköt toimivat puhtaasti ulkoisella hanke- ja tulo-rahoituksella. Ulkopuolisen rahoituksen lähteitä ovat kaupungit, kunnat, yritykset, maakunnat, Euroopan Unioni, lääninhallitukset, TE-keskukset, Tekes, Suomen Akatemia, paikallinen ammattikorkeakoulu(t), alue- ja osaamiskeskusohjelmat, sairaanhoitopiiri, säätiöt sekä yksityishenkilöt ja opiskelijat (opiskelija- ja kurssimaksut).

Myös jatkossa yliopistokeskukset hankkivat rahoitusta monista eri lähteistä. Rahoituskilpailussa pärjääminen edellyttää pitkäjänteisyyttä. Ulkopuolisen rahoituksen määräaikaisuus vaikeuttaa toimintojen saattamista vakaalle pohjalle. Olisi perusteltua, että budjettirahoituksen osuus yliopistokeskusten kokonaisrahoituksesta olisi nykyistä suurempi.

Yliopistot rahoittavat yliopistokeskusten toimintaa sisäisten rahanjakomalliensa mukaisesti. Yliopistokeskuksissa nähdään, etteivät yliopistojen sisäisen rahanjaon käytännöt ole kehittyneet samaan tahtiin kuin yliopistokeskusten toiminnot. Yliopistokeskukset esittävät rahoitusmallia, joka vastaisi paremmin niiden nykyistä toimintaprofiilia ja aikaan saamia tuloksia. Rahoitusjärjestelmän tulisi ottaa yliopistokeskukset systemaattisemmin huomioon nykyisten erilaisten käytäntöjen sijaan. Luonnollinen tavoite myös on, että järjestelmä on läpinäkyvä, helposti omaksuttavissa ja että se tukee keskusten omaa tavoitteenasettelua. Hyvin keskeinen tavoite on, että rahoitusjärjestelmä kannustaa yliopistoja keskinäiseen yhteistyöhön.

Jotta yliopistokeskusten toimintaa voidaan kehittää yhä vaativammassa toimintaympäristössä, tarvitaan laadun kehittämistä tukeva rahoitusjärjestelmä. Laadun ja vaikuttavuuden kehittäminen ja seuranta on vaikeaa puutteellisen ja epäyhtenäisen tilastointijärjestelmän vuoksi. Tarvitaan KOTA - tietojärjestelmän kehittämistä, yliopistojen tietohallinnon kehittämistyötä sekä myös yliopistokeskusten omaa työtä.

Yliopistokeskukset esittävät budjettirahoituksensa kehittämistä niin, että rahoituksen perusteena käytettäisiin opetusministeriön helmikuussa 2006 päättämiä toimintamenorahoituksen muodostumisperusteita ja rahoituskriteereitä. Nykyiset yliopistojen sisäisen rahanjaon käytännöt vaihtelevat yliopistoittain ja perustuvat esimerkiksi aikaisempaan toimintamenorahoitukseen, palkkamenoihin, tilakustannuksiin ja ylipäätään harkintaan. Yliopistokeskukset haluavat puolestaan olla aktiivisesti kehittämässä innovaatio- ja aluetoiminnan vaikuttavuuden mittareita. Ne antaisivat tietoa paitsi yliopistoille ja opetusministeriölle niin myös alueellisille yhteistyökumppaneille.

Yliopistokeskukset esittävät, että opetusministeriö kannustaisi yliopistoja huomioimaan yliopistokeskuksen osana yliopistojen strategista suunnittelua ja kehittämään sisäisen rahanjaon malleja. Yliopistokeskukset haluavat tehostaa yliopistojen tavoitteiden toteutumista. Toisaalta emoyliopistojen sitoutuminen yliopistokeskusten toimintaan on edellytys yliopistokeskusten kehittymiselle. Asioita yhdistämään tarvitaan yliopistokeskusten toimintaprofiilin huomioiva tulosohjausjärjestelmä.

Raporttiin sisältyvät seuraavat toimenpide-esitykset:

1. Esitetään, että opetusministeriön ja yliopistokeskusten välillä toimivaa tulosneuvottelujärjestelmää kehitetään niin, että sen eri osapuolia ohjaava vaikutus merkittävästi paranee.
2. Esitetään, että opetusministeriö ohjaisi emoyliopistoja huomioimaan yliopistokeskukset osana yliopistojen strategista suunnittelua ja kehittämään edelleen sisäisen rahanjaon malleja.
3. Esitetään, että yliopistokeskusten budjettirahoituksessa toteutettaisiin osana yliopistojen rahoitusta sama rahoitusrakenne (perusrahoitus, tuloksellisuusrahoitus ja hankerahoitus) kuin yliopistojen rahoituksessa. Tämän toteutumista myös seurattaisiin toimintakertomusten laatimisen yhteydessä.
4. Esitetään, että yliopistokeskukset kehittävät omalta osaltaan alueellisen toimintansa luonteen mukaisia alueellisen vaikuttavuuden indikaattoreita.
5. Esitetään, että nykyinen kehittämismääräraha muutetaan pitkäjänteiseksi toimintamenomäärärahaksi ja sen tasoa aika ajoin tarkistetaan.
6. Esitetään, että yliopistojen tulosohjausta kehitettäessä huomioidaan erityisesti tavoitteet, jotka mahdollistavat ja kannustavat yliopistoja keskinäiseen yhteistyöhön.
7. Esitetään, että KOTA-tietojärjestelmää kehitetään niin, että yliopistokeskuksia koskevat tiedot ovat poimittavissa järjestelmästä joustavasti.
8. Esitetään, että yliopistot kehittävät omaa taloushallinnon tietojärjestelmäänsä niin, että yliopistokeskuksen taloutta koskevat tiedot saadaan tulostettua yhtenäisesti ja kohtuullisella työllä järjestelmästä.
9. Esitetään, että yliopistokeskukset itse kehittävät tiedontuotantoaan niin, että keskeiset toimintaa ja taloutta kuvaavat tiedot saadaan yhtenäisiksi ja vertailukelpoisiksi

Sisällys

Tiivistelmä

Johdanto	9
-----------------	----------

OSA I YLIOPISTOKESKUSTEN RAHOITUSMALLIN KEHITTÄMINEN 11

1 Tausta	13
-----------------	-----------

2 Yliopistokeskusten nykyinen rahoituspohja ja toiminta	16
--	-----------

2.1	Yleistä	16
2.2	Yliopistokeskusten rahoitus	18
	Määräaikaisesta rahoituksesta aiheutuvat ongelmat	22
	Yliopistokeskusten budjettirahoitus ja sen määräytyminen	23
	Yliopistokeskusten tavoitteet rahoituksen osalta	25
	Yliopistokeskusten toimintaan kohdistuvat odotukset ja rahoitukselliset uhkat	26
2.3	Yliopistokeskusten yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä ja sen rahoitus	26
	Yliopistokeskukset osana alueellisia innovaatiojärjestelmiä	28
	Vuorovaikutustehtävän rahoitusmahdollisuudet yliopistokeskuksissa	30
	Yliopistokeskusten alueellisen vaikuttavuuden mittaaminen	32
2.4	Yliopistokeskusten tutkimustoiminta ja sen rahoitus	34
	Tutkimustoiminnan rahoitusmahdollisuudet yliopistokeskuksissa	39
2.5	Yliopistokeskusten koulutustoiminta ja sen rahoitus	40
	Maisteriohjelmat ja niiden rahoitus	41
	Avoin yliopisto-opetus ja sen rahoitus	42
	Täydennyskoulutus ja sen rahoitus	46
	Koulutustoiminnan rahoitusmahdollisuudet yliopistokeskuksissa	48

3 Yliopistojen tulosohejaus ja sisäiset rahanjakomallit	49
--	-----------

3.1	Yliopistojen tulosohejaus	49
	Yliopistokeskusten tulosneuvottelut	49
3.2	Yliopistojen toimintamenorahoitus	50
3.3	Toimintamenorahoituksen kriteerit 2007-2009	52
3.4	Yliopistojen sisäiset rahanjakomallit	52

4 Yliopistokeskusten rahoitusmallin kehittäminen	55
---	-----------

4.1	Esitys rahoitusmallin rakenteeksi	55
4.2	Budjettirahoituksen perustelut ja rahoituskriteerit	56
	Perus- ja jatkotutkintorahoitus	56
	Tutkimustoiminnan rahoitus	57
	Yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän/alue- ja innovaatiotoiminnan rahoitus	57

OSA II YLIOPISTOKESKUSTEN TOIMINNAN KEHITTÄMINEN JA RAHOITUSMALLIN VAKIINNUTTAMINEN 59

5 Yleistä	61
------------------	-----------

6 Yliopistokeskusten rooli alueella ja profiloituminen	62
---	-----------

7 Yliopistokeskusten kehityskulku	64
--	-----------

8 Toiminnan vaikuttavuus ja tuloksellisuus	69
---	-----------

9 Yhteenveto	74
---------------------	-----------

Lähteet

Johdanto

Yliopistokeskusten toiminta alkoi 1.1.2004. Yliopistokeskukset toimivat verkostomaisina organisaatioina, joihin on koottu alueen yliopistollinen toiminta yhden sateenvarjon alle. Yliopistokeskusjärjestelmän synnyttämisessä ei ollut kyse uudesta yliopistollisesta toiminnasta, vaan olemassa olevien toimintojen aiempaa selkeämmästä jäsentämisestä ja strukturoinnista. Yliopistokeskuspaikkakuntia ovat Kajaani, Kokkola, Lahti, Mikkeli, Pori ja Seinäjoki.

Yliopistokeskukset ovat osa suomalaista yliopistolaitosta. Ne ovat paikallisen roolinsa lisäksi konkreettinen osa suomalaisten yliopistojen yhteistyötä. Yliopistokeskukset toteuttavat yliopistojen yhteiskunnallista vuorovaikutustehtävää ja laajentavat yliopistotoiminnan rahoitus pohjaa. Yliopistot tuovat yliopistokeskusten toimintaan erikoisosaamista, jonka vaikutukset eivät ole pelkästään taloudellisia vaan myös henkisiä, sivistyksellisiä ja maakuntien elinvoimaisuutta lisääviä. Emoyliopistot vastaavat yliopistokeskusten tutkimuksen ja koulutuksen laadusta.

Yliopistokeskusten keskitetty yliopistollisten toimintojen koordinointi on aktivoitunut keskustelun yliopistokeskusten toiminnan rahoituksesta. Yliopistokeskuksia rahoitetaan yhteisrahoitteisella rahoitusmallilla, jossa rahoitus koostuu pääasiassa ulkopuolisesta määräaikaaisesta rahoituksesta. Yliopistokeskusten toiminta on alkanut hyvin. Niiden toimintaa halutaan kehittää edelleen ja tuoda toimintaan jatkuvuutta ja pitkäjänteisyyttä kestäväen rahoitusmallin avulla.

Käsillä oleva yliopistokeskusten rahoitusta ja sen kehittämistä koskeva selvitys on laadittu yliopistokeskusten koordinaattoreista muodostuvan yhteistyöfoorumin toimeksiannosta ja se on toteutettu aikavälillä 1.9.2005 – 28.2.2006. Selvityksen tekijänä on suunnittelija Arja Poranen Kajaanin yliopistokeskuksesta. Toimeksiannon ytimenä oli valmistella yhdessä yliopistokeskusten kanssa yhteisiä linjauksia koskien yliopistokeskusten rahoitusmallia sekä rahoituksen kohdentamista ja seurantaa. Selvitys perustuu yliopistokeskusten koordinaattoreiden haastatteluihin, Helsingin ja Oulun yliopistojen suunnittelupäälliköiden haastatteluihin sekä kirjalliseen ja sähköiseen lähdemateriaaliin.

Selvityksellä haluttiin selkeyttää eri yliopistokeskusten rahoitus pohjaa ja rahoituskäytäntöjä sekä tuoda esille nykyisen rahoitus pohjan ja rahoituskäytäntöjen aiheuttamat ongelmat yliopistokeskusten toimintaan. Selvitys ajoittuu yliopistojen tulossopimuskauden vaihtumisen ajankohtaan. Opetusministeriö on päättänyt

1.2.2006 tulossopimuskauden 2007-2009 toiminnanohjauksen linjauksista ja yliopistojen rahoitusperusteista uudelle sopimuskaudelle. Selvityksen I-osassa tuodaan esille yliopistokeskusten budjettirahoituksen tarjoamat toiminnan kehittämismahdollisuudet uuden tulossopimuskauden rahoituskriteerien pohjalta ja hahmotellaan yliopistokeskusten rahoitusmallia. Selvityksen II-osassa pohditaan yliopistokeskusten toiminnallisia tavoitteita ja tavoitteiden saavuttamisen reunaehdoja.

Selvityksen näkökulma on rahoituksellinen ja päämielenkiinto siinä kohdistuu yliopistokeskusten rahoitukseen ja rahoituspohjaan, joita tarkastellaan yliopistokeskusten toiminnoista ja toimintaympäristöstä käsin. Toimeksiannon luonteesta johtuen yliopistokeskusten toimintaa ei esitetä raportissa tyhjentävästi. Tarkempaa tietoa ja materiaalia yliopistokeskusten ja niiden yksiköiden toiminnasta sekä yhteystiedot löytyvät mm. yliopistokeskusten verkkosivuilta (Liite 5).

OSA I YLIOPISTOKESKUSTEN RAHOITUSMALLIN KEHITTÄMINEN

1 Tausta

Opetusministeriö on aluekehittämisstrategiassaan vuosille 2003-2013 sitoutunut tukemaan omalla toiminnallaan valtioneuvoston vahvistamia alueellisen kehittämisen toimintalinjoja. Lipposen II hallitusohjelman (15.4.1999) mukaan aluepolitiikassa kiinnitetään erityisesti huomiota alueellisesti tasapainoiseen väestörakenteeseen ja osaamisen vahvistamiseen alueilla. Nyky-yhteiskunnassa osaamisen merkitys korostuu entisestään, sillä osaaminen on merkittävä osa talouden kilpailukykyä. Innovatiivisuus ja osaamisverkostot ovat yritystoiminnassa yhä tärkeämpiä. Tutkimustoiminnan, tutkimus- ja kehitystyön, taiteellisen toiminnan sekä korkeakoulutuksen merkitys uusien innovaatioiden tuottamisessa ja osaamisen levittämisessä korostuu. (OPM 2002a: Valtioneuvosto 1999.)

Alueellisessa innovaatiotyössä korostetaan enenevästi yhteistyön ja verkostoitumisen merkitystä. Korkeakoulujen rooli osaamisverkostoissa on korostunut paitsi uuden tiedon tuottajana niin myös sen levittäjänä. Tavoitteena on koulutuksen alueellinen tasa-arvo ja monipuolinen opetustarjonta sekä se, että alueen koulutus tukee aluekehitystä. Strategisena tavoitteena opetusministeriöllä on kehittää toimintaa huolehtimalla riittävästä perusvoimavaroista maan eri osissa ja korostamalla toiminnan korkeaa laatua.

Valtioneuvoston roolina on tehdä kokonaisvaltaisia linjauksia koko tiede- ja teknologia- sekä elinkeino- ja innovaatiojärjestelmissä. Myös keskeisten ministeriöiden alueiden kehittämistä koskevilla linjauksilla on huomattava merkitys alueellisten innovaatiojärjestelmien kannalta. Valtioneuvosto määrittelee valtakunnalliset alueellisen kehittämisen tavoitteet määräajaksi, käytännössä omaksi toimikaudekseen. Tämän päätöksen pohjalta ministeriöt täsmentävät omat alueellisen kehittämisen tavoitteensa sekä toimenpiteet ja periaatteet toimenpiteiden alueellisesta kohdentamisesta ja rahoituksesta omissa aluekehittämisstrategioissaan. Opetusministeriö tukee omalla toiminnallaan valtioneuvoston vahvistamia alueellisen kehittämisen toimintoja. Ministeriön hallinnonalan aluekehittämisessä otetaan huomioon hallituksen aluepoliittiset linjaukset ja kehitetään horisontaalista yhteistyötä hallinnonalojen kesken. Alueiden kehittämisestä annetun lain (12.7.2002/602) mukaan valtioneuvoston erityisohjelmia ovat osaamiskeskus-, aluekeskus-, maaseutu- ja saaristo-ohjelmat. Erityisohjelmat toteuttavat valtioneuvoston alueiden kehittämiseksi asettamia kansallisia tavoitteita. Opetusministeriö on mukana edistämässä alueellisten kehittämisohjelmien kuten osaamiskeskus- ja

aluekeskusohjelmien sekä maaseudun kehittämisohjelman suunnittelua ja toteutusta. (OPM 2003d, 7-10: Sisäasiainministeriö 2006: Alueiden kehittämislaki 12.7.2002/602.)

Korkeakoulujen roolia aluekehityksessä on perusteellisesti selvitetty opetusministeriössä kansliapäällikkö Markku Linnan johtamassa korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmässä sekä ministeriön omassa Koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategiassa vuoteen 2013. Yliopistojen aluevaikutusten osalta Linnan työryhmän pohjalta toteutettiin alueellisten sateenvarjo-organisaatioiden eli yliopistokeskusten perustaminen kuudella paikkakunnalla, joissa on yliopistotoimintoja, mutta ei omaa yliopistoa. Nämä maakunnat on luokiteltu osaamistasoltaan heikomman kehityksen alueiksi. Ne ovat myös alueita, jotka ovat joutuneet käymään ja käyvät edelleen läpi voimakasta elinkeinorakenteen muutosta. (OPM 2001, 49, 55-74: OPM 2003a.)

Vuoden 2003 hallitusohjelmassa sekä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa on sitouduttu korkeakoulujen aluevaikutusten vahvistamiseen ja yliopistokeskusten toiminnan turvaamiseen. (Valtioneuvosto 2003, 25: OPM 2004a.)

Opetusministeriön tavoitteena oli koota yliopistopaikkakuntien ulkopuolella olevaa yliopistotoimintaa muutamaaan monipuoliseen yliopistokeskukseen, joissa on usean yliopiston toimintaa. Yliopistokeskusten käynnistämisessä oli kyse organisaatiomallista, jolla yliopistojen osaamisen vaikutuksia voidaan levittää alueellisesti kattavammin lisäämättä yliopistojen määrää. **Yliopistokeskusjärjestelmän synnyttämisessä ei siis ollut kyse uudesta yliopistollisesta toiminnasta, vaan olemassa olevien toimintojen aiempaa selkeämmästä jäsentämisestä ja toiminnan tehostamisesta.**

Yliopistokeskukset aloittivat toimintansa vuoden 2004 alussa kuudessa maakunnassa, joiden väestö on 20 % maamme väestöstä. Yliopistokeskuspaikkakuntia ovat Kajaani, Kokkola, Lahti, Mikkeli, Pori ja Seinäjoki. Näillä paikkakunnilla yliopistokeskukset toimivat alueellisen innovaatiojärjestelmän ytiminä ja solmukohtina globaaleille osaamisverkostoille. Yliopistokeskusten tehtävänä on edistää yliopistollisen tutkimuksen ja koulutuksen alueellista ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Yliopistokeskukset ovat toiminnoiltaan ja hallinnolliselta rakenteeltaan erilaisia. Alueille on 1970-luvulta lähtien perustettu erilaisista lähtökohdista ja erilaisia tehtäviä toteuttavia yliopistojen yksiköitä, jotka vuoden 2004 alussa koottiin verkosto-organisaatioina toimiviin yliopistokeskuksiin. Yliopistojen alueellinen toiminta on alkanut yliopistokeskuspaikkakunnista ensimmäisenä Kajaanissa, jossa Kajaanin opettajaseminaari liitettiin Oulun yliopiston kasvatustieteelliseen tiedekuntaan vuonna 1974.

Yhteiskunnan kehittyessä yhä enemmän osaamis pohjaiseen, koulutusta, tutkimusta ja innovaatiotoimintaa painottavaan suuntaan sekä valtion ohjaustoimien seurauksena yliopistojen alueellinen toiminta on laajentunut erityisesti 1990-luvulla. Merkittävän lisän yliopistojen alueellisen toiminnan kehittämiseen toi Suomen liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 1995, mikä antoi mahdollisuuden yliopistojen alueellisen toiminnan kehittämiseen EU:n rakennerahastovaroin. EU-rahoitus on toiminut merkittävänä yliopistojen toimintojen lisärahoittajana ja innovaatioiden tukijana. Ohjelmien avulla on voitu edistää yliopistojen roolia alueellisen kehityksen toteuttamisessa. Myös erilaiset valtakunnalliset ohjelmat, kuten osaamiskeskus- ja

aluekeskusohjelmat sekä valtionhallinnon alueellistamistoimenpiteet ovat lisänneet yliopistojen alueellisten toimintojen painoarvoa ja samalla niiden kehittämisedellytyksiä alueilla.

2 Yliopistokeskusten nykyinen rahoituspohja ja toiminta

2.1 Yleistä

Yliopistolaki 715/2004 määrittelee yliopistojen tehtäväksi edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Yliopistokeskukset ovat osa suomalaista yliopistolaitosta ja korkeakoulujärjestelmää. Hallinnollisesti yliopistokeskukset ovat osa emoyliopistoja ja niiden tulohajauksen ja toimintamenobudjetoinnin piirissä. Yliopistokeskusten hallinnolliset rakenteet eivät ole samanlaisia. Kajaanin ja Kokkolan yliopistokeskukset ovat koordinoivan yliopiston erillislaitoksia, joilla on oma johtokunta ja johtaja. Muissa yliopistokeskuksissa yliopistojen rehtoreista koostuva ryhmä käyttää ylintä päätäntävaltaa. Yliopistokeskusten yksiköt ovat joko emoyliopistojen tiedekuntien laitosten alaisia yksiköitä, jolloin ne ovat taloudellisesti itsenäisiä suhteessa yliopistokeskukseen emoyliopiston päättäessä alueellisten yksiköidensä hallinnosta ja suhteesta emoyliopistoon, tai erillislaitoksena toimivan yliopistokeskuksen ns. omia yksiköitä.

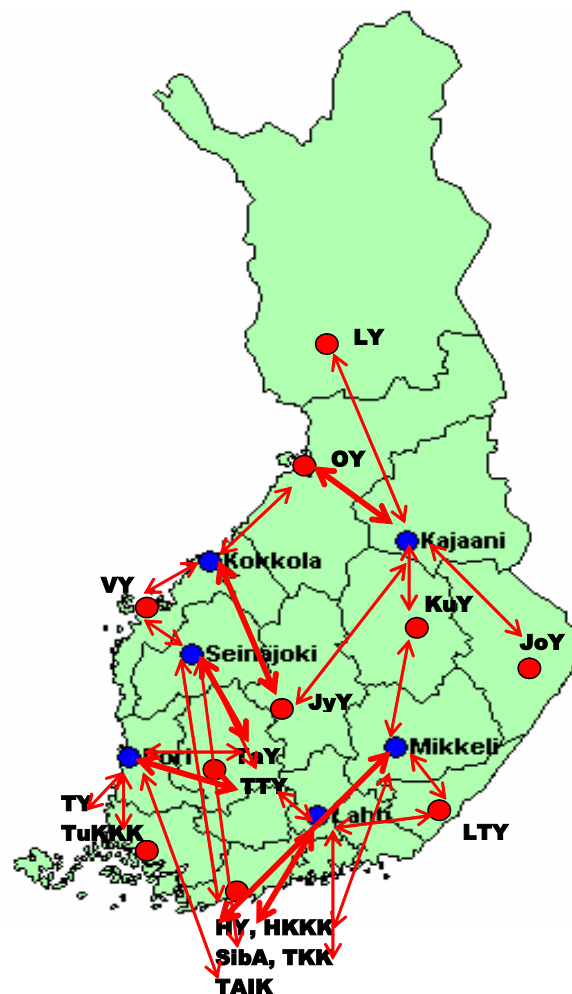
Yliopistokeskukset toteuttavat toiminta-alueellaan yliopistolaisissa määriteltyjä tehtäviä. Yliopistokeskukset ovat erilaisia ja tutkimus ja opetus painottuvat yliopistokeskuksissa niiden toimintaprofiilien mukaisesti. Yliopistoille määritellyn uuden tehtävän, yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän myötä yliopistojen perinteisiä tehtäviä katsotaan laajemmasta näkökulmasta ja osana alueellista innovaatioympäristöä. Yliopistokeskusten tehtävänä on edistää yliopistollisen tutkimuksen ja koulutuksen alueellista ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta (OPM 2004a: OPM 2005d, 43).

Koulutus- ja tutkimustoiminnallaan yliopistokeskukset tukevat aineellista ja henkistä kasvua sekä edistävät yksilöiden, yhteisöjen ja alueiden kehittymistä ja vastaavat alueiden osaamistarpeisiin. Yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän kautta yliopistokeskukset toteuttavat tutkimuksen ja koulutuksen yhteiskunnallista ja

alueellista vaikuttavuutta. Vaikuttavuus perustuu aluekehitystä tukevaan tutkimus- ja innovaatiotoimintaan sekä alueen koulutustasoa nostaviin ja alueen tarpeista nouseviin maisteri-, aikuiskoulutus- ja jatkokoulutusohjelmiin.

Yliopistokeskukset toimivat verkostomaisina organisaatioina, joihin on koottu alueen yliopistollinen toiminta yhden sateenvarjon alle niin, että eri yksiköt toimivat alueen näkökulmasta yhtenäisenä kokonaisuutena. Tavoitteena on synergian saavuttaminen ja vaikuttavuuden vahvistaminen. Kunkin yliopistokeskuksen toimintaa koordinoi yksi sen emoyliopistoista.

Lähes kaikilla Suomen yliopistoilla on toimintaa jollakin yliopistokeskuspaikkakunnalla. Kunkin yliopisto tuo yliopistokeskukseen omaa keskeisintä osaamistaan alueen tarpeista lähtien. Alueellisen toiminnan monimuotoisuutta ja samalla yliopistokeskusten monipuolisuutta kuvaa se, että useat yliopistot osallistuvat useamman kuin yhden yliopistokeskuksen toimintaan. Kuvassa 1 esitetään yliopistojen ja yliopistokeskusten muodostama verkosto. Nuolet kuvaavat emoyliopistojen ja yliopistokeskusten välistä yhteyttä, koordinoivan yliopiston ja yliopistokeskuksen välistä yhteyttä kuvataan vahvemmallalla nuolella (ks. myös taulukko 1).

Kuva 1. Emoyliopistojen ja yliopistokeskusten muodostama verkosto.

2.2 Yliopistokeskusten rahoitus

Paitsi toiminnan ja hallinnollisen aseman myös rahoitusrakenteen suhteen yliopistokeskukset poikkeavat sekä toisistaan että emoyliopistoista. Yliopistokeskusten ja niiden yksiköiden asema budjettirahoituksen ja ulkoisen rahoituksen suhteen vaihtelee suuresti. Budjettiraha – samoin kuin ulkoinen rahoitus - keskittyy yliopistokeskusten tietyille yksiköille ja tiettyihin toimintoihin.

Taulukossa 1 esitetään yliopistokeskusten toiminnan tunnuslukuja vuodelta 2005. Emoyliopistojen yhteydessä esitetyt vuosiluvut kertovat kyseisen yliopiston toiminnan aloitusvuoden yliopistokeskuspaikkakunnalla. Vuosiluvun puuttuessa kysymyksessä on hanke- tai muu yhteistyö ilman fyysistä toimintayksikköä tai yliopistollisen toiminnan suunnitteluvaihe. Yliopistokeskuksissa tehtiin vuonna 2005 yhteensä yli 1000 henkilötyövuotta. Tutkinto- ja muuntokoulutettavien yhteismäärä oli yli 4000 ja koulutuksiin osallistuneiden yhteismäärä yli 27.000. Vuoden 2004 alusta lukien yliopistokeskuksissa on suoritettu yhteensä 130 kandidaatin tutkintoa, 446 ylempää perustutkintoa, 16 lisenssiaatin tutkintoa ja 15 tohtorintutkintoa (Liite 1). (On huomattava, että kaikki maisteri- ja täydennyskoulutusohjelmiin otettujen opiskelijoiden valmistumiset eivät välttämättä tule ohjelmien järjestäjän tietoon, jos opiskelija siirtyy välillä opiskelemaan pääkampukselle. Osaan maisteriohjelmista opiskelijoita otetaan muutaman vuoden välein, jolloin joinakin vuosina opiskelijamäärät voivat olla huomattavan suuria suhteessa valmistuneisiin.)

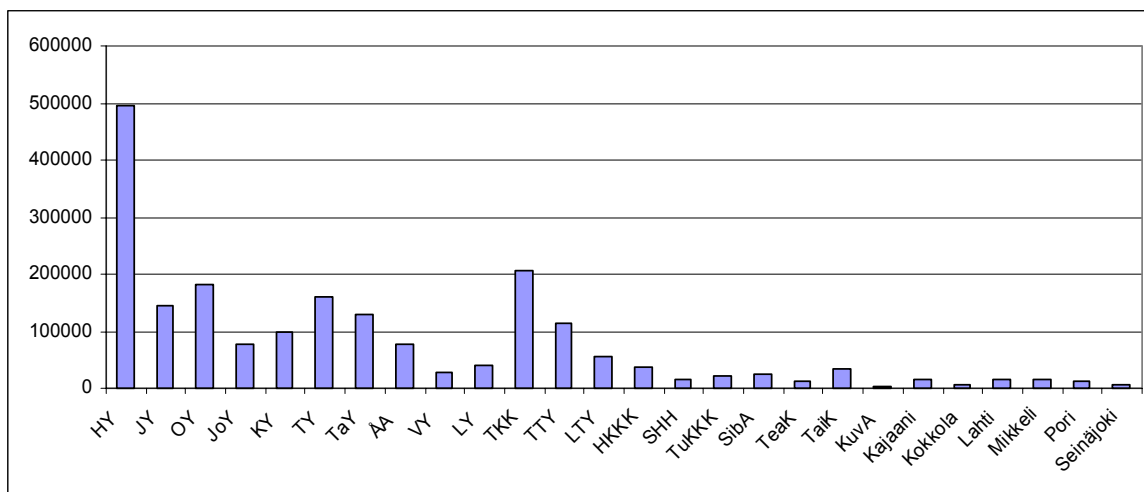
Yliopistokeskusten menot olivat vuonna 2004 yhteensä 70,5 miljoonaa euroa ja vuonna 2005 hieman suuremmat eli yhteensä 72,4 miljoonaa euroa. Menojen osuus oli molempina vuosina 3,7 % yliopistojen kokonaisrahoituksesta. Yliopistojen kokonaisrahoitus oli vuonna 2004 1924 miljoonaa euroa ja vuonna 2005 1956 miljoonaa euroa (KOTA-tietokanta: OPM 2005b).

Taulukko 1. Yliopistokeskusten vuoden 2005 toiminnan tunnusluvut.

	Kajaani	Kokkola	Lahti	Mikkeli	Pori	Seinäjoki
Yliopisto-toiminnan alkamisvuosi	1974	1985	1977	1980	1983	1981
Koordinoiva yo Muut emoyliopistot	OY 1974 JyY 2003 KuY JoY LY	JY 1985 OY VY	HY 1977 TKK 1986 LTY 1996 TTY 2003	HY 1988 HKKK 1980 LTY 2003 KY 2003	TTY 1983 TuKKK 1984 TY 1999 TAIK 2002 TaY 2004	TaY 1981 HY 1988 SibA 1991 VY 1998 TTY 2002
Henkilökunta 2005 (htv)	201	94	207*	201	183	115
Tutkinto- ja muuntokoulutettavat yht. 2005	942	712	616	534	1344	112
Opiskelijoita yhteensä v. 2005 (koulutukseen osallistuneet)	3747	4998	7885	5553	2557	2419
Rahoitus v. 2005	16,4 M€	5,9 M€	15,7 M€	15,1 M€	11,8 M€	7,5 M€

* Lahti: Henkilöstömäärä/päätoiminen henkilöstä 31.12.2005 (ei htv)

Kuva 2 yliopistojen kokonaisrahoituksesta ja yliopistokeskusten menoista havainnollistaa yksittäisten yliopistokeskusten ja yliopistojen välisiä mittakaavaeroja. Kuvan tiedot perustuvat vuoden 2005 yliopistojen tilinpäätöstietoihin ja yliopistokeskusten rahoitustietoihin. On huomattava, että osana yliopistojen toimintaa kuvassa yliopistokeskusten rahoitus jo sisältyy yliopistojen tilinpäätöslukuihin.

Kuva 2. Yliopistojen ja yliopistokeskusten toiminnan volyyymi vuonna 2005 yliopistojen tilinpäätöstietojen (kokonaisrahoitus) ja yliopistokeskusten menojen perusteella (1000 €). (KOTA-tietokanta ja yliopistokeskusten tiedot vuoden 2005 rahoituksesta).

Yliopistokeskusten rahoituspohja koostuu useasta eri lähteestä ja niiden osuudet vaihtelevat yliopistokeskuksissa (Taulukko 2). Valtion **budjettirahoituksen** (OPM, yliopistot) osuus vuonna 2005 oli keskimäärin 30 % ja vaihteli Lahden 16 %:sta Porin 47 %:iin. Keskimääräistarkastelulla kuva budjettirahoituksesta jää osin puutteelliseksi, sillä budjettirahoitus keskittyy tietyille yksiköille ja tiettyihin toimintoihin. Esimerkiksi Kajaanin yliopistokeskuksen budjettirahoituksesta 63 % oli vuonna 2005 pysyvän opettajankoulutuksen (ml. normaalikoulu) budjettirahoitusta. Suuressa osassa yliopistokeskusten yksiköitä budjettirahoituksen osuus on alle kymmenen prosenttia ja jotkut yksiköt toimivat kokonaisuudessaan ulkoisella hanke- ja tulorahoituksella.

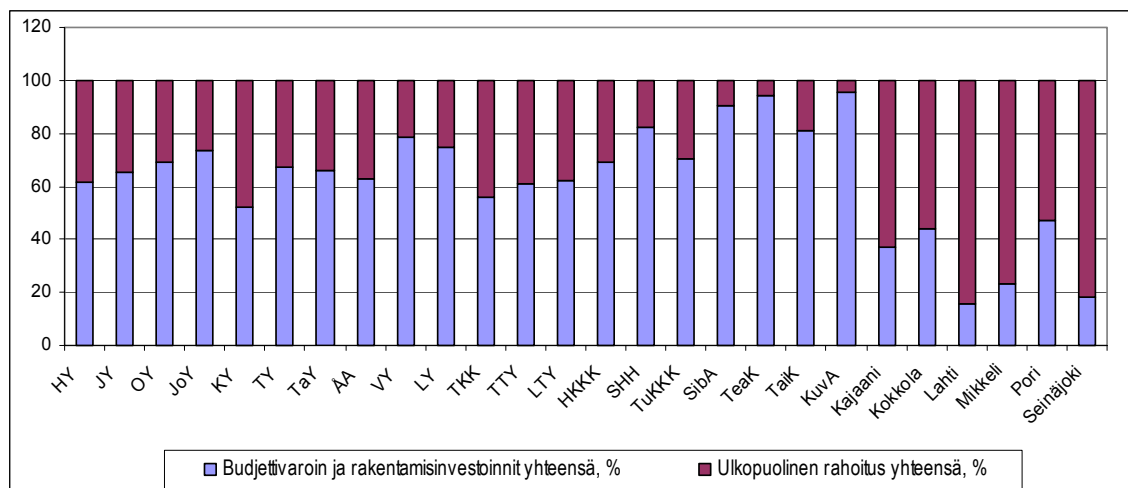
Vastaavasti **ulkopuolisen eli täydentävän rahoituksen** osuus yliopistokeskusten rahoituksesta oli vuonna 2005 keskimäärin 70 % ja vaihteli Porin 53 %:sta Lahden 84 %:iin. Vertailun vuoksi kuvassa 3 esitetään vuoden 2005 tiedoin ulkopuolisen rahoituksen osuus yliopistojen kokonaisrahoituksesta ja yliopistokeskusten rahoituksesta. Yliopistojen ulkopuolisen rahoituksen osuus on keskimäärin noin kolmannes. Yliopistokeskusten rahoitusrakenne poikkeaa siis merkittävästi yliopistojen kokonaisrahoitusrakenteesta.

Taulukko 2. Yliopistokeskusten tulolähteet vuonna 2005.

	Kajaani	Kokkola	Lahti	Mikkeli	Pori	Seinäjäki
Yliopistojen rahoitusosuus	37%	44%	16 %	23 %	47%	18 %
Muu valtion rahoitus	4 %	-	11 %	16 %	1%	3 %
Kunnat	6 %	13 %	21 %	7 %	8%	5 %
Projektit	37 %	24 %	25 %*	34 %*	36%	63 %
Muu rahoitus	16 %	19 %	27 %	20 %	8 %	11 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

* EU-projektit

Ulkopuolisen rahoituksen lähteitä yliopistokeskuksissa ovat kaupungit, kunnat, yritykset, maakunnat, Euroopan Unioni, lääninhallitukset, TE-keskukset, Tekes, Suomen Akatemia, paikallinen ammattikorkeakoulu(t), alue- ja osaamiskeskusohjelmat, sairaanhoitopiiri, säätiöt sekä yksityishenkilöt ja opiskelijat (opiskelija- ja kurssimaksut).

Kuva 3. Yliopistojen ja yliopistokeskusten rahoitus vuonna 2005 jaoteltuna budjetti- ja ulkopuoliseen rahoitukseen. (KOTA-tietokanta ja yliopistokeskusten tiedot vuoden 2005 rahoituksesta).

Yliopistokeskuspaikkakuntien kaupunkien rahoituksella on keskeinen rooli yliopistokeskusten rahoituksessa. Mm. Porin kaupunki on aikaisemmin rahoittanut Porin yliopistokeskuksen toiminnot sataprosenttisesti, nykyisin kaupungin rahoitusosuus on noin 10 % yliopistokeskuksen rahoituksesta. Myös Lahdessa kaupungin osuus yliopistokeskuksen rahoituksesta on merkittävä. Lahden kaupunki rahoittaa mm. yliopistokeskuksen professuureista aiheutuvista kustannuksista yli 60 %.

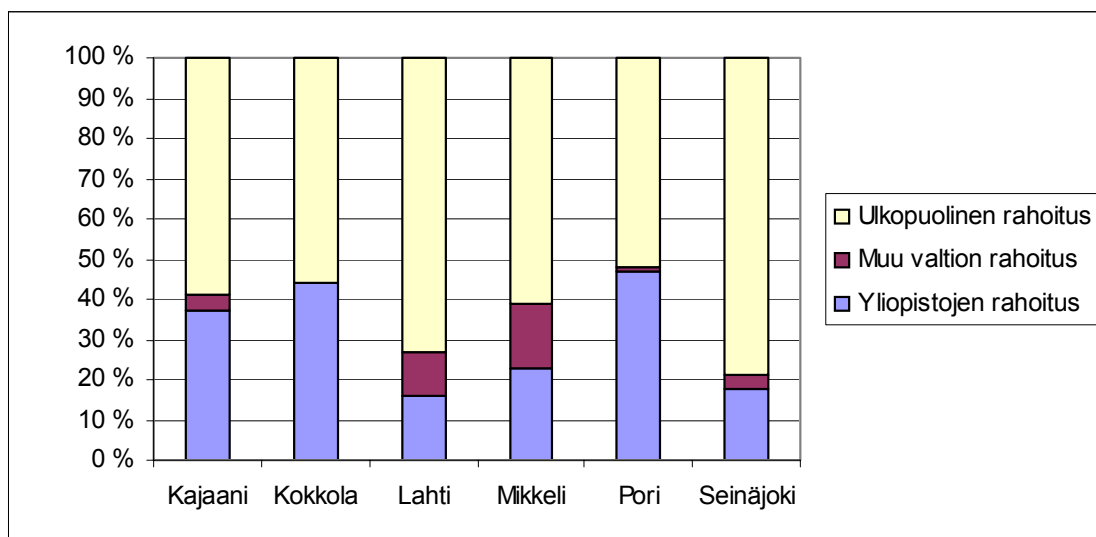
Taulukon 2 mukaan kuntien rahoitusosuudet yliopistokeskuksissa vaihtelevat 5 %:sta 21 %:iin. Todellisuudessa kuntien ja kaupunkien rahoitusosuudet ovat tätä huomattavasti suurempia, sillä kuntarahoitusta sisältyy myös EU-rahoitukseen, jonka osuus yliopistokeskusten rahoituksesta on esimerkiksi Mikkelissä 34 % ja Lahdessa 25 %. Mm. lähes kaikki yliopistokeskusten maisteriohjelmat rahoitetaan EU-rahoituksella (ESR, EAKR) (Liite 1). On myös tavallista, että yliopistokeskuspaikkakuntien kaupungit ja kunnat yritysten ohella osallistuvat

yliopistokeskusten professuurien ja lehtoraattien sekä infrastruktuurin (tilat, laitteet) rahoitukseen. Kajaanin kaupunki mm. vastaa tällä hetkellä kokonaisuudessaan Oulun yliopiston tietojenkäsittelytieteen Kajaanin yksikön tilakustannuksista (kyseinen Kajaanin kaupungin osuus ei sisälly yliopiston kirjanpitoon eikä näin ollen näy myöskään tämän selvityksen rahoitustiedoissa).

Yritysrahoituksen merkitys yliopistojen rahoittajana on keskimääräisesti vähäinen. Vuonna 2005 kotimaisten yritysten osuus yliopistojen rahoituksesta oli keskimäärin 5,7 % (KOTA-tietokanta). Yliopistokeskusten toiminnassa yritysrahoituksella on merkittävämpi rooli. Yritykset rahoittavat kuntien ja kaupunkien ohella professuureja sekä ovat osarahoittajina tutkimus- ja kehittämishankkeissa ja maisteriohjelmissa. Yritysrahoitusta yliopistokeskukset saavat myös normaalista palvelujen myynnistä yrityksille (maksullinen palvelutoiminta).

Yritysrahoituksen seurannan systemaattisuus vaihtelee yliopistokeskuksissa, eikä tietoa yritysrahoituksen osuudesta ole ollut tähän selvitykseen saatavissa kaikista yliopistokeskuksista. Mikkelin yliopistokeskuksen rahoituksesta yritysrahoituksen osuus oli 18 % vuonna 2005, vastaava osuus Kajaanissa oli 3,2 %. Seinäjoella yliopistokeskuksen strategisina kumppaneina on myös yrityksiä ja 90 yritystä on lahjoittanut varoja professuureihin, mikä vastaa 20 % professuurien kokonaisrahoituksesta. Pääosa kyseisistä yrityksistä on pk-yrityksiä valtaosin Etelä-Pohjanmaan maakunnasta, mutta myös muualta maasta.

Yliopistokeskuksia rahoitetaan yhteisrahoitteisella mallilla. Näin yliopistokeskukset laajentavat yliopistotoiminnan rahoituspohjaa (kuva 4). Myös jatkossa yliopistokeskukset hankkivat rahoitusta monista eri lähteistä. Tavoitteena on kuitenkin, että budjettirahoituksen osuus kokonaisrahoituksesta olisi nykyistä suurempi.

Kuva 4. Budjettirahoituksen, muun valtion rahoituksen ja muun ulkopuolisen rahoituksen suhteelliset osuudet yliopistokeskusten rahoituksesta vuonna 2005.

Sekä lyhyt- että pitempikestoisia rahoitusta koskevia yhteistyösopimuksia yliopistokeskuksilla ja niiden yksiköillä on pääasiassa kaupunkien, kuntien ja yritysten kanssa. Osa sopimuksista on sidottu EU-ohjelmakauteen 2000 - 2006. Esimerkiksi Seinäjoen yliopistokeskuksella on rahoitusta koskevia

yhteistyösopimuksia Epanet-tutkimusverkostoon liittyen yhteensä 200, joista 90 on yritysten kanssa solmittuja sopimuksia (Seinäjoen yliopistokeskus 2004). Kajaanin kaupunki on sitoutunut rahoittamaan osaa yliopistokeskuksen toimintoja vuoden 2008 loppuun saakka ja maakunnallisesta kasvu- ja kehityssopimuksesta neuvotellaan parhaillaan Kainuun hallintomallikokeiluun liittyen. Lahden kaupunki myöntää vuosittain toiminta-avustuksen yliopistokeskuksen ympäristöekologian laitoksen toimintaan sekä on sitoutunut pitkäaikaisesti rahoittamaan erityisesti teknillisten yliopistojen (LTY, TKK) professuureja yliopistokeskuksessa.

Määräaikaisesta rahoituksesta aiheutuvat ongelmat

Haastateltujen yliopistokeskusten koordinaattoreiden mukaan yliopistokeskusten rahoituksen ongelma ei ole rahoituslähteiden moninaisuus sinänsä vaan **rahoituksen määräaikaisuus ja lyhytjänteisyys**, jolloin toimintaa ei voida ennakoida eikä kehittää suunnitelmallisesti. Koordinaattorit näkevät, että yliopistokeskuksilla on lähtökohtaisesti samat tehtävät kuin yliopistoilla eli tutkimus, opetus ja yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä, mutta nykyinen rahoitusrakenne ei mahdollista yliopistokeskusten pitkäjänteistä strategista kehittämistä eikä tue yliopistokeskusten nykyistä toimintaprofiilia.

Koordinaattoreiden mukaan ulkopuolisen rahoituksen suuri osuus ja määräaikaisuus vaikeuttavat yliopistokeskusten toimintojen saattamista vakaalle pohjalle. Toimintaa on vaikea suunnitella pitkällä tähtäimellä eikä kehitystyölle jää riittävästi resursseja. Rahoituksen määräaikaisuus ja siitä aiheutuvat määräaikaiset palvelussuhteet luovat epävarmuutta ja vaikeuttavat henkilöstön sitoutumista, mikä lisää järjestelmän haavoittuvuutta. Työtehtävien määräaikaisuus lisää myös rekrytointiongelmia.

Määräaikaisen henkilöstön keskimääräinen osuus yliopistokeskuksissa vaihtelee Mikkelin 54 %:sta Porin 69 %:iin (Taulukko 3). Rahoituslähteistä riippuen (vrt. edellä) tilanne yliopistokeskusten eri yksiköiden välillä vaihtelee. Kuten edellä kerrottiin, suuri osa yliopistokeskusten yksiköistä toimii joko kokonaan tai lähes kokonaisuudessaan hankerahoituksella ja maksullisen palvelutoiminnan rahoituksella, jolloin myös määräaikaisen henkilöstön osuus on erittäin suuri.

Tietojen saatavuuden taso ja systemaattisuus yliopistokeskuksissa vaihtelee, joten taulukossa 3 esitetyt luvut tutkinnon suorittaneesta henkilöstöstä ovat osin epätäydellisiä. Saatujen tietojen mukaan ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus yliopistokeskusten henkilöstöstä vaihtelee Kokkolan 32 %:sta Mikkelin 73 %:iin. Jatkotutkinnon suorittaneiden osuus vaihtelee Mikkelin 14,5 %:sta Porin 31 %:iin. Yliopistokeskusten toiminnan kehittäminen edellyttää osaavaa, koulutettua henkilöstöä. Asiantuntijuuden jäämiselle alueelle ovat ehtona riittävän pitkäaikaiset työsuhteet, jolloin voidaan turvata osaamisen säilyminen ja kehittyminen yliopistokeskuksissa ja tätä kautta yliopistokeskusten toiminnan laatu ja kehittäminen.

Taulukko 3. Yliopistokeskusten henkilöstömäärä ja rakenne 31.12.2005.

Yliopistokeskusten henkilöstömäärä ja rakenne	Kajaani	Kokkola	Lahti	Mikkeli	Pori	Seinäjoke
Henkilötyövuodet (sis. työll. varoin palkatut ja korkeakoulu-harjoittelijat)	201	94	*	201	183	115
Henkilöstömäärä	232	94	207	213	190	119
Määräaikaisten osuus henkilöstöstä (sis. työllistetyt)	65 %	66 %	61 %	54 %	69 %	58 %
Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus henkilöstöstä	44 %	32 %	63 %	73 %	42 %	58 %
Lisensiaatintutkinnon suorittaneiden osuus henkilöstöstä	5 %	*	*	*	9 %	*
Tohtorintutkinnon suorittaneiden osuus henkilöstöstä	12 %	17 %**	14 %	15 %**	22 %	22 %

* tieto puuttuu

** lisensiaatin ja tohtorintutkinnot yhteensä

Yliopistokeskusten budjettirahoitus ja sen määräytyminen

2000-luvulla yliopistojen aluetoiminta on saanut opetusministeriön erillisrahoitusta. Vuosina 2001—2003 alueelliseen kehittämiseen osoitettiin budjetissa rahoitusta ns. tulevaisuuspaketista.

Organisaatorakenteen muutokseen liittyen opetusministeriö osoitti vuonna 2004 kullekin yliopistokeskukselle 150 000 euron vuosittaisen koordinoitumäärärahan.

Opetusministeriön hallinnonalan alueellistamisselvityksen (15.12.2004) mukaan yliopistokeskusten rahoitustilannetta parantaa osaltaan se, että Eduskunta on osoittanut yliopistojen kehittämisrahmomentilla 29.10.22 vuosina 2004, 2005 ja 2006 vuosittain 3 milj. euroa yliopistokeskusten kehittämiseen. Opetusministeriö on jakanut rahan tasan kuuden yliopistokeskuksen kesken. Alueellistamisselvityksen mukaan yliopistokeskusten toiminnan vakiinnuttaminen edellyttäisi kuitenkin rahoituksen osoittamista pysyvästi yliopistojen toimintamomentille 29.10.21. (OPM 2004b, 13).

Yliopistot rahoittavat yliopistokeskusten toimintaa omien sisäisten rahanjakokäytäntöjensä mukaisesti. Käytännöt ja rahanjaon perusteet vaihtelevat yliopistoittain. Yliopistokeskusten budjettirahoitus ei pääsääntöisesti määräydy laskennallisten mallien tai tiettyjen ennalta sovittujen kriteerien perusteella, vaan rahoituskriteereinä käytetään esimerkiksi aikaisempaa toimintamenorahoitusta, palkkamenoja, tilakustannuksia ja ylipäättään harkintaa. Poikkeuksena tästä ovat Porin yliopistokeskuksen budjettirahoitusmalli ja Kokkolan yliopistokeskuksen budjettirahoitusmalli Jyväskylän yliopiston alaisen toiminnan osalta, joista myöhemmin tarkemmin. Sisäisen rahanjaon erilaisista käytännöistä ja yliopistokeskusten organisaatiomuodosta (verkosto-organisaatio) johtuen yliopistokeskuksessa voi parhaimmillaan olla esimerkiksi maisterikoulutuksille yhtä monta rahoitusmallia kuin sillä on emoyliopistoja.

Merkityksellisimpänä ero yliopistojen ja yliopistokeskusten välillä näyttäytyy tutkintotuotannon rahoituksessa, jonka perusteella emoyliopistojen budjettirahoitus

pitkälti muodostuu ja johon ne saavat opetusministeriöltä rahoituksen erikseen määriteltyjen kriteerien eli tutkintotavoitteiden ja suoritettujen tutkintojen perusteella. Vastaavien rahoituskriteerien tai laskennallisten mallien puuttuessa yliopistokeskuksissa suoritetuista tutkinnoista ei synny niille budjettirahoitusta.

Yliopistokeskusten koordinaattorit näkevät, etteivät yliopistojen sisäisen rahanjaon käytännöt ole kehittyneet samassa tahdissa kuin yliopistokeskusten toiminnot. Sisäisen rahanjaon käytännöt ja budjettirahoituksen taso eivät vastaa yliopistokeskusten nykyistä toimintaprofiilia eivätkä yliopistokeskusten aikaan saamia tuloksia. Yliopistokeskusten budjettirahoitukselta puuttuvat toiminnan luonnetta kuvaavat yhtenäiset rahoituskriteerit, jolloin rahoitus ei perustu yliopistokeskusten aikaan saamiin tuloksiin eikä sitä koeta palkitsevana. Yliopistokeskusten rahoituskäytäntöjen moninaisuus edellyttää myös niiden mukaista hallinnointia, mikä sotii mm. valtionhallinnon tuottavuusohjelmaa vastaan.

Yliopistojen sisäisen rahanjaon käytäntöihin palataan tarkemmin kohdassa 3.4.

Poikkeuksena muista yliopistokeskuksista Porin yliopistokeskuksen budjettirahoitusmalli sekä Kokkolan yliopistokeskuksen budjettirahoitusmalli Jyväskylän yliopiston alaisen toiminnan osalta myötäilevät yliopistojen budjettirahoituksen määräytymisperusteita:

Porin yliopistokeskuksen kunkin yksikön toiminta ja tutkintoon johtavan koulutuksen (maisterin- ja tohtorintutkinnot) toimintarahoitus tutkintotavoitteiden ja aloituspaikkojen osalta sisällytetään emoyliopistojen vuosien 2007-2009 toimintasuunnitelmiin. Lisäksi erikseen on sovittu emoyliopistojen kanssa maisteriohjelmien ja hankkeiden budjettirahoituksesta sekä yhteiskunnallisen palvelutehtävän rahoituksesta. Porin yliopistokeskuksen sijainnista ja yksiköiden pienuudesta mahdollisesti aiheutuviin ylimääräisiin kustannuksiin varaudutaan paikallisesti ja alueellisesti.

Jyväskylän yliopiston alaisen toiminnan osalta Kokkolan yliopistokeskuksen toimintamenomäärärahojen määräytymisperusteina vuonna 2005 olivat laajuustekijä sekä tulossopimuksessa sidotut seuraavat osat: avoimen yliopiston rahoitus, yhteiskunnalliset palvelutehtävät, valtakunnalliset ohjelmat (opettajien koulutus /erityisopettajakoulutus, maisterihautomo), huippu- ja laatuysikkörahoitus (koulutuksen laatuysikkö 2004-2006, aikuiskoulutuksen laatuysikkö 2004-2006), maisterin- ja tohtorintutkintojen tavoitteet ja suoritettut tutkinnot, tuloksellisuuskriteerien mukainen rahoitus sekä strateginen rahoitus v. 2005 (mm. monitieteinen tohtorikoulu ja Torkinmäen korkeakoulukampuksen tilasuunnittelu). Hallinnollisesti Kokkolan yliopistokeskus on Jyväskylän yliopiston erillislaitos, joka rinnastetaan tiedekuntaan.

Alueellisen toiminnan rahoitus voidaan yliopistoissa määritellä myös strategisena asiana. Mm. Lappeenrannan teknillinen yliopisto määrittelee Alueellisen kehittämisen ja yhteiskunnallisen palvelutoiminnan strategia 2010 -asiakirjassa alueellisen toiminnan rahoituksen seuraavasti: ”Yliopiston alueellinen ja yhteiskunnallinen toiminta on yhteisrahoitteista ja sitä rahoitetaan eri lähteistä. Yliopiston perusrahoitusta suunnataan alueellisiin yksiköihin siinä määrin kuin niiden toiminta tuottaa opetusministeriön perusrahoituksen kriteerien mukaista tulosta ja lisää näin yliopiston saamaa perusrahoitusta. Muuten toiminnan kulut katetaan erikseen tarkoitukseen hankitulla ulkopuolisella rahoituksella.” (Lappeenrannan teknillinen yliopisto 2005, 8.)

Yliopistokeskusten tavoitteet rahoituksen osalta

Yliopistokeskusten koordinaattorit määrittelevät tavoitteeksi rahoituksen pitkäjänteisyyden ja vakauden, mikä mahdollistaisi toiminnan kehittämisen ja asiantuntijuudesta kiinni pitämisen. Tavoitteena on nykyisen hajanaisen ja tilapäisrahoitukselle rakentuvan rahoitusrakenteen sijasta selkeä, toiminnan tavoitteita tukeva ohjaus- ja rahoitusmalli, joka ottaa huomioon yliopistokeskustoiminnan ominaispiirteet. Rahoitusmallin tulisi tukea nykyistä toimintaprofilia ja olla perusteiltaan yhdenmukainen, tuloksista palkitseva ja kannustava malli, jossa yliopistokeskusten perustoimintoja (tutkimus, opetus ja yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä) rahoitettaisiin nykyistä enemmän pysyvällä budjettirahoituksella.

Yliopistokeskusten budjettirahoituksen kriteereiksi esitetään osana yliopistojen rahoitusta yliopistojen budjettirahoituksen mukaisia kriteereitä, jolloin rahoitus perustuisi toiminnan tavoitteellisuuteen, tuloksellisuuteen ja neuvotteluihin perustuvaan selkeään ohjausjärjestelmään. Rahoituksessa tulisi myös huomioida - esimerkiksi erikseen kehitetyin kvantitatiivisin ja kvalitatiivisin kriteerein - yliopistokeskustoiminnan erityisluonne, johon eräänä oleellisena tekijänä kuuluvat mm. osallistuminen alueellisiin strategia- ja kehittämisprosesseihin sekä toimiminen asiantuntijoina erilaisissa alueellisissa organisaatioissa (julkiset organisaatiot ja rahoitus- ja piirihallintoviranomaiset, yritykset, kauppakamarit, säätiöt jne.).

Rahoituskäytäntöjen heterogeenisuus ja tilastointijärjestelmien epäyhtenäisyys vaikeuttavat yliopistokeskusten rahan käytön seurantaan. **Koordinaattorit esittävät yliopistokeskusten kustannusten ja rahankäytön seurannan mahdollistamista yliopistokeskuksissa. Edellytyksenä on tämän huomioiminen yliopistojen taloushallinnon järjestelmissä niin, että yliopistokeskusten taloutta koskevat tiedot saadaan kootuksi niistä yhdenmukaisesti.** Tämä voitaisiin ottaa huomioon siinä vaiheessa, kun yliopistojen kustannuslaskentaan tehdään uudistuksia. Valtioneuvosto periaatepäätöksessään 7.4.2005 (s.3) edellyttää opetusministeriön johdolla yliopistojen saattavan rahoituksen ja talouden kokonaishallinta yliopistojen laajenevan vastuun vaatimalle tasolle uudistamalla kustannuslaskentaa siten, että kaikkien toimintojen kustannuksia voidaan läpinäkyvästi ja yhtäläisin perustein seurata ja ottaa rahoituksessa huomioon. Tähän liittyen opetusministeriö on kirjeellään (Dnro 68/040/2005) nimennyt selvitysmiehet laatimaan yliopistojen taloudellista ja hallinnollista asemaa ja sen uudistamista koskeva selvitys. Selvitystyön tulee kokonaisuudessaan valmistua vuoden 2006 loppuun mennessä. (Valtioneuvosto 2005: OPM 2005f.)

Yhdenmukainen tietoaineisto mahdollistaa seurannan ja tietojen vertailun sekä yliopistokeskusten sisällä että niiden kesken. **Yliopistokeskusten tulisi myös kehittää omaa tiedontuotantoaan niin, että keskeiset niiden toimintaa ja taloutta kuvaavat tiedot saataisiin yhtenäisiksi ja vertailukelpoisiksi.**

Emoyliopistojen yleiskustannuspidätysten prosentuaaliset osuudet vaihtelevat muutamasta prosentista jopa 15-20 prosenttiin. Koordinaattorit toivovat yleiskustannuspidätysten suhteellistamista ottaen erityisesti huomioon yliopistokeskusten suuri ulkoisen rahoituksen määrä ja yliopistokeskuksissa tehtävä työ.

Yliopistokeskusten toimintaan kohdistuvat odotukset ja rahoitukselliset uhkat

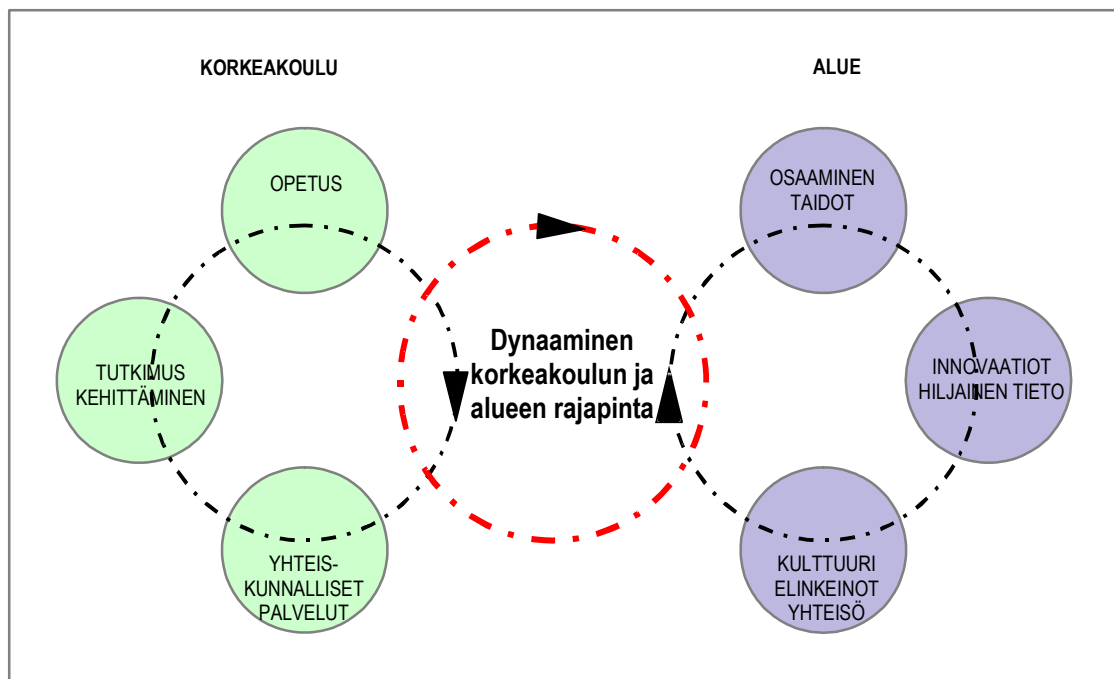
1. Tulevan EU-ohjelmakauden rahoituksen määrään ja aluekehitysrahoituksen osalta jakoperusteisiin mahdollisesti tulevat muutokset. Erityisesti ESR-rahoitus on yliopistokeskuksissa merkittävä koulutuksen ja siinä maisteriohjelmien rahoitusmuoto.
2. Opetusministeriön hallinnonalan tuottavuusohjelman 2006-2010 tavoitteena on yliopistojen tuottavuuden paraneminen ja toiminnan laadun ja vaikuttavuuden vahvistuminen yliopisto- ja korkeakoululaitoksen rakenteita ja toimintaa kehittämällä. Tuottavuuden kasvun avulla säästyviä voimavaroja tarvitaan tuloksellisuus- ja vaikuttavuustavoitteiden saavuttamiseen ja uudelleen kohdentamiseen. Opetusministeriön odotusten mukaisesti yliopistokeskukset tekevät yhteistyötä ammattikorkeakoulujen kanssa. Yhteistyö sinänsä on jo ehto aluevaikuttavuuden aikaansaamiseksi, mikä on yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän myötä yliopistokeskusten tavoite. Syksyllä 2005 valmistuneiden yhteisten aluestrategioiden tavoitteiden mukaisesti yhteistyö tiivistyy edelleen. Tavoitteena on mm. tutkimus- ja innovaatioyhteistyön tehostaminen sekä tila- ja laiteyhteistyön lisääminen.
3. Kuntatalouden kriisiytyminen.
4. Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen osalta yliopistokeskusorganisaatorakenne mahdollistaa mm. yliopistojen yhteisten laitosten muodostamisen yliopistokeskuspaikkakunnille. Tämä mahdollistaisi uusien innovatiivisten tutkimusympäristöjen luomisen.
5. Yliopistokeskusten haasteena on yliopistojen sitoutuminen yliopistokeskusten toimintaan. Opetusministeriön mukaan emoyliopiston roolina yliopistokeskuksessa on vastata koulutus- ja tutkimustoiminnan järjestämisestä ja laadusta. Emoyliopiston tulee myös huomioida yliopistokeskusten toiminta omassa strategiatyössään. Opetusministeriö edellyttää kytkennän yliopistokeskuksen toimintayksiköiden ja ainelaitosten kesken olevan vahva ja että emoyliopisto myös sitoutuu toiminnallisesti ja rahoituksellisesti yliopistokeskuksen toimintayksikön toimintaan (Mattila 2004).

2.3 Yliopistokeskusten yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä ja sen rahoitus

Yliopistolaki 715/2004 määrittelee yliopistojen tehtäväksi edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Opetusministeriön Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa todetaan, että yhteiskunnalliset palvelutehtävät ja erityisesti alueelliseen kehitykseen vaikuttaminen on entistä tärkeämmällä sijalla yliopistojen tehtävissä. Yliopistojen tutkimustoiminnan tulosten parempi hyödyntäminen on olennainen osa yliopistojen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen lisäämistä. Yliopistojen aluevaikutuksia halutaan vahvistaa osaltaan yliopistokeskusten toimintaa kehittämällä (OPM 2004a).

Yliopistokeskukset ovat osa alueellisia innovaatiojärjestelmiä ja ne toimivat kuvan 5 mukaisesti dynaamisessa vuorovaikutuksessa ympäröivän alueen kanssa. Näkökulma, joka painottaa aluekehittämisessä tiedon tuotantoa ja hyödyntämistä aluekehityksen voimavarana nostaa tutkimuslaitokset, oppilaitokset ja muut tiedon tuottajat kehityksen ytimeen, sisältää käsitteen ”oppiva alue”, jolla tarkoitetaan oppivien organisaatioiden verkostoa, joilla on keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteinen tavoite alueen kilpailukykyä nostamiseksi. Oppivan alueen luomisessa avaintekijöitä ovat inhimillinen vuorovaikutus ja ne mekanismit, jotka tukevat vuorovaikutteista oppimista. (Goddard 1999, 27)

Yliopistokeskusten koordinaattoreiden haastattelujen perusteella yliopistokeskusten tehtävissä korostuu erityisesti yhteiskunnallinen vuorovaikutus. Koordinaattorit määrittelevät yhteiskunnallisen palvelutehtävän/vuorovaikutustehtävän toiminta-alueensa ja yliopistokeskuksen/yliopiston väliseksi vuorovaikutukseksi ja vuoropuheluksi, jonka tavoitteena on alueiden vahvistaminen yliopistotoiminnoilla. Se on ympäröivän alueen huomioon ottamista toiminnassa ja vastuun ottamista alueiden menestymisestä. Yliopistokeskusten toiminta kytkeytyy koordinaattoreiden mukaan alueiden menestymisedellytysten vahvistamiseen, innovaatioihin, työpaikkojen ja yritystoiminnan kasvuun, mutta se käsittää myös henkisen puolen ja uskon alueen kehittymisedellytysten olemassaoloon. Kun yritysten henkilökunnan asiantuntemus kasvaa, antaa se edellytykset yritysten kasvulle.

Kuva 5. Korkeakoulun ja alueen molempiin suuntaan vuorovaikutus (Goddard 1999).

Koordinaattorit määrittelevät yliopistokeskusten ydintehtäviksi alueella osaamisen/koulutustason nostamisen, tutkimustoiminnan lisäämisen, t&k-toiminnan edistämisen ja yleisen sivistystehtävän. Koordinaattorit näkevät, että maakuntiin tulee luoda perustavaa laatua oleva vahva osaaminen, johon t&k-toiminta perustuu. Aluevaikutusten varmistamiseksi osaaminen tulee luoda alueella. Yliopistokeskus nähdään yhteysorganisaationa, jonka tehtävänä on tuottaa uutta tietoa, edistää vapaata

tutkimusta ja kasvattaa sivistys- ja osaamispääomaa, mutta erityisesti toiminnassa korostuu yhteiskunnallinen vuorovaikutus ja yhteistyö, joka nähdään kaksisuuntaisena (ns. aktiivinen vuorovaikutustehtävä). Näin yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä on uuden tiedon ja osaamisen hyödyntämisen edistämistehtävä ja monipuolinen kehittämistehtävä, johon sisältyvät myös sosiaaliset innovaatiot.

Koordinaattorit näkevät, ettei yhteiskunnallista vuorovaikutustehtävää yliopistokeskuksena voi tehdä ilman tutkimusta ja opetusta; yliopistokeskukset toteuttavat vuorovaikutustehtävää tutkimuksen ja opetuksen avulla ja vastaavat näin alueelliseen tarpeeseen. Yliopistokeskuspaikkakunnilla uudemmat avaukset kumpuavat selkeästi alueiden yritys- ja elinkeinoelämän kentästä, mikä on selkeä viesti yliopistollisen toiminnan tarpeellisuudesta alueilla. Yliopistokeskukset ja niiden yksiköt ovat haluttuja yhteistyökumppaneita mm. erilaisissa yritys- ja elinkeinoelämän kehittämishankkeissa.

Yliopistokeskukset toimivat kiinteässä vuorovaikutuksessa alueen ja sen toimijoiden kanssa harjoittaen aluetta ja elinkeinoelämää palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Ne toimivat aloilla, jotka liittyvät luontevasti maakuntien elinkeinorakenteeseen. Yhteiskunnallinen vuorovaikutus - joka on mahdollista vain olemalla läsnä alueella - on yhteistyötä tutkimuslaitosten, ammattikorkeakoulujen ja elinkeinoelämän kanssa. Tavoitteena on saada akateeminen asiantuntemus mahdollisimman tehokkaasti ja monipuolisesti hyödyttämään yhteiskuntaa ja lisätä näin yliopistollisen toiminnan vaikuttavuutta.

Yliopistokeskukset osana alueellisia innovaatiojärjestelmiä

Innovaatiojärjestelmällä tarkoitetaan taloudellisesti käyttökelpoisen tietämyksen tuottamiseen, levittämiseen ja käyttöön osallistuvia erilaisia toimijoita sekä näiden välisiä vuorovaikutussuhteita. Innovaatioiden syntyä edesauttavat järjestelmät ja verkostot rakentuvat usein yliopistojen, tiedekorkeakoulujen ja tutkimuslaitosten ympärille. Alueelliseen innovaatioympäristöön luetaan edellisten lisäksi kuuluvan myös muita alueen eri tiedon tuottajia kuten välittäjäorganisaatiot (yksityiset ja julkiset innovaatiopalvelut) ja yritykset ja muut työelämän organisaatiot. Uuden tiedon eli innovaatioiden aikaansaamiseksi ja toimintaan välittymiseksi tarvitaan innovaatiokyvykkyyttä. Organisaatioiden sisäisen innovaatiokyvykkyyden lisäksi niiden toimintaan vaikuttaa toimintaympäristön kyky kannustaa innovaatioiden synnyttämiseen ja hyödyntämiseen eli alueellinen innovaatiokyvykkyys. Tuloksena on monien toimijoiden välinen uutta luova ja välittävä paikallinen vuorovaikutusjärjestelmä eli innovaatiojärjestelmä. (Kautonen & Sotarauta 1999: Valtioneuvosto 2005)

Opetusministeriön visio tutkimus- ja kehittämistoiminnasta on määritelty seuraavasti: ”Tutkimus- ja kehittämistoiminta on maan eri alueilla laadultaan korkeatasoista ja sen tuloksia hyödynnetään monipuolisesti ja tehokkaasti alueiden elinvoimaisuuden ja hyvinvoinnin vahvistamisessa. Alueelliset innovaatioympäristöt perustuvat yliopistojen tieteelliselle tutkimukselle ja ammattikorkeakoulujen työelämää ja aluekehitystä tukevalle soveltavalle tutkimus- ja kehitystyölle.” (OPM 2003a, 16)

Yliopistojen tehtävät nähdään osana alueellista innovaatioympäristöä ja monitieteinen ja monen toimijan välinen yhteistyö yliopiston sisällä on muodostumassa yhä tärkeämmäksi. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman linjausten mukaan kansallinen innovaatiojärjestelmä rakentuu eri toimijoiden aktiiviselle

vuorovaikutukselle ja korkeakoulujen tuottamalle osaamiselle sekä tiedon ja osaamisen tehokkaalle hyödyntämiselle. (OPM 2004a:Valtioneuvosto 2005.)

Alueen ja yliopistojen välisen vuorovaikutuksen edistäminen tukee alueellisia innovaatiojärjestelmiä, joiden keskeiset osat ovat koulutus, tutkimus ja tuotekehitys sekä tietointensiivinen yritystoiminta. Uuden tiedon tuottajia ovat mm. yliopistot ja korkeakoulut, tutkimuslaitokset ja yritykset. Tiedon hyödyntäjiä ovat useimmiten yritykset, yksityiset kansalaiset sekä yhteiskunnan kehittämisestä vastaavat päätöksentekijät ja hallinto.

Alueellisessa innovaatiotyössä korostetaan enenevästi yhteistyön ja verkostoitumisen merkitystä. Korkeakoulujen rooli osaamisverkostoissa on korostunut paitsi uuden tiedon tuottajana myös sen levittäjänä. Kansallisena tavoitteena on tutkimusjärjestelmän kehittäminen vahvistamalla kansainvälisiä, kansallisia ja alueellisia yhteistyöverkkoja. Tavoitteena on korkeakoulujen tuottaman tiedon ja osaamisen tehokas hyödyntäminen. Kansainvälistymisen vaatimukset koskevat niin yliopistoja kuin yrityksiäkin. Osaamiskeskittymien rakentamisella halutaan vastata globaaliin kilpailuun. Innovaatioympäristöt muodostavat kehittäjäverkoston, alueellisen osaamiskeskittymän. Yliopistokeskukset tuovat alueellisiin osaamiskeskittymiin omat verkostonsa, jotka puolestaan synnyttävät sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti toimivia yhteistyösuhteita.

Oulun yliopiston alueellisen toiminnan organisoituminen – raportissa vuodelta 2002 todetaan mm. seuraavaa: ”Alueellinen toiminta on yliopiston läsnäoloa maakunnassa. Alueiden rooli ei suinkaan ole vähentynyt, sillä merkittävä osa yritysten kilpailueduista liittyy niiden sijaintialueen kilpailukykyyn ja innovatiivisuuteen yritysten toimintaympäristönä. Näin ollen korkeakoulujen — ja koko innovaatiojärjestelmän — kehittäminen on entisestään korostunut alueiden edistämiseen tähtäävässä kehitystyössä.” (Oulun yliopisto 2002)

Alueiden kilpailukyky perustuu osaamisperustaiseen elinkeinopolitiikkaan. Yliopistokeskukset toteuttaessaan yhteiskunnallista vuorovaikutustehtävää tutkimuksen ja opetuksen avulla palvelevat ja kehittävät näin alueellista ja kansallista innovaatiojärjestelmää. Yliopistokeskusten tutkimus- ja koulutusalat lähtevät alueellisista tarpeista, jolloin vaikuttavuus perustuu aluekehitystä tukevaan tutkimus- ja innovaatiotoimintaan sekä alueen koulutustasoa nostaviin ja alueen tarpeista nouseviin maisteri-, aikuiskoulutus- ja jatkokoulutusohjelmiin.

Yhdessä ammattikorkeakoulujen ja muiden alueen innovaatiojärjestelmän toimijoiden kanssa yliopistokeskukset toteuttavat mm. alueidensa osaamistasoa kehittäviä osaamiskeskus- ja aluekeskusohjelmia. Kooste yliopistokeskuspaikkakunnilla toteutettavista osaamiskeskusohjelmista on liitteenä 2.

Tampereen yliopiston alueellisen kehittämisen tutkimusyksikössä on valmistumassa selvitys (Vilhula, Kosonen, Sotara) siitä, miten hyvin yliopistojen ja Suomen Akatemian niille myöntämien huippututkimusyksiköiden sekä osaamiskeskusohjelmien linjaukset tukevat toisiaan ja alueen elinkeinorakenteen kehittymistä. Tutkijat toteavat, että osaamiskeskusohjelma on yksi keskeisimmistä osaamiseen nojaavista aluekehittämisen välineistä, jonka puitteissa luodaan edellytyksiä tutkimuksen ja yritystoiminnan kohtaamiselle. Tavoitteena on tuottaa suosituksia tutkittavien alueiden (Joensuun, Jyväskylän, Kuopion, Turun ja Vaasan yliopistot ja niitä ympäröivä kaupunkiseutu) tutkimusperustaisen osaamisen kehittämiselle. Tutkimustehtävässä todetaan: ”Jotta yliopistojen,

osaamiskeskusohjelman, ja alueen elinkeinoelämän osaamisresurssit olisi mahdollista kohdistaa mahdollisimman tehokkaasti tulevaisuuteen, tulisi yliopistojen ja osaamiskeskusohjelmissa esitettyjen linjausten olla toisiaan ja alueen elinkeinoelämää tukevia.” (Tampereen yliopisto 2006.)

Edellisellä on kytkentä myös yliopistokeskusten alueellisessa työssään toteuttamaan strategiapohjaan ja siitä aiheutuviin haasteisiin. Opetusministeriö edellyttää yliopistoilta ja ammattikorkeakouluilta yhteisiä alueellisia korkeakoulustrategioita, joilla linjataan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimintaa alueilla. Toisaalta yliopistokeskusten osana yliopistojärjestelmää edellytetään toteuttavan sekä omia että emoyliopistojensa strategioita.

1990-luvun lopulta alkaen on osaamis pohjaisessa aluekehittämisessä yleistynyt myös professuurien perustaminen erilaisin lahjoitusvaroin tukemaan alueiden, yritysten ja teknologian kehitystä. Tampereen yliopistossa tehtävän selvityksen toisessa osassa kartoitetaan suomalaisten yliopistojen lahjoitusprofessuurien määrä, rahoitus ja alueellinen jakauma. (ibid.)

Vuorovaikutustehtävän kautta yliopistokeskukset aikaan saavat yliopistollisen tutkimuksen ja opetuksen yhteiskunnallista ja alueellista vaikuttavuutta. Aluevaikuttavuuden vahvistaminen perustuu yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen erityisesti ammattikorkeakoulujen kanssa. Alueellisten korkeakoulustrategioiden pohjalta tehtävä yhteistyö ammattikorkeakoulujen kanssa mahdollistaa synergiaedut ja päällekkäisen toiminnan karsimisen.

Yliopistokeskukset hoitavat osaltaan emoyliopistojensa yhteiskunnallista palvelutehtävää. Jäsenyliopistojen palvelutarjonnan avulla yliopistokeskukset edistävät monitieteisyyttä ja pystyvät vastaamaan laajemmin alueelta tuleviin kehittämishaasteisiin. Porin yliopistokeskus on mm. edelläkävijä ristiin opiskelussa, jolla se edistää monitieteisyyttä ja tieteiden välistä yhteistyötä ja vastaa näin alueelta tuleviin haasteisiin. Alueellisten innovaatioympäristöjen keskeisinä toimijoina yliopistokeskuksilla on intressejä kehittää edelleen alueiden innovaatiotoimintaa. Yhtenä vaihtoehtona on mm. esitetty yliopistokeskusten yhteistä hanketta liittyen innovaatioympäristöihin ja yliopistokeskusten rooliin EU-ohjelmien toteuttamisessa.

Vuorovaikutustehtävän rahoitusmahdollisuudet yliopistokeskuksissa

Yliopistojen sisäisessä rahanjaossa yliopistokeskusten vuorovaikutustehtävälle ei ole määritelty rahoituskriteereitä. Kuten muutakin yliopistokeskusten toimintaa myös vuorovaikutustehtävää rahoitetaan yliopistojen omien sisäisten rahanjakokäytäntöjen mukaisesti (ks. kohdat 2.2 ja 3.4). Alueellisella rahoituksella on ratkaiseva rooli yliopistokeskusten tutkimus- ja innovaatiotoiminnan (professuurit, hanketoiminta) sekä alueen koulutustasoa nostavien maisteriohjelmien rahoittamisessa.

Rahoituksen kannalta ongelmallinen on yhteiskunnallinen palvelutehtävä/vuorovaikutustehtävä -käsitteen määrittely. Edellä on kerrottu, kuinka yliopistokeskusten koordinaattorit määrittelevät yliopistokeskusten toteuttaman yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän. Opetusministeriö on aiemmin määritellyt yhteiskunnalliset palvelut seuraavasti: ”Yhteiskunnallisten palveluiden tulosaluetta voidaan täsmentää siten, että siihen kuuluville palveluille on ominaista valtakunnallinen tai sitä laajempi kysyntä, yliopistoyhteisön ulkopuolelle suunnatun informaation välittäminen, yleissivistävän tiedon välittäminen niin, ettei siihen liity

välitöntä meritoitumismahdollisuutta sekä asiantuntijuus, joka ei suoraan liity koulutukseen ja tutkimukseen” (Joensuu 2000).

Tulosohjauksen kehittämistyöryhmä II näki vuonna 2002 yhteiskunnallisen palvelutoiminnan ongelmaksi toiminnan moninaisuudesta johtuen jakokriteerien löytämisen. Yhteiskunnallinen palvelutehtävä nähtiin opetusministeriön erillisrahoittamana toimintana, johon ministeriö edellytti yliopistojen omarahoitusosuuden lisäämistä. Yhteiskunnallisen palvelutoiminnan toteuttajina tulosohjaustyöryhmä II mainitsee myös yliopistokeskukset ja yliopistojen tietyt alueelliset yksiköt ja toiminnot. (OPM 2002c, 40)

Tulossopimuskaudella 2004 - 2006 yhteiskunnallisen palvelutehtävän osuus toimintameno-rahoituksessa määritellään avoimen yliopisto-opetuksen ja muun yhteiskunnallisen palvelutehtävän määritteillä. Muu yhteiskunnallinen palvelutehtävä kattaa 1) yliopistokeskusten koordinoititehtävän, 2) toiminnan, jolla on koulutus-, tutkimus- ja sivistyspoliittista merkitystä koko yliopistolaitoksen tasolla sekä 3) rahoituksen tutkimustulosten hyödyntämiseen liittyvien palvelujen ja taiteellisen toiminnan kehittämiseen sekä alueellisen vaikuttavuuden vahvistamiseen. Kohdan 3 määräytymiskriteereinä ovat opetus- ja tutkimushenkilökunnan *henkilötyövuodet*, toteutuneet tutkimus- ja kehittämistoiminnan *menot* sekä taiteellisen ja alueellisen *toiminnan laajuus*, joka osuus osoitetaan vain osalle yliopistoista.

Opetusministeriön yliopistokeskuksille osoittama 150 000 euron vuosittainen koordinoitimääräraha on tulossopimuskaudella 2004-2006 yliopistokeskusten yhteiskunnallisen palvelutehtävän rahoitusta. Eduskunnan päätöksellä yliopistokeskuksille myönnetty lisämääräraha (kehittämismääräraha) 3 miljoonaa euroa vuosille 2004, 2005 ja 2006 tulee yliopistojen toimintameno-määräraha-kehityksen ulkopuolelta yliopistokeskuksille osoitettuna erillisrahoituksena.

Yliopistokeskukset esittävät kehittämismäärärahan muuttamista toimintameno-määrärahasi sekä koordinaatiomäärärahan ja kehittämismäärärahan tarkistamista ylöspäin. Emoyliopistojen näkökulmasta ja erityisesti käynnissä olevan tulossopimuskierron osalta nähdään tärkeänä, että jatkossa mahdollinen yliopistokeskusten kehittämismääräraha saadaan lisäyksenä yliopistojen rahoituskehukseen eikä nykyisen kehityksen sisältä. Yliopistokeskuksilla on sama tavoite, mutta niiden kannalta on samalla tärkeää, että eduskunnan päätöksillä tulleesta lisämäärärahasta saadaan pysyvää toimintameno-rahaa, jotta sillä voidaan toteuttaa pitkäjänteistä kehittämistä yliopistokeskuksissa. Yliopistokeskusten koordinaattorit pitävät myös tärkeänä, että koordinaatiomääräraha ja kehittämismääräraha ovat jatkossakin yliopistokeskuksille korvamerkittyä rahoitusta.

Opetusministeriö on 1.2.2006 päättänyt ministeriön ja yliopistojen välisestä tulosohjausjärjestelmästä ja toimintameno-rahoituksen muodostumisperusteista sopimuskaudelle 2007–2009 (OPM 2006). Liitteessä 4 esitetään yliopistojen toimintameno-rahoituksen kriteerit vuosille 2007-2009.

Tulossopimuskauteen 2004-2006 verrattuna rahoitusperusteet ovat tarkentuneet erityisesti yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän osalta. *Perusrahoituksen* yhteiskunnallinen palvelutehtävä –käsite on muutettu muotoon yhteiskunnallinen vuorovaikutus ja siihen on uutena perusteena otettu mukaan **innovaatiotoiminnan ja alueellisen vaikuttavuuden vahvistaminen** alueellisen toiminnan laajuuden ja pysyväisluonteisten valtakunnallisesti merkittävien verkostojen (ml.

yliopistokeskukset) perusteella. Avoimen yliopisto-opetuksen kriteereihin ei ole tullut muutoksia.

Tuloksellisuusrahalla palkitaan toiminnan laatua ja vaikuttavuutta. Tuloksellisuusrahoituksen kriteereiksi on lisätty **tieteellinen julkaisutoiminta** sekä **innovaatiotoiminta ja alueellinen vaikuttavuus**, lisäksi aikaisemmin perusrahoitukseen sisältyneet tutkintototeutumat (= suoritettut tutkinnot). Innovaatiotoiminta ja alueellinen vaikuttavuus -kriteeri otetaan varsinaisesti käyttöön vuoden 2008 rahoitusta määriteltäessä. Em. kriteeristöissä yliopistokeskuksia koskettaa myös kansainvälistyminen.

Innovaatiotoiminnan ja alueellisen vaikuttavuuden rahoituskriteerien määrittämiseksi vuodesta 2008 lukien eräs vaihtoehto on toiminnan vaikuttavuuden mittaamiseksi kehitettävä mittaristo, jota seuraavassa käsitellään.

Yliopistokeskusten alueellisen vaikuttavuuden mittaaminen

Yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän merkittävä osa on alueellisen vaikuttavuuden lisääminen ja innovaatiotoiminnan kehittäminen. Yliopistokeskusten yhdeksi tehtäväalueeksi on määritelty tutkimuksen ja koulutuksen yhteiskunnallisen ja alueellisen vaikuttavuuden edistäminen. Yliopistokeskusten koordinaattoreilla on halu kehittää innovaatio- ja aluetoiminnan vaikuttavuuden mittareita. Vaikuttavuuden mittaamiseen suhtaudutaan osin varauksellisesti, koska mittaaminen sisältää myös riskejä. Asia nähdään ongelmallisena mm. siitä syystä, että valitut mittarit eivät ehkä mittaakaan asioita, joita niiden tulisi mitata. Alueelliset vaikutukset myös syntyvät viiveellä ja ovat vaikeasti osoitettavissa vain yliopistokeskusten aikaansaannoksiksi. Mittaustulokseen saattavat siis vaikuttaa myös muiden toimijoiden toimenpiteet tai muut ulkoiset tekijät. Mittareiden valinnassa tulee siis olla huolellinen ja kriittinen.

Kivinen (2005) toteaa, että ”on olemassa hyviä mittareita ja huonoja mittareita. Mittarin valinta on onnistunut silloin, kun tulos kertoo saavutetusta trendistä ja ohjaa tulevaisuuden tekemistä, huonot mittarit ohjaavat kehitystä väärään suuntaan ja tekemään väärää asioita. Huonot mittarit mittaavat asioita, joihin ei voida itse vaikuttaa.”

Vaikuttavuuden mittaaminen on ajankohtaista mm. yliopistojen rahoitusmallin muutoksen vuoksi. Myös KOTA –tietokannan kehitystyö, jonka tavoitteena on tulosohjausta aiempaa laajemmin tukeva tietojärjestelmä, on saanut yliopistokeskusten koordinaattorit varautumaan ja pohtimaan paitsi yliopistokeskusten tavoitteiden ja tulostietojen esille saamista KOTA-tietokannassa, myös yliopistokeskusten omia vaikuttavuusmittareita. Pisimmällä mittareiden kehittämistyössä ovat Porin ja Lahden yliopistokeskukset, jotka ovat määritelleet omat alueellisen vaikuttavuuden mittaristonsa.

Porin mittaristo on rakennettu yliopistojen perustehtävien mukaisesti käsittäen kriteerit opetuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävän osalta.

Lahden yliopistokeskuksen mittaristoon on kerätty ensimmäisen kerran tietoja vuodelta 2004. Vuoden 2005 aikana mittaristoa on kehitetty edelleen erityisesti yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän osalta. Työn tuloksena Lahden yliopistokeskuksen alueellista vaikuttavuutta kuvataan neljällä osa-alueella: tutkimus- ja kehittämistoiminta, opetus, muu yhteiskunnallinen vuorovaikutus ja resurssit. Mittaristoa on rakennettu yliopistokeskuksen omista lähtökohdista käsin vertaamatta

sitä ainoastaan KOTA-tietokantaan. Mittaristoa käytetään aktiivisesti toiminnan raportoimisen välineenä emoyliopistoille, opetusministeriölle, Lahden kaupungille sekä muille sidosryhmille ja rahoittajille.

Kokkolan yliopistokeskus toteuttaa tutkimushanketta, jossa selvitetään alueellista vaikuttavuutta osana Jyväskylän yliopiston laajempaa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tutkimushanketta.

Yliopistoista mm. Oulun yliopisto on määritellyt alueelliselle toiminnalle arviointikriteeristön, joka on valmistunut keväällä 2003. Kriteerit on laadittu alueneuvottelukunnan koulutusjaoksen toimesta ja yliopiston maantieteen laitoksen asiantuntemusta hyödyntäen. Esityksessä on otettu huomioon kaksi näkökulmaa; sekä yliopiston oma että alueiden näkökulma. Yliopiston näkökulmasta mittaristolla on oltava yhteys yliopiston kahteen muuhun tehtävään, tutkimukseen ja opetukseen. Oulun yliopiston alueellisen toiminnan arvioinnissa otetaan huomioon yliopiston yhteistyöverkostot, opiskelijoiden rekrytointi ja tuotokset alakohtineen. Alueiden näkökulma painottaa alueelle tulevaa rahoitusta, asiantuntijaresursseja, tuotoksia ja yleistä vaikuttavuutta. Viimeksi mainitussa on otettu huomioon alueella toimivat organisaatiot ja henkilöt sekä aluevaikuttavuuden barometri, jolla tarkoitetaan sidosryhmien ja asiakkaiden kokeman vaikuttavuuden laadullista mittaamista. Myös nämä kriteerit sisältävät runsaasti alakohtia, joten yksikään mittari ei sellaisenaan ole yksiselitteinen (Oulun yliopisto 2003: Aktuumi 2003, 5).

Helsingin yliopiston erillisille laitoksille on kehitteillä vuoden 2006 aikana kunkin laitoksen luonteen ja tehtävien mukaiset tuloksellisuusmittarit, jotka otetaan mahdollisesti rahanjaon kriteereinä käyttöön vuoden 2007 alussa.

Yliopistokeskusten koordinaattorit tiedostavat toiminnan vaikuttavuuden mittaamiseen liittyvät vaikeudet ja riskit. Silti mittaamista pidetään yliopistokeskuksissa tärkeänä. Vaikuttavuuden mittaamista pidetään johtamisen välineenä ja normaaliin tulosohjaukseen kuuluvana asiana; asetettujen tavoitteiden ja saavutettujen tulosten ja toteutumien avulla voidaan osoittaa tehdyn asioita, jotka on asetettu tavoitteeksi. Mittaamalla toiminnan vaikuttavuutta voidaan myös perustella yliopistokeskusten olemassaolo ja niiden toiminnan hyödyllisyys. Mittareiden valinnassa on kuitenkin säilytettävä kriittisyys; on mitattava relevantteja, oikeita asioita oikeilla mittareilla. Toisaalta yliopistokeskuksilla on myös oltava valmius arvioida mittareita uudelleen.

Eri yliopistojen toimintoja toteuttavina organisaatioina yliopistokeskukset eroavat toimintatavoiltaan ja peruslähtökohdiltaan (mm. aluevaikuttavuus) yliopistoista, vaikka koostuvatkin emoyliopistojen toiminnoista. Tästä syystä koordinaattorit näkevät, että osa yliopistokeskusten mittareista voisi poiketa emoyliopistojen mittareista. Yliopistokeskusten mittareiden tulisi olla sekä määrällisiä että laadullisia ja samaa asiaa tulisi voida mitata eri näkökulmista, esimerkiksi alueen ja yliopiston hyötynäkökulmasta (esim. Kajaani: päivitetty osaaminen hyödynnetään välittömästi yritykseen, vaikka tutkintoa ei syntyisikään, jolloin suoritettujen opintopisteiden määrä toimisi mittarina alueen näkökulmasta, yliopiston näkökulmasta tavoitteena ovat suoritettut tutkintomäärät. Mikkeli: alueelliset indikaattorit, joihin vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin yliopistokeskuksen toiminta ja yliopistotoimintaa kuvaavat indikaattorit, joilla on alueellista merkitystä).

Koordinaattoreiden mukaan mittareiden määrittelyn tulisi lähteä liikkeelle perustehtävistä, mutta ottamalla samalla huomioon yliopistokeskusten erityisluonne

alueellisina toimijoina, jolloin mitattavina asioina olisivat esim. innovaatioiden synnyn tukeminen, hankkeisiin sitoutuneiden yritysten määrä jne. Huomioon tulisi myös ottaa se panostus, joka yliopistokeskuksissa tehdään alueiden hyväksi mm. osallistamalla mittavasti alueiden kehittämiseen erilaisten alueellisten strategiaprosessien ja kehittämisorganisaatioiden kautta. Yliopistokeskusten ja niiden yksiköiden asiantuntemusta hyödynnetään myös laajasti alueellisissa viranomais- ja kehittämisorganisaatioissa, yrityksissä, säätiöissä jne. Huomiota tulisi koordinaattoreiden mielestä kiinnittää myös kansainvälisen tason osaamisen kasvattamiseen. Koordinaattorit esittävät yliopistokeskusten mittarien sisällyttämistä jatkossa yliopistojen KOTA-tietojärjestelmään.

Koordinaattorit näkevät, että alueellisen vaikuttavuuden mittaaminen voisi toimia osin yliopistokeskusten tuloksellisuuden tarkastelun pohjana, osin myös rahoitusperusteena. Tällöin kuitenkin kriteerien tulisi olla monipuolisempia kuin yliopistojen rahoituksessa painotettu nykykäytännön mukainen tohtori- ja maisterituotanto. Muitakin yliopistokeskusten tehtäviä tulisi siis kyetä arvioimaan ja ottamaan huomioon toiminnan resursoinnissa (vrt. edellä).

Alueellisen rahoituksen osalta vaarana koordinaattorit näkevät sen, että vaikuttavuuden mittaustuloksia voidaan käyttää tai tulkita väärin rahoittajien taholta, mikä saattaisi vaarantaa yliopistokeskuksen toiminnan ja aseman alueella. Yliopistokeskukset ja ammattikorkeakoulut toimivat molemmat alueidensa innovaatioympäristöjen rakentajina ja aluevaikuttavuuden aikaansaajina. Alueelliset toimijat rahoittavat sekä yliopistokeskusten että ammattikorkeakoulujen aluekehitystoimintaa. Yhtenä mahdollisuutena koordinaattorit näkevät muutaman yliopistokeskuksen ja ammattikorkeakoulun yhteisen alueellisen vaikuttavuuden mittarin kehittämisen. Toiminnan vaikuttavuuden mittaaminen antaisi hyödyllistä tietoa myös alueellisille rahoittajille.

Yliopistokeskusten koordinaattoreiden tavoitteena on yliopistokeskusten yhteinen mittaristo, mutta mittareiden voitaisiin katsoa painottuvan eri tavalla eri yliopistokeskuksissa, koska yliopistokeskukset eivät ole keskenään samanlaisia. Haasteena mittariston kehittämisessä yliopistokeskuksilla on kunkin yliopistokeskuksen omien menestystekijöiden, ydinosamisen ja tavoitteiden huomioiminen. Ulospäin (rahoittajille, päättäjille) tulisi pystyä kertomaan, mitkä ovat yliopistokeskuksen keskeiset tavoitteet ja miten niiden saavuttaminen osoitetaan.

Koordinaattorit esittävät yliopistokeskusten toiminnan luonteen mukaisten, alueellisen vaikuttavuuden mittareiden kehittämistä yliopistokeskusten yhdeksi kehittämiskohteeksi, johon tulisi varata erikseen resurssit. Uudet alueellisen vaikuttavuuden mittarit olisivat näin käytettävissä vuonna 2007 alkavalla tulossopimuskaudella ja mahdollisesti alueellisen vaikuttavuuden perusteella määräytyvän rahoituksen perusteena tulossopimuskaudella 2007-2009.

Koordinaattorit myös esittävät KOTA-tietojärjestelmää kehitettäväksi niin, että tiedot siitä ovat saatavissa myös yliopistokeskuskohtaisesti. Yliopistokeskusten toimintaa mittaavat uudet sekä määrälliset että laadulliset mittarit tulisi sisällyttää KOTA-tietojärjestelmään, mikä lisäisi toiminnan läpinäkyvyyttä.

2.4 Yliopistokeskusten tutkimustoiminta ja sen rahoitus

Opetusministeriön linjausten mukaan Suomen hyvinvointi ja kansainvälinen kilpailukyky perustuu alueiden elinvoimaisuuteen ja innovatiivisuuteen, jota

edistetään alueellisesti kattavalla koulutuksella ja tutkimustoiminnalla. Korkeakoulujen tutkimustoiminta perustuu omien vahvuuksien kehittämiseen sekä monipuoliseen paikalliseen, kansalliseen ja kansainväliseen verkottumiseen. Tutkimuksen infrastruktuureja ja tukipalveluja kehitetään niin, että laadukkaan tutkimus- ja kehittämistoiminnan tulokset ovat saatavilla maan eri osissa sekä tutkimustulosten hyödyntämistä kehitetään siten, että korkeakoulujen osaaminen on helposti ja joustavasti käytettävissä eri alueilla. Tutkimustoiminnan perusedellytyksiä ovat laadukkaat ja dynaamiset tutkimusympäristöt, toimiva tutkimuksen tietohuolto, hyvä laitekanta ja kehittynyt tieto- ja viestintätekniikka. Tavoitteena on luoda opetusministeriön, korkeakoulujen, Suomen Akatemian ja muiden rahoittajatahojen yhteisin toimenpitein edellytykset luoville tutkimusympäristöille ja huippuyksiköiden kehittämiselle. (OPM 2004a)

Yliopistolaitoksen kehittämisen tavoitteena on kaikilta osin korkeatasoinen, Suomen vahvuusalueilla kansainvälisesti huipulla oleva yliopistojärjestelmä, jonka sisäinen uudistumis- ja reagointikyky tuottavat jatkuvasti myös uusia tutkimusavauksia ja -aloitteita. Yliopistojen edellytetään parantavan kansainvälistä kilpailukykyään profiloitumalla sekä panostamalla tutkimuksen laatuun, monitieteisyyteen ja kansainvälisesti korkeatasoiseen tutkijakuntaan. Tutkimustoimintaa halutaan koota suuremmiksi kokonaisuuksiksi ns. kriittisten massojen, synergiaetujen ja monitieteisten tutkimuskokonaisuuksien lisäämiseksi. (ibid.)

Porin yliopistokeskuksen tutkijakoulusta FT Jari Palomäki jakaa yliopistokeskuksessa tapahtuvan tutkimuksen neljään osaan seuraavasti:

1. Aluetta palveleva ja sen elinkeinoelämää konsultoiva tilaustutkimus
2. Yksittäisissä laitoksissa harjoitettava akateeminen perustutkimus
3. Yliopistokeskuksen sisällä verkostoituva poikkitieteellinen, synerginen tutkimus
4. Yliopistokeskuksen ulkopuolinen koti- ja ulkomainen verkostoituva tutkimus

Palomäen mukaan aluetta palveleva tutkimus toteuttaa tieteen yhteiskunnallista vastuuta, edistää alueen elinkeinoelämän kilpailukykyä ja lisää yhteiskunnallista hyvinvointia. Vastavuoroisesti tiede saa sovellutuksista ilmenevistä ongelmista uusia tutkimuksellisia virikkeitä. Akateeminen perustutkimus liittyy yliopistokeskukset tieteen perinteeseen, jossa tutkimusintressinä ei ole tiedon välitön sovellus. Tämä ns. uteliaisuustutkimus on kaiken tutkimuksen ja siihen liittyvän ylimmän opetuksen perusta (Palomäki 2005).

Palomäki toteaa, että jos akateemiseen perustutkimukseen pohjautuvat perusvalmiudet ovat kohdallaan, yliopistokeskuksen sisäinen verkostoituminen sekä siitä syntyvä profiloituminen avaa yliopistokeskukselle kiehtovat tutkimukselliset tulevaisuuden näkymät. Erilaisten tutkimusalojen ja tutkimustraditioiden yhteensovittamisesta syntyy jännite, jota hyvin hallinnoimalla on Palomäen mukaan mahdollista luoda ainutlaatuisia innovatiivisia tutkimusympäristöjä. Hän myös näkee, että yliopistokeskuksen ulkopuolelle suuntautuva tutkimusyhteistyö ja verkostoituminen edellyttävät sekä kykyä vastaanottaa että antaa uutta tutkimustietoa. ”Yliopistokeskuksessa harjoitetun oman tutkimuksen on myös oltava riittävän omaperäistä ja profiloitunutta niin, että syntyy omaa tutkimusta hyödyttävä intressi yhteistyöhön ja vastavuoroisesti sen on kyettävä antamaan yhteistyötahoille niitä

hyödyttävää tutkimusyhteistyötä. Verkostoitumisessa on näin ollen oltava vahva oma intressi ja sen tulisi olla tarkoitushakuista.” (ibid.)

Palomäki näkee myös, että monialaisilla yliopistokeskuksilla kuten Porilla on erinomaiset mahdollisuudet luoda tutkijayhteisöjä/tutkimusryhmiä, joiden tutkijoiden kesken muodostuu mielekäs tutkimusyhteistyö. Ryhmän koon tulisi kuitenkin ylittää ns. kriittinen massa (10-15 henkilöä) ja sen tulisi koostua kahdesta professorista, jotka toimivat ryhmän intellektuaalisena ja organisatorisena johtona, muutamasta tohtoritason tutkijasta sekä muutamasta jatko-opiskelijasta ja mahdollisesti vielä perusopintojakin tekevästä opiskelijoista. Tällaisen ryhmän muodostaminen luonnollisesti edellyttäisi paitsi hyvää oman tieteenalan osaamista myös kykyä ja halua laajentaa kiinnostusta tarjolla oleviin mahdollisuuksiin. (ibid.)

Asiasisällöltään edellisen voidaan sanoa pätevän kaikkien yliopistokeskusten tutkimustoimintaan. Kukin yliopistokeskus edustaa alueellaan useiden yliopistojen toimintaa ja yhteistyöyliopistot on haettu alueen elinkeinoelämän kehittämisedellytyksiä ja painoaloja palvelevien alojen mukaan. Yliopistokeskukset vastaavat tutkimuksella alueellisiin kehittämistarpeisiin ja tutkimus- ja kehittämistoiminnalla halutaan tukea osaamisintensiivisen yritystoiminnan kehittymistä alueella. Osassa yliopistokeskuksia toimii tutkimusasiamies alueen tutkimustoiminnan edistämiseksi ja on tutkijoiden ja tutkimusryhmien tukena mm. EU:n puite- ja erillisohjelmien, Tekesin ja Suomen Akatemian rahoituksen osalta. Yliopistokeskusten tutkimustoiminta ja tutkimusalat on koottu liitteeseen 2.

Yliopistokeskusten toiminnalla parannetaan mahdollisuuksia vastata alueen yksityisen ja julkisen sektorin organisaatioiden monitieteellisiin tutkimus- ja koulutustarpeisiin. Toiminta mahdollistaa eri tieteenalojen toiminnan kokoamisen yhteen, mikä puolestaan mahdollistaa uusien innovaatioiden synnyttämisen kehittämällä eri tutkimusalojen välistä yhteistyötä.

Yliopistokeskusten tutkimustyössä hyödynnetään kansallisia ja kansainvälisiä verkostoja sekä vahvistetaan tiedon tuottajien ja käyttäjien välistä yhteistyötä. Verkostoitumalla ja toimimalla tiiviissä yhteistyössä alueellisten toimijoiden ja aluekehityksestä vastaavien kanssa tehostetaan tutkimustulosten hyödyntämistä alueella. Jokaisesta yliopistokeskuksesta löytyy kansainvälisiä verkostoja ja/tai kansainvälistä tutkimusta ja sitä halutaan edelleen kehittää. Alueellisen, valtakunnallisen ja kansainvälisen verkostoitumisen kautta saadaan lisättyä hankeyhteistyötä, kasvatettua hankekokoa ja lisättyä sitä kautta tutkimus- ja kehitysrahoituksen sijoittumista alueelle. Olenaisena osana verkostoja ovat professorit ja heidän ympärilleen muodostetut tutkimusryhmät.

Yhtenä esimerkkinä eri tutkimusalojen välisestä yhteistyöstä on Kajaanin yliopistokeskuksen Mittalaitelaboratoriossa käynnistetty mittaustekniikan liikuntateknologien sovellusten kehittäminen kytkeytyen Jyväskylän yliopiston liikuntateknologian koulutukseen (Vuotech-hanke) ja tutkimukseen Vuokatin Snowpolis-ympäristössä sekä Biotekniikan laboratoriossa käynnistetty erikoistuminen liikuntaan liittyvien biomittausten alaan. Myös Porissa ”tekniikka-taide ja kulttuuri” – tutkimusyhteistyö on hyvin sisäisesti verkostoitunutta. Ulkoista tutkimusyhteistyötä ja verkostoitumista edustavat mm. Porissa Turun yliopiston maisematutkimuksen rajaseutu-tutkimusyhteistyö Pohjoismaiden ja Baltian maiden kanssa sekä Tampereen teknillisen yliopiston ohjelmistotekniikan profiloitunut kansainvälinen yhteistyö (Porin osalta Palomäki 2005).

Porissa Visuaalisen kulttuurin laitos on ollut mukana perustamassa monitieteistä ”Tekniikan, taiteen ja kulttuurin” -tutkimusverkostoa, johon kuuluu Visuaalisen kulttuurin erillisen laitoksen lisäksi Tampereen teknillisen yliopiston Porin yksikön Advanced Multimedia Center sekä Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan Digitaalisen kulttuurin oppiaine. Tutkimusverkoston keskeinen tavoite on tuottaa innovatiivista tietoa uusien teknologioiden ja oppimisympäristöjen sovellusmahdollisuuksista ja kehitysnäkymistä sekä selvittää, miten näitä tutkimuslähtöisiä sovelluksia voitaisiin entistä tehokkaammin hyödyntää satakuntalaisessa elinkeinoelämässä ja kulttuurissa. Myös Mikkelissä on lyhyessä ajassa onnistuttu kokoamaan ympäristökemiaan useita tutkimusryhmiä ja niille rahoitusta.

Myös Seinäjoen Epanet-tutkimusverkosto on hyvä esimerkki hyvin verkostoituneesta tutkimustoiminnasta. Verkosto käsittää 16 professorin johdolla tehtävän tutkimustyön. Tutkimusalat ovat ICT:n sovellukset, liiketoimintaosaaminen, alueet ja hyvinvointi sekä elintarvikeala ja taitoteknologia. Epanet -verkoston toteutusta ohjaa ohjelmanopimus, jonka ovat allekirjoittaneet alueen korkeakoulut, Etelä-Pohjanmaan korkeakouluyhdistys ry, Etelä-Pohjanmaan liitto, Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, Etelä-Pohjanmaan Työvoima- ja elinkeinokeskus, Länsi-Suomen lääninhallitus ja Seinäjoen kaupunki.

Yliopistokeskukset haluavat kehittää tutkimustoimintaansa, mikä käsittää mm. tutkimuksen suuntaamisen uusille ja kasvaville aloille siten, että tutkimuksella on vahva kytkeä alueen elinkeinoelämään ja sen innovaatiojärjestelmiin. Tutkimustoiminnalle halutaan myös vahva kytkeä alueella järjestettävään yliopistolliseen koulutukseen. Mm. Seinäjoen yliopistokeskuksessa suunniteltavat maisterikoulutukset perustuvat Epanet-tutkimusverkoston valituille tutkimusaloille ja niiden harjoittamalle tutkimustoiminnalle.

Yliopistokeskukset harjoittavat toiminta-alueillaan osana yliopistojen toimintaa yliopistojen perinteisiä tehtäviä (opetus, tutkimus, yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä), mutta painottavat niitä toiminnassaan jonkin verran toisistaan poiketen. Kun tarkastellaan yliopistokeskusten toimintaa kokonaisuutena, voidaan toiminnan katsoa olevan tällä hetkellä kehittämistavoitteiden osalta tutkimuspainotteisinta Seinäjoen ja Mikkelin yliopistokeskuksissa. Yhteistä kaikille yliopistokeskuksille on se, että ne haluavat edelleen kehittää tutkimustoimintaansa ja lisätä sen painoarvoa toiminnassaan. Tavoitteena on, että annettava opetus pohjautuu harjoitettuun tutkimustoimintaan sekä että tutkimustoiminta tukee annettavaa opetusta.

Tutkimustoiminnan laajuutta yliopistokeskuksissa voidaan mitata tutkimusalojen ja professuurien määrällä, jatkotutkintojen määrällä sekä tieteellisten julkaisujen määrällä. Yliopistokeskusten yksiköissä on eri tieteenaloilla yhteensä 74 professuuria (Liite 2). Kahden viimeisen vuoden aikana yliopistokeskuksissa on suoritettu yhteensä 15 tohtorintutkintoa ja 16 lisensiaatintutkintoa (lukumäärät eivät todennäköisesti sisällä kaikkia henkilökunnan suorittamia jatkotutkintoja) (Liite1). Yliopistokeskusten henkilökunnasta jatkotutkinnon (tohtori, lisensiaatti) suorittaneiden osuus vaihtelee 15 %:sta 31 %:iin (Taulukko 3).

Taulukoihin 4 ja 5 on koottu yliopistokeskusten tieteellisten julkaisujen lukumäärät Kajaanin, Kokkolan, Lahden, Mikkelin ja Porin osalta vuonna 2005 ja Seinäjoen osalta vuosina 2001-2005. Kajaanin, Kokkolan ja Mikkelin yliopistokeskukset ovat

jaotelleet tieteelliset julkaisunsa KOTA-tietokannan kriteerien mukaisesti, Porin ja Seinäjoen yliopistokeskukset Suomen Akatemian kriteerien mukaisesti. Lahden yliopistokeskuksesta edellä mainittua jaottelua ei tämän selvityksen tekovaiheessa vielä ollut saatavissa.

Taulukko 4. Yliopistokeskusten (Kajaani, Kokkola, Lahti, Mikkeli) tieteellinen julkaisutoiminta KOTA-jaottelun mukaan vuonna 2005.

TIETEELLISET JULKAISUT, KOTA-jaottelun mukaan (kpl)	Kajaani	Kokkola	Lahti	Mikkeli
Vuosi 2005	Suomessa/ Ulkomailla	Suomessa/ Ulkomailla	Suomessa/ Ulkomailla	Suomessa/ Ulkomailla
Artikkelit (referee)	5/9	2/3		0/17
Artikkelit kokoomateoksissa tai painetuissa kongressijulkaisuissa	13/20	9/0		12/24
Monografiat	4/0	1/1		0/0
Yliopiston oman sarjan julkaisut	1/0	1/0		0/0
Yhteensä	23/29	13/4	127	12/41

Vuoden 2005 aikana Kajaanin, Kokkolan, Lahden ja Mikkelin yliopistokeskuksilla oli tieteellisiä julkaisuja yhteensä 248 kappaletta ja Porin yliopistokeskuksella yhteensä 222 kappaletta. Seinäjoen yliopistokeskuksen tieteellisten julkaisujen määrä vuosina 2001-2005 oli yhteensä 415 kappaletta, vuoden 2005 lukumäärä tarkentuu kesän 2006 aikana.

Taulukko 5. Yliopistokeskusten (Pori, Seinäjoki) tieteellinen julkaisutoiminta Suomen Akatemian jaottelun mukaan. Porin tiedot vuodelta 2005, Seinäjoen tiedot vuosilta 2001 - 2005.

TIETEELLISET JULKAISUT, Suomen Akatemian jaottelun mukaan (kpl)	Pori v. 2005	Seinäjoki 2001-2005*
	Suomessa/ Ulkomailla	Suomessa/ Ulkomailla
Artikkelit tieteellisissä aikakauslehdissä, joissa on refereekäytäntö	8/11	15/35
Artikkelit tieteellisissä kokoomateoksissa sekä konferenssijulkaisuissa, joissa refereekäytäntö	12/47	1/62
Tieteelliset monografiat	13/0	8/1
Muut tieteelliset julkaisut, kuten artikkelit tieteellisissä lehdissä ja konferenssijulkaisuissa, joissa ei ole refereekäytäntöä, sekä julkaisut yliopisto- ja laitossarjoissa	54	128
Muut julkaisut (oppikirjat, yleistajuiset artikkelit jne.), patentit, tietokoneohjelmat, esitelmät, vierailuluennot, radio- ja TV-ohjelmat ym.	77	165
Yhteensä	222	415

* Vuoden 2005 tieto vielä tarkentumaton.

Tieteellisten jatko-opintojen (liseniaatin- ja tohtorintutkinnot) tarkoituksena on kouluttaa perusopintonsa suorittaneet lahjakkaat opiskelijat itsenäisiksi akateemiseksi tutkijoiksi, ts. antaa tutkijakoulutus. Yliopistokeskuksissa toimii kuusi tutkijakoulua sekä kuusi monitieteistä tohtorivalmennusohjelmaa (Liite 2). Tohtorivalmennusohjelmat valmentavat jatko-opintoihin ja niihin aktivoidaan ja

rekrytoidaan erityisesti työelämässä olevia tieteellisestä jatko-opiskelusta kiinnostuneita henkilöitä. Toimintamuotoina näillä valmennusohjelmilla ovat mm. erilaiset ryhmätapaamiset, tieteellisen viestinnän ja tieteenfilosofian kurssit, tutkimusmenetelmäkoulutukset, tutkimusaiheiden esittelyt sekä tutkimusrahoitukseen liittyvät tiedotustilaisuudet. Pitemmälle menevää jatko-opiskelun tukemista on esimerkiksi Porin yliopistokeskuksen mentorointimalli, jossa jatko-opiskelun kaikkia vaiheita ja erityisesti väitöskirjatyöskentelyä tuetaan ohjaamalla tutkijoita henkilökohtaisesti (tutkimustyön menetelmä- ja prosessiohjaus) sekä luennoiden ja pitäen seminaareja tutkimustyölle merkityksellisistä aiheista.

Suunnitelmallista ja yliopistokeskusten mittakaavassa laajaa jatkokoulutus on Seinäjoen yliopistokeskuksessa, jossa Epanet-tutkijaverkoston professoreiden tutkimusryhmät ovat osa jatkokoulutusta. Tutkimusryhmien tutkijoista tai tutkimusapulaisista 30 on tällä hetkellä jatko-opiskelijaa. Epanet-verkoston yhteydessä toteutetaan kahta jatko-opintojen edistämishanketta (tekniikan alan tohtorikoulu HOT ja yleinen jatko-opintojen edistämishanke Eduepanet II). Yhteensä Seinäjoen jatkokoulutusta tukeviin ohjelmiin on osallistunut noin 160 opiskelijaa.

Tutkimustoiminnan rahoitusmahdollisuudet yliopistokeskuksissa

Valtioneuvoston 7.4.2005 periaatepäätöksen mukaan on tärkeää, että tutkimusorganisaatioiden perusrahoitus ja kilpailtu rahoitus täydentävät toisiaan tasapainoisesti. Periaatepäätöksen mukaan korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja yritysten yhteisiä hankkeita lisätään ja infrastruktuuri- ja muuta yhteistyötä tiivistetään tutkimusjärjestelmän toiminnan kehittämiseksi sekä tutkimuslähtöisen sosiaalisen ja teknologisen innovaatiotoiminnan edistämiseksi.

Kohdassa 2.2 tuodaan esille yliopistokeskusten laaja rahoituspohja ja ulkopuolisen määräaikaisten rahoituksen suuri osuus. Erityisesti tutkimus- ja kehitystoiminnan rahoituspohja on laaja. Esimerkiksi Seinäjoella lähes kaikki mahdolliset rahoittajaorganisaatiot osallistuvat Epanet-tutkimusverkoston tutkimushankkeiden rahoitukseen. Yritysten lisäksi rahoittajia ovat Etelä-Pohjanmaan liitto, TE-keskus, lääninhallitus ja sairaanhoitopiiri, EU:n tavoite 2- ja 3 -ohjelmat, alue- ja osaamiskeskusohjelmat, ammattikorkeakoulu, yliopistot, Seinäjoen kaupunki ja alueen muut kunnat sekä opetusministeriö. Kustakin hankkeesta tehdään erillinen sopimus professuuria toteuttavan yliopiston kanssa. Yliopisto palkkaa työntekijät normaalin akateemisen virantäytön tapaan ja huolehtii hankkeen toteutuksesta. Myös muissa yliopistokeskuksissa valtaosa professuureista on ns. lahjoitusprofessuureja, joiden rahoitus tulee pääsääntöisesti alueellisilta toimijoilta eli kaupungeilta, kunnilta ja yrityksiltä.

Koordinaattoreiden mielestä yliopistokeskusten toimintayksiköiden tutkimustoimintaan tulisi saada uusia rahoitusinstrumentteja. Toimintaan kaivataan ennen kaikkea toimintamenorahoitusta, koska pitkäjänteinen, laadukas tutkimustoiminta edellyttää onnistuakseen pysyväisluonteista rahoitusta. Yliopistojen vuosien 2007-2009 toimintamenorahoituksen määräytymisperusteiden mukaisesti kysymykseen tulevat opetusministeriön päätöksen mukaiset rahoituskriteerit eli tohtorintutkinnot, tutkimusaktiivisuus, tieteellinen julkaisutoiminta sekä aktiivisuus kansainvälisessä tutkimusyhteistyössä (ks. liite 4 ja OPM 2006).

Toimintamenorahoitus on erityisesti yliopistokeskuksissa edellytys riittävän kokoisien tiedeyhteisön synnylle ja professorien ja tutkijoiden saatavuudelle ja pysymiselle

alueella. Keskeistä olisi erityisesti professuurien rahoittaminen pysyvällä ja pitempiaikaisella rahoituksella. Yliopistokeskuksiin on tärkeää sitoa osaavaa tutkimushenkilökuntaa, jonka puolestaan odotetaan hankkivan hanke- ja muuta tutkimusrahoitusta yliopistokeskuksen yksiköille.

Yliopistokeskuksissa suoritettujen tohtorintutkintojen rahoituksessa tulisi koordinaattoreiden mielestä noudattaa samoja periaatteita kuin yliopistoilla eli osoittaa tutkinnon tulorahoitus yliopistokeskusten niille paikallisille toimintayksiköille, joissa tutkinto on suoritettu. Tuloksesta palkitseva yliopiston sisäinen rahanjakomalli esimerkiksi tohtorintutkintotavoitteiden ja suoritettujen tohtorintutkintojen osalta on käytössä kahdessa yliopistokeskuksessa (Pori, Kokkola Jyväskylän yliopiston toiminnan osalta). Porin yliopistokeskuksessa tohtorintutkintotuotannosta syntyvällä tulorahoituksella pystytään rahoittamaan tutkimustoiminnan perusedellytykset kuten tutkimushenkilöstö ja tutkimustoiminnan perusinfrastruktuuri.

Opetusministeriön päätöksen (1.2.2006) mukaan rahoitusmallissa vuosille 2007-2009 painopistettä siirretään vahvistamaan tutkimuksen, tutkijakoulutuksen sekä kansainvälistymisen edellytyksiä. Päätöksen mukaan merkittävä osa yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja vuorovaikutuksesta sisältyy rahoitusmallissa tutkimukseen ja opetukseen. Laatua ja tuloksellisuutta korostetaan niin perusrahoituksen sisällä kuin tuloksellisuusrahoitusta lisäämällä. Tuloksellisuusrahoituksessa otetaan huomioon laadun ohella vaikuttavuus- ja tehokkuusnäkökulma. Hankerahoitusta kehitetään strategisempaan suuntaan kytkemällä se entistä kiinteämmin valtioneuvoston politiikkaohjelmiin ja opetusministeriön koulutus- ja tutkimuspoliittisiin ohjelmiin. Yliopistokeskusten osuus yliopiston tutkintotavoitteesta kirjataan tulosopimukseen, mikäli yliopisto tulosneuvottelussa sitä esittää. (OPM 2006, 7-8)

2.5 Yliopistokeskusten koulutustoiminta ja sen rahoitus

Opetusministeriön mukaan koulutustarjonnan tulee tukea alueiden elinkeino- ja hyvinvointistrategioiden toteuttamista. Samanaikaisesti tulee huolehtia tasavertaisista koulutusmahdollisuuksista maan eri osissa. Nykyisen hallituksen ohjelman koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman peruslinjaukset korostavat sellaisen tiedon ja osaamisen merkitystä, joka hyödyttää maan kaikkia alueita tasapuolisesti. Kansallisella koulutusjärjestelmällä on keskeinen osa kansallisen osaamispääoman turvaajana. (OPM 2004a: Valtioneuvosto 2003.)

Yliopistokeskukset tarjoavat perustutkintokoulutusta, aikuisväestölle suunnattuja maisteri- ja muuntokoulutusohjelmia, avoimen yliopiston opetusta ja täydennyskoulutusta. Yliopistokeskuksissa toimivat myös jatkokoulutusohjelmat ja jokaisessa yliopistokeskuksessa toimii jatko-opintoihin valmentava monitieteinen tohtorikoulu. Lisäksi Kokkolan yliopistokeskuksessa on vuodesta 1997 alkaen opetusministeriön tuella toiminut maisterihautomo eli keskeneräisten opinnäytetöiden ohjausyksikkö, jossa maisterin tutkinnon saavuttaa 45-50 opiskelijaa vuodessa. Täydennyskoulutus ja avoimen yliopiston toiminta ovat tyypillisesti olleet yliopistojen alueellista toimintaa. Toiminnalla on paitsi edistetty koulutuksellista tas-arvoa myös samanaikaisesti eri toimijoiden välistä verkostoyhteistyötä.

Yliopistokeskukset keskittyvät koulutustoiminnassaan pääsääntöisesti aikuisväestölle ja jo työelämässä oleville suunnattuihin koulutusohjelmiin. Työelämässä oleville

suunnattujen koulutusohjelmien ohella Porin, Kajaanin ja Lahden yliopistokeskukset tarjoavat ylioppilaspohjaiseen sisäänottoon perustuvaa perustutkintokoulutusta. Opiskelijoiden rekrytointipohjan mukaisesti yliopistokeskusten koulutustarjonnalla vastataan erityisesti alueellisiin koulutustarpeisiin, mutta erityisesti opettajankoulutuksella, jota annetaan Kajaanissa ja Kokkolassa, vastataan sekä kansalliseen että alueelliseen koulutustarpeeseen.

Vuoden 2005 tietojen mukaan tutkintoon johtavassa koulutuksessa (perustutkintokoulutukset, muunto- ja maisterikoulutusohjelmat, jatkokoulutus) yliopistokeskuspaikkakunnilla on yhteensä yli 4000 opiskelijaa. Kun mukaan lasketaan avoimen yliopiston opetus ja täydennyskoulutus sekä seminaarityyppinen koulutus, koulutukseen osallistuneiden määrä nousee yli 27.000 opiskelijaan. Avoimen yliopiston opetukseen osallistui yliopistokeskuspaikkakunnilla vuonna 2005 lähes 6000 henkilöä ja laskennallisia kokovuotisia opiskelijapaikkoja oli yhteensä 984. Täydennyskoulutukseen osallistui yhteensä lähes 17.000 henkilöä (Taulukot 1 ja 6).

Taulukko 6. Avoimeen yliopisto-opetukseen ja täydennyskoulutukseen osallistuneiden määrä yliopistokeskuksissa vuonna 2005.

Avoim yliopisto-opetus ja täydennyskoulutus v. 2005	Kajaani	Kokkola	Lahti	Mikkeli	Pori	Seinäjoki	Yhteensä
Avoim yliopisto-opetus:							
- opetukseen osallistuneiden lkm	750	1993	1261	312	538	1075	5929
- laskennalliset kokovuotiset opiskelijapaikat	129	335	222	31	78	189	984
Täydennyskoulutukseen osallistuneiden lkm	2055	2293	6008	4707	675	1232	16970

Maisteriohjelmat ja niiden rahoitus

Yliopistokeskuksissa tutkintoon johtavaa koulutusta järjestetään pääasiassa maisteriohjelmissa. Maisteriohjelmiä toteutetaan alueiden tarpeista lähtien, jolloin ne vahvistavat alueiden osaamisperustaa ja palvelevat suoraan alueen elinkeinoelämää. Koulutusalojen suuntaamisessa otetaan alueiden kehittyvät tarpeet huomioon niin, että koulutetuista mahdollisimman suuri osa voi sijoittua toiminta-alueelle. Maisteriohjelmat myös pyritään suunnittelemaan niin, että ne pohjautuvat alueella sijaitsevissa yliopistoyksiköissä tehtävään tutkimukseen.

14.7.2005 annetussa ja 1.8.2005 voimaan tulleessa opetusministeriön asetuksessa ”maisteriohjelmaksi nimitetään ylempään korkeakoulututkintoon johtavaa, alempaan korkeakoulututkintoon tai sitä tasoltaan vastaavaan koulutukseen pohjautuvaa koulutusta, joka järjestetään koulutusohjelmana, johon on erillinen valinta” (asetuksen 2§). Maisteriohjelmat kustakin yliopistosta on kirjattu edellä mainittuun asetukseen. Maisteriohjelmien rahoituslähteenä ovat yleensä EU:n aluekehitys- ja sosiaalirahastot, joiden säännökset rajaavat mm. opiskelijarekrytointia. Maisteriohjelmiin on erillinen haku, jossa opinto-oikeutta voivat hakea pääsääntöisesti alemman korkeakoulututkinnon, ammattikorkeakoulututkinnon tai muun vastaavantasaisen tutkinnon tai opinnot kotimaassa tai ulkomailla suorittaneet. Opintojen laajuus on 120

opintopistettä ja maisteritutkinto olisi voitava suorittaa tällaisessa erillisessä ohjelmassa täysipäiväisesti opiskellen kahdessa vuodessa. (OPM 2005a)

Yliopistokeskusten järjestämät maisteri- ja muuntokoulutusohjelmat on mitoitettu kestämään 2,5-3,5 vuotta. Maisteriohjelmat on suunnattu työelämässä jo oleville ja niissä edellytetään aikaisempia opintoja. Osa maisteriohjelmien koulutussisällöistä on emoyliopistojen laitosten omia, osa monitieteisiä koulutusohjelmia, jotka räätälöidään yliopistokeskuksissa tyydyttämään paikallisen työ- ja elinkeinoelämän tarpeita ja jolloin otetaan huomioon täydentävyys ammattikorkeakoulun tarjoamaan koulutukseen alueella. Osa maisteriohjelmissa on tarkoitettu pysyviksi, osa kertaluonteisiksi koulutuksiksi, joilla vastataan alueen sen hetkiseen tarpeeseen. Maisteri- ja muuntokoulutusohjelmissa suoritetaan asianomaisen koulutusalan yliopistollinen maisteritutkinto. Yliopistokeskusten maisteriohjelmissa opetusministeriön maisteriohjelma-asetuksessa on mukana kolme.

Liitteessä 1 esitetään yliopistokeskuksissa meneillään olevat ja suunnittelun alla olevat/toteuttamista odottavat maisteriohjelmat sekä niiden rahoitus. Toteutuksessa olevia maisteriohjelmia yliopistokeskuksissa on tällä hetkellä 19, joissa on yhteensä 469 aloituspaikkaa. Suunnitteilla on tai toteuttamista odottaa yhteensä 10 ohjelmaa. Maisteriohjelmat toteutetaan yliopistokeskuksissa ja rahoitetaan pääsääntöisesti alueellisella rahoituksella, josta vastaavat alueiden kaupungit, kunnat ja yritykset sekä EU. EU-rahoitus (ESR, EAKR) rajaa opiskelijoiden rekrytoinnin EU-ohjelma-alueelle, mikä korostaa yliopistokeskusten koulutustoiminnan alueellisuutta. Tutkinnon maisteriohjelmissa myöntävät emoyliopistojen asianomaiset laitokset/tiedekunnat, jotka myös vastaavat tutkintojen laadusta.

Avoin yliopisto-opetus ja sen rahoitus

Yliopistolain (645/1997) mukaan yliopistot voivat järjestää tutkintoon johtavan koulutuksen ohella myös täydennyskoulutusta ja avointa yliopisto-opetusta. Avoin yliopisto-opetus on yliopistojen opetussuunnitelmien mukaista arvosanaopetusta. Opintosuoritukset vastaavat yliopistojen perusopetuksen suorituksia. Yliopistokeskuksissa avoimen yliopiston tarjontaa hyödynnetään myös osana tutkintoon johtavaa koulutusta, esimerkiksi sivuaineopintoina. Myös alempien korkeakoulututkintojen myöntämisoikeus on tiedekunnilla. (Avointa yliopisto-opetusta järjestävät yliopistokeskusten sopimusyliopistojen tarjonnasta myös Kainuun kesäyliopisto Kajaanissa ja Mikkelin kesäyliopisto Mikkelissä.)

Kokkolan yliopistokeskuksessa avoimen yliopiston väylää käytetään alempaan yliopistotutkintoon johtavana. Syksyllä 2002 on aloitettu sosiaalityön approbatur-opinnot avoimessa yliopistossa. Opinnot aloittaneista 80 osallistujasta suoritti ne loppuun kaikkiaan noin 60 henkilöä. Sosiaalityön cum laude -opintoihin valittiin syksyllä 2003 noin 40 opiskelijaa. Opinnot oli tarkoitus saada loppuun syksyyn 2005 mennessä. Samanaikaisesti opiskelijat ovat voineet suorittaa avoimessa yliopistossa sivuaineopintoja, yleisopintoja ja kieli- ja viestintäopintoja. Avoimen yliopiston opintojen pohjalta voi pyrkiä Kokkolassa vuonna 2006 käynnistyvään sosiaalityön maisterikoulutukseen. Yliopistokeskuksen sosiaalityön opintoihin osallistuvat ovat laajasti Pohjanmaan alueiden kunnista.

Vuonna 2005 Kokkolassa avoimessa yliopistossa opiskelleet suorittivat Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan 3 kandidaatin tutkintoa, arvosanaopiskelun aloitti tutkintotavoitteisesti 110 opiskelijaa.

Kokkolan yliopistokeskuksessa/Chydenius-instituutissa on myös toiminut jo runsaat 15 vuotta opintopolku, jossa kasvatustieteen avoimen yliopisto-opintojen kautta voidaan edetä yliopistokeskuksessa järjestettävään luokanopettajien aikuiskoulutukseen ja suorittaa kasvatustieteen maisterin tutkinto. Järjestelmä on tuottanut Pohjanmaan alueelle yli 600 luokanopettajaa. Koulutusohjelma on palkittu yliopistokoulutuksen laatupalkinnolla vuosina 2004–2006.

Alempaan korkeakoulututkintoon johtavan koulutuksen kehittämishanke on käynnissä myös Lahden yliopistokeskuksessa, jossa on valmistunut esiselvitys kandidaattitutkintoon johtavien opintojen suorittamisesta avoimessa yliopistossa. Selvitykseen sisältyy alustava kandidaattiopintojen toteutusmalli. Parhailtaan Lahdessa rakennetaan opetusratkaisuiltaan uudenlaisia, työssä käyville aikuisille soveltuvia aineopintojen toteutusratkaisuja sekä laajoja (lähes kaikki alempaan tutkintoon sisältyvät opinnot) alakohtaisia opintotarjottimia. Lisäksi tavoitteena on kehittää koulutusjatkumoa niin, että kandidaattiopinnot voisivat tuottaa potentiaalisia opiskelijoita joihinkin Lahden yliopistokeskuksen tuleviin maisteriohjelmiin.

Porissa Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos koordinoi Satakuntaliiton ja Satakunnan seutukuntien rahoittamaa Avoimen yliopiston yhteistyöverkosto Satakunnassa -hanketta, jonka tarkoituksena on laajentaa ja monipuolistaa yliopistollista opetusta Porissa sekä parantaa yliopistollisen opetuksen alueellista saatavuutta Satakunnassa. Hankkeessa kehitetään yliopistokeskuksessa toimivien yliopistojen avoimen yliopistojen yhteistyötä ja rakennetaan vapaan sivistystyön opistojen ja muiden toimijoiden alueellinen yhteistyöverkosto. Tavoitteena on saada aikaan yliopistokeskuksen ja avoimen yliopiston toimintaan tukeutuva joustava opintojärjestelmä, joka palvelee sekä maakunnan aikuisopiskelijoita että yliopistokeskuksen tutkinto-opiskelijoita. Yhteistyöverkostoon kytketään yliopistojen lisäksi Länsi-Suomen kesäyliopisto, vapaan sivistystyön opistot ja muita sivistys- ja kulttuurialan toimijoita. Jokainen yliopisto vastaa itse avoimen yliopisto-opetuksen aiheuttamista kuluista. Hankkeen tavoitteena on yhteistyön edistäminen, koulutuksen saatavuuden parantaminen ja opetusmenetelmien kehittäminen. Avoimessa yliopistossa opiskeli tammikuussa 2005 yhteensä 505 opiskelijaa, mikä oli 21 % Porin yliopistokeskuksen kaikkien opiskelijoiden (sis. tutkinto-opiskelijat, sivuaineopiskelijat, avoimen yliopiston opiskelijat ja täydennyskoulutusopiskelijat) tuolloisesta määrästä eli noin 2400 opiskelijasta.

Mahdollisuus alempaan korkeakoulututkintoon kuuluvien opintojen suorittamiseen avoimessa yliopistossa on erityisen merkittävää alueilla, joissa ei ole varsinaista yliopistoa. Vaihtoehtoiset opintoväylät tarjoavat uuden mahdollisuuden sellaisille jo työelämässä mukanaoleville, jotka etenevät työurallaan, haluavat pätevyitä tai joutuvat esimerkiksi vaihtamaan ammattia.

Jyväskylän yliopistossa tehdyn tutkimuksen (Piesanen 2005) mukaan avoimen yliopiston rooli korkeakoululaitoksen sisällä on muuttunut rajusti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Paitsi että se on vakiinnuttanut asemansa osana koulutusjärjestelmäämme, se tänä päivänä osin kilpailee tiedekuntien opetuksen kanssa. Yleissivistävän tehtävänsä ohella avoin yliopisto on myös antanut vaihtoehtoisen väylän hakeutua yliopiston tutkinto-opiskelijaksi. Kaksiportaisen tutkintomallin käyttöönoton myötä monissa yliopistoissa opiskelija voi suorittaa kaikki alempaan korkeakoulututkintoon vaadittavat opinnot avoimen yliopiston puolella (Piesanen 2005, 108).

Avoimen yliopiston väylän toimivuus vaihtelee yliopistoissa ja tieteenaloittain myös yliopistojen sisällä. Väylä toimii parhaiten pienissä yliopistoissa. Aktiivisimmilla yliopistoilla väylä on käytössä laajana ja monilla eri koulutusaloilla. Yleisesti käytetty tutkintoväylä on valtakunnallisesti määritelty 60 opintoviikon väylä, mutta tutkintoväylän vaatimukset vaihtelevat jonkin verran yliopistoittain ja oppiaineittain. Tulossopimuskaudella 2004–2006 avoimen yliopiston väylän kautta yliopistoihin siirtyvien vuosittainen määrällinen ns. väylätavoite oli 1242. Vuonna 2004 väylän toteuma oli 678. (OPM 2005d, 39)

Taulukko 7. Avoimen yliopiston väylä tutkintoon vuonna 2004 (Opetusministeriö, KOTA ja www.verkkolomakkeet.info 2005).

Yliopisto	Yliopistoon valitut uudet opiskelijat	Yliopiston väylätavoite 2004-2006	Väylän kautta valitut opiskelijat	Aineopinnot aloittaneiden opiskelijoiden määrä
Helsingin yliopisto	4 357	250	49	479
Jyväskylän yliopisto	1 855	160	85	739
Oulun yliopisto	2 083	100	30	685
Joensuun yliopisto	1 187	115	103	268
Kuopion yliopisto	824	100	43	1 019
Turun yliopisto	1 713	95	55	302
Tampereen yliopisto	1 475	110	113	585
Åbo Akademi	795	40	10	197
Vaasan yliopisto	603	40	26	98
Lapin yliopisto	638	50	46	765
Teknillinen korkeakoulu	1 407	20	5	0
Tampereen teknillinen yo.	1 152	60	42	0
Lappeenrannan teknillinen yo.	833	20	23	64
Helsingin kauppakorkeakoulu	473	46	25	828
Svenska handelshögskolan	359	26	13	0
Turun kauppakorkeakoulu	326	10	10	20
Sibelius Akatemia	171	Ei väylää	-	0
Teatterikorkeakoulu	41	Ei väylää	-	0
Taideteollinen korkeakoulu	141	Ei väylää	-	0
Yhteensä	20 433	1 242	678	6 049

Väylän toteutumattomuuteen vaikuttaa mm. yliopiston oppiainerakennelma sekä se, että kaikki tiedekunnat eivät syystä tai toisesta käytä väylää hyväksi. Avoimen yliopiston väylän ei myöskään katsota soveltuvan kaikille aloille (esim. Helsingin yliopistossa oikeustiede, farmasia, lääketiede, eläinlääketiede).

Yliopistolain 8§:n mukaan korkeakoulututkintoon johtava opetus on opiskelijalle maksutonta. Kuitenkin samoin kuin täydennyskoulutusta myös avointa yliopisto-opetusta koskee valtion maksuperustelaki (150/1992). Lisäksi opetusministeriö on antanut 25.1.1993 päätöksen, jossa se määrittelee avoimen korkeakouluopetuksen maksulliseksi julkisoikeudelliseksi suoritteeksi. Siihen kuuluvasta opetuksesta ja kuulusteluista jätetään maksu kuitenkin koulutus- ja kulttuuripoliittisista syistä perimättä. Maksut peritään monimuoto-opetusjärjestelyistä, oppimateriaaleista ja opetuksen liitännäispalveluista omakustannusarvon mukaan. Lisäksi jos opetus järjestetään muun kuin oman yliopiston tai korkeakoulun tutkintovaatimusten mukaan, maksu peritään opetuksen vastaavuuden hyväksymisestä sekä opintosuoritusten rekisteröinnistä ja vahvistamisesta. (Valtion maksuperustelaki 150/1992: OPM 1993: Piesanen 2005, 22).

Edellinen opetusministeriön päätös on avoimen yliopiston maksupäätöksenä edelleen voimassa. Päätöstä ollaan uusimassa asetukseksi.

Avointa yliopisto-opetusta rahoitetaan osana yliopistojen perusrahoitukseen kuuluvaa yhteiskunnallista vuorovaikutustehtävää. Tulossopimuskaudella 2004–2006 avoimeen yliopisto-opetukseen on varattu 13 miljoonaa euroa, joka jaetaan yliopistoille tulosneuvotteluissa laskennallisten kokopäiväisten opiskelijapaikkojen (LKO) tavoitteiden (2/3) ja toteumien (1/3) perusteella. Myös sopimuskaudella 2007-2009 avoimen yliopisto-opetuksen rahoituksessa sovelletaan samoja rahoituskriteereitä. Jotta sama periaate toteutuisi myös yliopistokeskusten avoimen yliopistotoiminnan rahoituksessa, edellyttää se opiskelijapaikkatavoitteen määrittämistä yliopistokeskuksissa ja tavoitteiden sekä toteutuneiden laskennallisten opiskelijapaikkojen perusteella määräytyvän rahoituksen kohdentamista yliopistokeskuksille.

Elinikäinen oppiminen yliopistoissa -työryhmä esittää, että avointa yliopisto-opetusta laajennetaan ja kehitetään edelleen pyrkimyksenä sen käyttö nykyistä suunnitelmallisemmin myös korkeakouluopintoihin hakeutuvan työikäisen aikuisväestön koulutusmuotona ja yliopistotutkintoon johtavana väylänä. Työryhmämuistion mukaan väylä avoimesta yliopistosta yliopistotutkintoon on kehittynyt hitaasti huolimatta siitä, että se on otettu tulosneuvotteluiden osaksi. (OPM 2005d, 40)

Yliopistokeskusten tavoitteena on kehittää avoimen yliopiston toimintaa alueellaan. Avoimen yliopistotoiminnan kehittäminen alueen tarpeista lähtien ja koulutustarjonnan lisääminen edellyttävät lisärahoitusta ja avoimen yliopiston väylän todellista avaamista tutkintokoulutukselle. Avoimen yliopiston toimintaa voitaisiin edellään kehittää yliopistokeskuksissa esimerkiksi määrittämällä yliopistokeskuksille väylätavoite ja kytkemällä se osaksi emoyliopistojen väylätavoitetta. Yliopistokeskusten mahdolliset väylätavoitteet voitaisiin määrittellä ala-/oppinainekohtaisesti ainakin silloin, kun vastaava määrittely on tehty myös emoyliopistoissa.

Yliopistolain (645/1997) 8§:n mukaan korkeakoulututkintoon johtava opetus on opiskelijalle maksutonta. Tutkintotavoitteellisen koulutuksen osalta avoimen yliopiston maksullisuus on ristiriidassa yliopistolain kanssa. Maksullisuus asettaa avoimeen yliopistoon tutkinto-opiskelijaksi hakeutuvat epätasa-arvoiseen asemaan suhteessa perusopetuksen maksuttomuuteen yleensä.

Selvityksessä aikuisopiskelun taloudellisten edellytysten parantamisesta (OPM 2003c) tuodaan esille opintosetelien käyttöönotto pysyvänä tukijärjestelmänä. Järjestelmää ehdotetaan otettavaksi käyttöön koskemaan tietyissä tapauksissa myös avoimen yliopiston opintoja. Opintoseteli vastaa omavastuulla vähennettynä opintomaksua ja voitaisiin myöntää avoimen yliopiston maksuista silloin, kun maksut ylittävät ns. rekisteröintimaksun.

Jos yliopistokeskuksissa avataan ja kehitetään avoimen yliopiston väylää entistä selkeämmin myös tutkintoon johtavana koulutusmuotona, tulee myös opintojen maksullisuuteen ja rahoitukseen liittyvät ongelmakohdat ratkaista.

Täydennyskoulutus ja sen rahoitus

Yliopistokeskusten täydennyskoulutusta toteutetaan maksullisena palvelutoimintana. Vuonna 2005 yliopistokeskusten täydennyskoulutukseen osallistui yhteensä lähes 17.000 henkilöä. Täydennyskoulutuksena annetaan eri alojen ammatillista täydennyskoulutusta, arvosana- ja erikoistumiskoulutusta. Lisäksi aikuiskoulutusyksiköt toteuttavat erilaisia koulutus- ja kehittämishankkeita sekä seminaarityypistä koulutusta.

Yliopistokeskusorganisaation myötä täydennyskoulutuksen edellytykset verkostoyhteistyöhön ovat parantuneet ja yliopistokeskusten tavoitteena on laajentaa ja monipuolistaa täydennyskoulutustoimintaa jäsenyliopistojen koulutustarjonnan avulla.

Yliopistojen aikuiskoulutukselle on uudessa yliopistolaissa (715/2004) määritelty selkeä asema yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän yhteydessä. Täydennyskoulusta ei ole toistaiseksi säädösten tasolla määritelty kuin erikoistumisopinnojen osalta. Asetuksessa korkeakoulututkintojen järjestelmästä (464/1998) määritetään yliopistojen erikoistumisopinnojen olevan tutkintojärjestelmää täydentäviä, ammatillista kehittymistä edistäviä opintoja, joita yliopistot järjestävät vähintään 20 opintoviikon laajuisena täydennyskoulutuksena korkeakoulututkinnon suorittaneille ja muille riittävät opiskeluvalmiudet omaaville. Näitä erikoistumisopintoja eivät ole ne opinnot, joiden tavoitteista säädetään yliopistojen tutkintoasetuksessa. Elinikäinen oppiminen yliopistoissa -työryhmä katsoo, että yliopistojen erikoistumisohjelmia ja muita täydennyskoulutusnimikkeitä on kehitettävä siten, että eri koulutusaloille syntyy tarkoituksenmukaisia yliopistollisia koulutuskokonaisuuksia. (OPM 2005d, 56)

Valtion maksuperustelaki (150/1992) koskee myös yliopistojen täydennyskoulutusta. Maksuperustelaissa säädetään ”valtion viranomaisten suoritteiden maksullisuuden ja suoritteista perittävien maksujen suuruuden yleisistä perusteista sekä maksujen muista perusteista”. Opetusministeriön asetuksessa yliopistojen eräistä suoritteista perittävistä maksuista (1252/2004) säädetään liiketaloudellisin perustein hinnoiteltavista suoritteista. Valtion maksuperustelaissa tarkoitettuja suoritteita, joiden hinnoista yliopisto päättää liiketaloudellisin perustein, ovat tilatut tutkimukset, täydennyskoulutus, ja muut palvelutehtävät, joita yliopisto suorittaa valtion ja kunnan viranomaisille sekä muille yhteisöille ja yksityisille näiden pyynnöstä sekä sellaisen tehtävän yhteydessä tuotettu tavara. Asetus tuli voimaan 1.1.2005 ja on voimassa 31. päivään joulukuuta 2005.

Edellä esitetyt säädökset määrittävät myös yliopistokeskusten täydennyskoulutuksen maksupalvelutoiminnaksi, jolloin täydennyskoulutus toimii kilpailutilanteessa koulutusmarkkinoilla. Yliopistoille aikaisemmin myönnetty täydennyskoulutuksen hintatuki on poistettu. Samanaikaisesti muun (täydennys)koulutuksen rahoitus on laskennallisen valtionosuusjärjestelmän piirissä. Lisäksi yleissivistävässä koulutuksessa, ammattikorkeakoulujen koulutuksessa sekä ammatillisen peruskoulutuksen rahoituksessa on lakisääteinen kuntaosuus. Kilpailutilanne yliopiston ulkopuolella on se, että osittain samalla täydennyskoulutuksen kentällä toimivat tahot ja toimintamuodot operoivat eri säännöin. Ammattikorkeakoulujen järjestämään pitkäkestoiseen täydennyskoulutukseen (ammatilliset erikoistumisopinnot) samoin kuin toisen asteen ammatilliseen lisäkoulutukseen (pääosin ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin valmistavaa koulutusta) osoitetaan

valtionosuusrahoitusta. Seurauksena tästä on se, että esimerkiksi yliopistojen järjestämät erikoistumisopinnot maksavat osallistujille useita tuhansia euroja kun vastaavan pituisiin ammattikorkeakoulujen järjestämiin erikoistumisopintoihin opiskelija pääsee muutamalla sadalla eurolla. Lisäksi täydennyskoulutukseen osallistuvien verokohtelu vaihtelee riippuen koulutukseen osallistuvien koulutustaustasta ja työmarkkina-asemasta. (ibid., 58)

Opetusministeriö tukee yliopistojen täydennyskoulutuksen suunnittelua ja tuotekehittelyä tuotekehitysrahoituksella. Tuotekehitysraha on tarkoitettu ainoastaan tuotekehittelyyn ja markkinointiin, ei kurssien hintojen subventointiin. Tuotekehitysrahan määrä koko yliopistosektorille, kattaen sekä yliopistot että yliopistokeskukset, on tulossopimuskaudella 2004-2006 vuosittain 2,5 milj. euroa.

Opetusministeriön elinikäisen oppimisen työryhmän mukaan elinikäisen oppimisen toteutumista yliopistoissa tulisi kehittää mm. laatimalla niille elinikäisen oppimisen strategiat, kehittämällä avoimen yliopiston väylää opiskelijavalinnoissa sekä parantamalla akateemisesti koulutettujen täydennyskoulutusmahdollisuuksia. Sekä parlamentaarinen aikuiskoulutustyöryhmä että opetusministeriön Elinikäinen oppiminen yliopistoissa–työryhmä pitävät tärkeänä yliopistojen täydennyskoulutuksen toimintaedellytysten ja laadun kehittämistä ja katsovat täydennyskoulutustehtävän yliopistotasolla painottuvan akateemisen koulutuksen saaneen väestön osaamisen jatkuvaan kehittämiseen ja huoltoon. Opetusministeriön työryhmän mukaan akateemisesti koulutetuilla tulee olla tasavertaiset mahdollisuudet oman koulutustasonsa edellyttämään täydennyskoulutukseen muun koulutustason omaavien kanssa. Yliopistollisen täydennyskoulutuksen tehtävänä on omalta osaltaan vastata akateemisen koulutuksen saaneen väestön mahdollisuuksista ylläpitää ja kehittää osaamistaan. Elinikäinen oppiminen yliopistoissa –työryhmä katsoo lisäksi, että yliopistojen täydennyskoulutuksessa noudatettavat hinnoitteluperiaatteet eivät saa johtaa yliopistojen täydennyskoulutusta muita toimijoita huonompaan asemaan kilpailutilanteessa (ibid.).

Edellä esitettyjen tavoitteiden konkreettinen toteuttaminen edellyttää yliopistojen täydennyskoulutukseen tasapuolista rahoituksellista kohtelua. Yliopistot ja yliopistokeskukset eivät pysty kilpailemaan koulutusten hinnalla tilanteessa, jossa alueen muut koulutusten tarjoajat saavat valtiontuen. Tämä vääristää kilpailutilanteen ja asettaa yliopistokeskukset epätasa-arvoiseen asemaan alueen muiden täydennyskoulutuksen tarjoajien kanssa. Parlamentaarinen aikuiskoulutustyöryhmä on esittänyt, että joko lisärahoituksella tai valtion talousarvioon sisältyviä aikuiskoulutusmenoja uudelleen kohdentamalla on mahdollista tukea täydennyskoulutusta yhteiskunnallisesti merkittävillä aloilla (ibid., 54).

Koulutuksen järjestäjiä kannustetaan kaikki koulutusmuodot ja koulutusasteet kattavaan yhteistoimintaan. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteistä maakuntakorkeakoulu-verkostoa esitetään kehitettäväksi vastaamaan alueellisiin koulutustarpeisiin. Verkostoa esitetään vahvistettavaksi kehittämällä avoimia korkeakouluopintoja ja muuta aikuiskoulutusta sekä omaehtoiseen sivistystarpeeseen liittyvää koulutusta elinkeinoelämän ja muun työelämän tarpeista lähtien. (OPM 2005d, 69, 76)

Nykyisessä rahoitustilanteessa (vrt. edellä) edellä esitetty ehdotus on ongelmallinen, koska yhteisissä koulutuskonsortioissa ja -verkostoissa eri koulutussektoreiden rahoituksellinen eriarvoisuus entisestään korostuu. Ennen esitettyjen organisaatio- ja

organisointimiskokoonpanojen toimeenpanoa koulutusten tarjoajien rahoituksellinen asema tulisikin saattaa tasa-arvoiseksi. Aikuiskoulutuksen rahoituksen epätasa-arvoisuuteen ovat kiinnittäneet huomiota myös Elinikäinen oppiminen yliopistoissa - työryhmämuistiosta lausuntonsa antaneet tahot (Akava ry, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry, Toimihenkilöjärjestö STTK, Suomen Yrittäjät (OPM 2005d, liitteet).

Koulutustoiminnan rahoitusmahdollisuudet yliopistokeskuksissa

Yliopistojen rahoitus muodostuu pääasiassa tutkintopohjaisesta rahoituksesta. Rahoituskriteereinä ovat tutkintotavoitteet ja suoritettut tutkinnot. Yliopistokeskusten toiminta suuntautuu pääasiassa muuhun kuin tutkintojen tuottamiseen. Kuitenkin niiden toiminnassa ovat keskeisessä asemassa alueellisia osaamistarpeita tyydyttävät maisteriohjelmat ja niissä syntyvät maisterintutkinnot.

Yliopistokeskuksissa toteutetut maisteriohjelmat rahoitetaan pääsääntöisesti alueen ja EU-rahoituksella. Tulorahoitus yliopistokeskusten maisteriohjelmissa suoritetuista tutkinnoista ohjautuu tutkinnon myöntävälle yliopistolle (kun tutkinnot kattavat tutkintotavoitetta). Sama pätee myös yliopistokeskuksissa suoritettuihin tohtorintutkintoihin. Poikkeuksena edellisestä ovat jo aiemmin esille tulleet Porin ja Kokkolan yliopistokeskukset, joissa on käytössä emoyliopistojen (Kokkolan osalta Jyväskylän yliopiston) kanssa sovittu tuloksesta palkitseva sisäinen rahanjakomalli tutkintotavoitteiden ja tutkintotuotannon osalta.

Yliopistokeskusten koordinaattorit näkevät, että yliopistokeskusten tutkintotuotannon (perus- ja jatkotutkinnot) rahoitusperusteiden tulisi olla samat kuin yliopistoissa ja rahoitus tulisi sekä tavoiteosan että tutkintotuotannon osalta osoittaa yliopistokeskuksille. (Tohtorintutkintojen osalta ks. myös kohta 2.4.) Alueen ja EU:n rakennerahastorahoitusta tulisi käyttää ainoastaan maisteriohjelmien käynnistysvaiheessa, muutoin maisteriohjelmat tulisi rahoittaa budjettirahoituksella. Rakennerahastorahoituksen ei myöskään nähdä soveltuvan eikä olevan tarkoitettu yliopistojen perustutkintoja tuottavan koulutuksen rahoittamiseen. Nykyisellä rahoituskäytännöllä osaamistasoltaan heikoimman kehityksen alueet (OPM 2001, 55-74) rahoittavat itse yliopistokoulutusta kun samanaikaisesti yliopistopaikkakunnat saavat siihen valtion rahoituksen. Eräänä ratkaisuna yliopistokeskukset näkevät maisteriohjelmien keskittämisen yliopistokeskuksiin ja rahoitus niihin voitaisiin kohdentaa ikäluokkien pienenemisen takia vähenevästä perustutkintokoulutuksen rahoituksesta.

Emoyliopistojen näkökulmasta yliopistokeskuksissa suoritettavat tutkinnot ja niiden rahoituksen järjestäminen on yliopistojen sisäiseen päätösvaltaan kuuluva asia, josta tulee sopia yliopistokeskusten yksiköiden ja emoyliopistojen muiden toimijoiden sekä alueen muiden toimijoiden välillä.

3 Yliopistojen tulosohtaus ja sisäiset rahanjakomallit

3.1 Yliopistojen tulosohtaus

Yliopistojen ja opetusministeriön välisissä kolmivuotisissa tulossopimuksissa sovitaan yliopistojen toiminnan tavoitteista. Vuosittain käytävissä tulosneuvotteluissa sovitaan tarkemmin kaikille yliopistoille yhteisistä tavoitteista sekä yliopistokohtaisesti yliopiston tehtävään ja painoaloihin liittyvistä keskeisistä tavoitteista. Yliopistot ovat opetusministeriön tulosohtauksen ja toimintamenobudjetoinnin piirissä. Opetusministeriön ja yliopistojen välisen ohtausjärjestelmän keskeiset osat ovat määräraha-, säädös- ja informaatio-ohtaus. Toimeenpanon kannalta tärkeitä ovat opetusministeriön ja yliopistojen väliset tulossopimukset ja seurantajärjestelmät, erityisesti KOTA-tietojärjestelmä (OPM 2005b, 15).

Keskeinen tulosohtausprosessin osa on opetusministeriön ja yliopistojen väliset vuosittain käytävät tulosneuvottelut, joita edeltävät valmistelevat kokoukset ja muut tapaamiset. Tulosneuvotteluissa sovitaan tavoitteista, tavoitteiden saavuttamiseen osoitettavista voimavaroista, tavoitteiden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista sekä toiminnan edelleen kehittämisestä. Tulosneuvottelujen yhteydessä opetusministeriö antaa yliopistoille palautteen tavoitteiden toteutumisesta edellisenä toimintavuonna. Tulossopimuksessa asetetaan tärkeimmät yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskevat tavoitteet sekä toiminnalliset ja määrälliset tavoitteet yliopistoille. (ibid., 18)

Yliopistokeskusten tulosneuvottelut

Yliopistokeskukset käyvät opetusministeriön kanssa käytävät valmistelevat neuvottelut koordinoivan yliopiston johdolla. Osa yliopistokeskuksista käy valmistelevat neuvottelut kolmikantaperiaatteella, jolloin neuvotteluihin osallistuvat opetusministeriön ja koordinoivan sekä muiden emoyliopistojen edustajien lisäksi alueen edustajat. Neuvotteluissa käsitellään yliopistokeskuksia koskevat tulossopimusasiat keskitetysti. Tarkoitus on, että kukin emoyliopisto vie valmistelevissa neuvotteluissa käsitellyt asiat omiin opetusministeriön kanssa käytäviin tulosneuvotteluihinsa. Opetusministeriön toimesta yliopistokeskusten valmistelevista neuvotteluista laaditaan virallinen muistio.

Esimerkiksi Porin yliopistokeskuksen valmisteleviin tulosneuvotteluihin opetusministeriön kanssa laaditaan selkeä esityslista. Etukäteen on sovittu neuvotteluista tehtävän muistio, joka toimitetaan neuvottelujen jälkeen kaikille asianomaisille tahoille.

Yliopistokeskusten emoyliopistojen kanssa käytävät tulosneuvotteluprosessit vaihtelevat. Erillislaitoksena toimivat yliopistokeskukset (Kajaani ja Kokkola) käyvät tulosneuvottelut ja tekevät tulossopimuksen koordinoivan yliopiston rehtorin kanssa. Kokkolan yliopistokeskuksen osalta tulossopimus tehdään koordinoivan yliopiston eli Jyväskylän yliopiston rehtorin kanssa ja toiminta- ja taloussuunnitelman strateginen osa korvaa Vaasan ja Oulun yliopistojen kanssa tehtävät tulossopimukset. Seinäjoen yliopistokeskuksen jokainen yksikkö tekee oman tulossopimuksensa oman emolaitoksensa kanssa. Seinäjoen yliopistokeskuksen kaikkien hankkeiden tulee olla koordinoivan yliopiston eli Tampereen yliopiston tulossopimuksessa, koulutushankkeiden tulee olla myös muiden sopimusyliopistojen tulossopimuksissa. Seinäjoen tapaan myös Porin, Lahden ja Mikkelin yliopistokeskusten kukin yksikkö tekee tulossopimuksensa oman emoyliopistonsa kanssa.

Yliopistokeskusten koordinaattorit esittävät opetusministeriön ja yliopistokeskusten välisen tulosneuvottelujärjestelmän kehittämistä niin, että sen ohjausvaikutus paranisi. Oleellinen osa tätä on yliopistokeskusten huomioiminen osana yliopistojen strategista suunnittelua ja kehittämistä.

3.2 Yliopistojen toimintamenorahoitus

Suomessa kaikki yliopistot ovat valtion yliopistoja. Suora valtion rahoitus yliopistoille on noin 70 %. Yliopistojen kokonaisrahoitus muodostuu valtion talousarviossa suoraan yliopistoille osoitetusta toimintamenorahoituksesta ja tätä täydentävästä rahoituksesta (= yhteisrahoitteinen toiminta, maksullinen toiminta, lahjoitukset, sponsorirahoitus). Täydentävä eli ulkopuolinen rahoitus käsittää mm. Suomen Akatemian, Tekesin, EU:n, kotimaisten ja ulkomaisten yritysten ja muun kotimaisen ja ulkomaisen rahoituksen. Täydentävän rahoituksen odotetaan tukevan yliopistojen toimintaa, mutta sillä ei kuitenkaan ole tarkoitus kompensoida suoran budjettirahoituksen puutteita. Yliopistojen kokonaisrahoituksesta ulkopuolisen rahoituksen osuus on noin kolmannes. (OPM 2005b, 24: KOTA-tietokanta.)

Tulossopimuskaudella 2004-2006 yliopistojen suoran budjettirahoituksen kautta tulevat toimintamenot kattavat varsinaisen perusrahoituksen, valtakunnallisten tehtävien rahoituksen, valtakunnallisten ohjelmien rahoituksen, hankerahoituksen ja tuloksellisuusrahan. Perusrahoituksen määräytymisperusteet on esitetty kuvassa 6.

Perusrahoitus (1 013 M€)							
LAAJUUSTEKIJÄ (19 %)			OPETUS (44 %)	TUTKIMUS (30 %)		YHTEISKUNNALLINEN PALVELUTEHTÄVÄ (7 %)	
Pohja- rahoitus (65 M€)	Uudet opiskelijat (65 M€)	Tilat (65 M€)	Maisteri- tutkinnot (~ 447 M€) - tavoitteet 2/3 - toteutumat 1/3	Tutkija-koulut (36,5 M€)	Tohtori- tutkinnot (~262 M€) - tavoitteet 2/3 - toteutumat 1/3	Avoin yliopisto (13 M€) - tavoitteet 2/3 - toteutumat 1/3	Muu yhteiskun- nallinen palvelu- tehtävä (60 M€)

Kuva 6. Yliopistojen perusrahoituksen muodostuminen vuosina 2004-2006 (OPM 2003b).

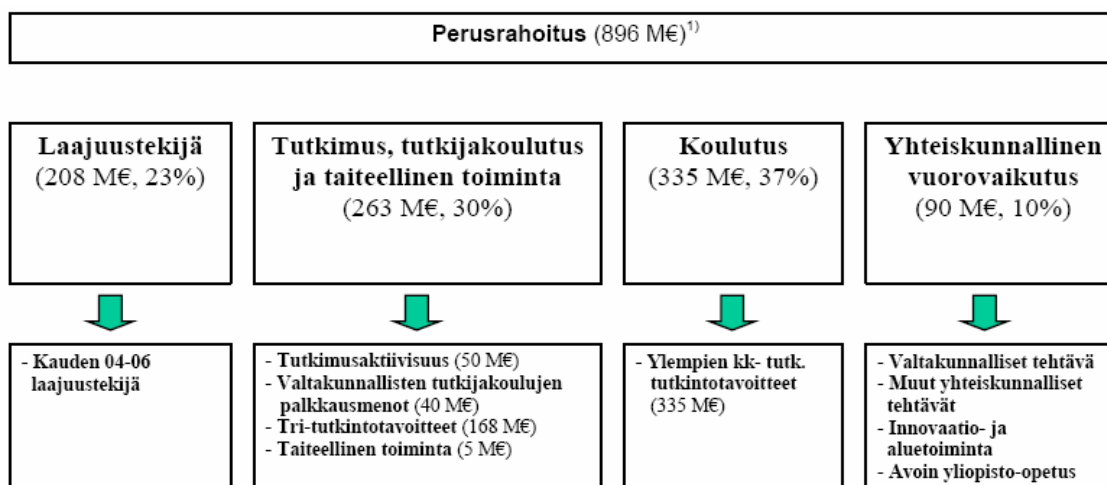
Tulosopimuskaudelle 2007-2009 opetusministeriö kehittää ministeriön ja yliopistojen välistä tulosohjausjärjestelmää ja toimintamenorahoituksen muotoutumisperusteita. Päätöksellään 1.2.2006 opetusministeriö on päättänyt linjauksista koskien ministeriön ja yliopistojen välistä tulosohjausjärjestelmää sekä päättänyt toimintamenorahoituksen muodostumisperusteista sopimuskaudelle 2007-2009.

Yliopistojen suoran budjettirahoituksen kautta tulevat toimintamenot (mom. 29.50.21) muodostuvat sopimuskaudella 2007-2009 seuraavasti:

- Perusrahoitus (vähintään 70%)
- Hankerahoitus (n. 6,5%)
- Tuloksellisuusraha (n. 23,5%)

Perusrahoitus määräytyy laskennallisen mallin perusteella, jonka muodostaa kuvan 7 mukaisesti neljä osiota:

- laajuustekijä,
- tutkimus, tutkijakoulutus ja taiteellinen toiminta,
- koulutus sekä
- yhteiskunnallinen vuorovaikutus.

Kuva 7. Yliopistojen perusrahoituksen muodostuminen vuosina 2007 - 2009 (OPM 2006).

Rahoitusmallissa painopistettä siirretään vahvistamaan tutkimuksen, tutkijakoulutuksen sekä kansainvälistymisen edellytyksiä. Päätöksen mukaan merkittävä osa yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja vuorovaikutuksesta sisältyy rahoitusmallissa tutkimukseen ja opetukseen. Laadua ja tuloksellisuutta korostetaan niin perusrahoituksen sisällä kuin tuloksellisuusrahoitusta lisäämällä. Tuloksellisuusrahoituksessa otetaan huomioon laadun ohella vaikuttavuus- ja tehokkuusnäkökulma. Hankerahoitusta kehitetään strategisempaan suuntaan kytkemällä se entistä kiinteämmin valtioneuvoston politiikkaohjelmiin ja opetusministeriön koulutus- ja tutkimuspoliittisiin ohjelmiin. Tutkimuksen ja opetuksen tulosten siirtoa hyödynnettäväksi elinkeinoelämässä tai yhteiskunnassa

muutoin tarkastellaan rahoitusmallissa yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen osana. Avoin yliopisto-opetus ja tutkimustulosten hyödyntämisen edistäminen otetaan huomioon perusrahoituksen yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen osiossa ja tuloksellisuusrahoituksessa. Yliopistokeskusten osuus yliopiston tutkintotavoitteesta kirjataan tulossopimukseen, mikäli yliopisto tulosneuvottelussa sitä esittää. (OPM 2006, 7-8)

3.3 Toimintamenorahoituksen kriteerit 2007-2009

Opetusministeriön päätöksen 1.2.2006 muistiossa määritellään erikseen kriteerit, joiden mukaisesti toimintamenorahoitus 2007-2009 osoitetaan yliopistojen käyttöön (Liite 4).

Tulossopimuskauteen 2004-2006 verrattuna rahoitusperusteet ja käsitteet ovat sopimuskaudelle 2007-2009 erityisesti yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän osalta tarkentuneet. Perusrahoituksen yhteiskunnallinen palvelutehtävä -käsite on muutettu muotoon yhteiskunnallinen vuorovaikutus ja siihen on uutena kriteerinä otettu mukaan innovaatio- ja aluetoiminta (rahoitusta osoitetaan alueellisen toiminnan laajuuden ja pysyväisluonteisten valtakunnallisesti merkittävien verkostojen ml. yliopistokeskukset perusteella osalle yliopistoista). Lisäksi yhteiskunnalliseen vuorovaikutustehtävään sisältyvät tulevilla sopimuskaudella valtakunnalliset tehtävät. Tutkimuksen kriteereiksi uutena on otettu tutkimusaktiivisuus sekä taiteellinen toiminta. Tuloksellisuusrahoitukseen on kriteereiksi lisätty tieteellinen julkaisutoiminta sekä innovaatiotoiminta ja alueellinen vaikuttavuus, lisäksi aikaisemmin perusrahoitukseen sisältyneet tutkintototeutumat (= suoritettut tutkinnot). Rahoituskriteereitä tarkastellaan soveltuvin osin kohdan 4 eri vaihtoehdoissa yliopistokeskusten toimintamenorahoituksen rahoitusmalliksi.

3.4 Yliopistojen sisäiset rahanjakomallit

Yliopistojen autonomiseen ja itsehallinnolliseen asemaan kuuluvana jokaisella yliopistolla on omat sisäiset rahanjakokäytäntönsä, joiden perusteet vaihtelevat yliopistoittain. Opetusministeriön rahanjakomalli ohjaa yliopistojen sisäistä rahanjakoa, mutta sitä ei Halosen & al. mukaan missään yliopistossa noudateta sellaisenaan. Käytössä on osittain tai kokonaan laskennallisia ja osittain historiaperusteisia malleja. (Halonen & al. 2004, 53)

Hosia (2001) on selvittänyt yliopistojen sisäistä rahanjakoa ja siinä erillislaitosten, aikuiskoulutuksen, valtakunnallisten yksiköiden, hallinnon ja muiden vastaavien yksiköiden rahoitusta. Seuraavat tiedot yliopistojen sisäisestä rahanjaosta on kerätty yliopistokeskuksia edeltävältä ajalta. Ne valaisevat kuitenkin hyvin yliopistojen sisäisen rahanjaon erilaisia käytäntöjä (Hosia 2001, 23-26):

Kysymys 3. Millä perusteilla resursoidaan erillislaitokset, aikuiskoulutus, valtakunnalliset yksiköt, hallinto ja muut vastaavat yksiköt?

”Käytäntönä näyttää olevan, että aikuiskoulutukseen ja valtakunnallisille yksiköille ohjataan suoraan OPM:n tulossopimuksessa korvamerkitty raha. .. Erillisyksiköt ml. hallinto resursoidaan yleisimmin tulosneuvotteluissa harkinnan mukaan pitkälti ns. historiallisiin perusteisiin eli edellisen vuoden budjetin mukaan. ..”

Helsingin yliopisto:

- Aikuiskoulutukseen ja valtakunnallisille yksiköille ohjattu suoraan OPM:n sopimuksessa korvamerkitty raha.
- erillislaitokset ja hallintoviraston osastot jakavat kustannuksensa ”konsernitason” tehtäviin ja käytön mukaan tiedekunnilta veloittaviin palveluihin. tukipalvelujen kaikki kulut kohdennetaan mallissa tiedekunnille.
- tutkintojen tuottamiseen osallistuvien erillisten laitosten kuluista osa kohdennettiin niille tiedekunnille, jotka tutkinnoista hyötyvät. Neuvotteluista huolimatta rehtori viime kädessä päättää kuinka paljon määrärahoja kukin erillinen laitos ja hallintovirasto vuosittain saavat.

Jyväskylän yliopisto:

- todellisten tarpeiden mukaan tehtyjen tulossopimusten ja valtion budjettiperustelujen perusteella
- tiedekuntien ja erillislaitosten kanssa rahanjaosta sovitaan tulossopimusneuvotteluissa

Oulun yliopisto:

- erillislaitosten ja vastaavien resurssoinnissa ei käytetä laskennallista menettelyä, resurssointi perustuu ns. vanhaan pohjaan jossa huomioidaan perusrahaa tapahtuvat muutokset sekä strategian mukaiset rakenteelliset muutokset (virkojen lakkauttamiset, siirrot ymns.)

ÅÅ

- resursoidaan ”historiallisin perustein”, kehitys seuraa tiedekuntien rahoituksen kehitystä

Joensuun yliopisto:

- virkojen ja muu rahoitustarve

Kuopion yliopisto:

- erillislaitosten resurssoinnissa tullaan jatkossakin käyttämään harkintaa

TTKK:

- Porin yksikkö saa rahansa samaan tapaan kuin muutkin laitokset

LTKK:

- laskennallinen malli ei kata erillisyyksiköitä. Niiden määrärahat pohjautuvat yksiköiden omiin esityksiin, aikaisempien vuosien määrärahaan ja mahdollisiin toiminnan tietoihin suuntaamisiin.”

Todettakoon, että edellä kuvatut Hosian raportoimat sisäisen rahanjaon käytännöt eivät todennäköisesti kata kaikkien alueellisten yksiköiden toimintaa. Lisäksi yliopistokeskusorganisaatioiden myötä alueille on perustettu uusia emoyliopistojen yksiköitä/toimintoja, joiden keskuudessa on tavallista, että budjettirahoituksen osuus on vain vähäinen tai sitä ei ole lainkaan ja yksiköiden edellytetään hankkivan rahoituksensa itse.

Opetusministeriön mukaan yliopistokeskusten sisäinen rahanjako toteutetaan yliopistojen keskinäisen sopimusmenettelyn kautta. Ministeriö edellyttää kytkennän yliopistokeskuksen toimintayksiköiden ja emoyliopistojen ainelaitosten kesken olevan

vahva sekä emoyliopiston sitoutuvan toiminnallisesti ja rahoituksellisesti yliopistokeskusten toimintaan (Saarinen 2005: Mattila 2004).

Hallinnollisesti yliopistokeskukset ja niiden yksiköt ovat osa emoyliopistoja ja niiden tulosohjauksen ja toimintamenobudjetoinnin piirissä. Emolaitoksen omaavat yliopistokeskusten yksiköt ovat taloudellisesti itsenäisiä suhteessa yliopistokeskukseen ja emoyliopistot päättävät alueellisten yksiköidensä hallinnosta ja suhteesta emoyliopistoon.

Yliopistot rahoittavat yliopistokeskusten toimintaa sisäisten rahanjakomalliensa mukaisesti, jotka siis vaihtelevat yliopistoittain. Useimpien yliopistokeskusten toimintaa rahoitetaan edelleen historiallisin perustein käyttäen rahoituskriteereinä mm. aikaisempaa toimintamenorahoitusta, palkkamenoja, tilakustannuksia ja ylipäätään harkintaa. Rahoitus ei pääsääntöisesti määräydy laskennallisten mallien tai tiettyjen ennalta sovittujen kriteerien perusteella. Yliopistokeskusten koordinointiin osoitettu määräraha sekä Eduskunnan vuosille 2004 - 2006 myöntämä kehittämisraha ovat yliopistokeskuksille korvamerkittyjä määrärahoja. (Ks. myös kohta 2.2.)

Rahoituskäytäntöihin vaikuttanevat osaltaan myös erilaiset organisoitumisen ja hallinnoinnin mallit. Yliopistokeskuksissa on sekä emoyliopistojen tiedekuntien laitosten alaisia yksiköitä, yliopistojen alaisia erillislaitoksia että erillislaitoksena toimivan yliopistokeskuksen ns. omia yksiköitä, jolloin myös emoyliopistojen sitoutuneisuuden aste yliopistokeskusten ja niiden yksiköiden toimintaan saattaa vaihdella.

Yliopistokeskusten koordinaattorit näkevät, että yliopistojen sisäisen rahanjaon käytännöt eivät ole kehittyneet samassa tahdissa kuin yliopistokeskusten toiminnot. Sisäisen rahanjaon käytäntöjen ei katsota vastaavan yliopistokeskusten nykyistä toimintaprofiilia eikä yliopistokeskusten aikaan saamia tuloksia. **Koordinaattorit esittävät yliopistojen sisäisen rahanjaon käytäntöjen kehittämistä. Yliopistokeskusten budjettirahoituksen määräytymisperusteiksi koordinaattorit esittävät yliopistojen budjettirahoituksen määräytymisperusteiden mukaisia kriteereitä eli perusrahoituksen, tuloksellisuusrahoituksen ja hankerahoituksen mukaisia rahoituskriteereitä.** Tällöin rahoitus perustuisi yliopistokeskusten toimintaan ja niiden aikaan saamiin tuloksiin, jolloin se myös koettaisiin palkitsevaksi ja oikeudenmukaiseksi. **Koordinaattorit myös esittävät kehittämismäärärahan muuttamista toimintamenomäärärahaksi sekä korotuksia koordinaatio- ja kehittämismäärärahoihin sekä että kyseiset määrärahat olisivat edelleen korvamerkittyjä yliopistokeskuksille.**

Yliopistojen tavoitteena on pitää kohdentamattoman perusrahoituksen määrä mahdollisimman suurena, jolloin yliopistokeskusten budjettirahoitus voisi lisääntyä vain emoyliopistojen oman päätöksenteon kautta. Emoyliopistojen näkemyksen mukaan opetusministeriön yliopistokeskuksille korvamerkityn budjettirahoituksen lisääminen edellyttää yliopistojen kehyyksen ulkopuolista rahoitusta.

Yliopistokeskusten esityksissä rahoitusmallinsa kehittämiseksi (kohta 4) otetaan soveltuvien osin huomioon opetusministeriön 1.2.2006 tekemä päätös (OPM 2006) linjauksista koskien ohjauksikäytänteitä ja yliopistojen rahoitusmallin soveltamista tulossopimuskaudella 2007-2009.

4 Yliopistokeskusten rahoitusmallin kehittäminen

4.1 Esitys rahoitusmallin rakenteeksi

Yliopistokeskusten päätavoite rahoituksen osalta on rahoituspohjan vakiinnuttaminen ja systematisointi, mikä mahdollistaisi toimintojen vakinaistamisen. Pysyvä toimintamääräraha mahdollistaisi tutkintotavoitteellisen koulutuksen ja tutkimuksen sekä yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän suorittamisen, yliopistokeskusten toiminnan kehittämisen sekä yliopistojen välisen innovatiivisen yhteistyön aluevaikutusten vahvistamiseksi. Tuloksellisuustavoitteiden osalta rahoituksessa tulisi pyrkiä kriteereihin, jotka kannustavat yhteistyöhön.

Yliopistokeskusten tavoitteena on nykyisen hajanaisen ja liiaksi tilapäisrahoitukselle rakentuvan rahoitusrakenteen sijasta selkeä, toiminnan tavoitteita tukeva ohjaus- ja rahoitusmalli. Mallissa tulisi ottaa huomioon yliopistokeskustoiminnan ominaispiirteet.

Yliopistokeskusten budjettirahoitusmallin tulisi koordinaattoreiden esitysten mukaan olla perusteiltaan samanlainen kuin yliopistoilla eli määräytyä sekä perusrahoituksen, hankerahoituksen että tuloksellisuusrahan osalta koulutuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän kriteerien mukaisesti. Näin yliopistokeskuksissa tehdyt tulokset tulisivat näkyviksi ja yliopistokeskusten suoritteiksi sekä yliopistokeskuksissa tehty työ palkituksi. Lisäksi rahoituksessa tulisi huomioida yliopistokeskusten toiminnan erityisluonne alueellisina toimijoina ja kehittää alueellista toimintaa kuvaavia kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia rahoituskriteerejä.

Yliopistokeskusten rahoitus perustuisi edelleen ns. yhteisrahoitteiseen malliin, mutta rahoituksen painopistettä siirrettäisiin ulkoisesta rahoituksesta kohti emoyliopistojen kanssa sovittua budjettirahoitusta.

Esitys yliopistokeskusten rahoitusrakenteeksi:

1. Yliopistokeskusraha (nykyinen kehittämismääräraha)
 - pysyvä toimintamääräraha, korvamerkitty yliopistokeskuksille
 - lisäksi yliopistojen rahoituskehykseen

2. Koordinaatiomääräraha
3. Alueellinen rahoitus
 - toiminta-avustus tai vastaava
4. Muu ulkopuolinen rahoitus
5. Yliopistojen rahoitus omien sisäisten mallien mukaisesti
 - perus- ja jatkotutkintorahoitus
 - avoin yliopisto-opetus/maakuntakorkeakoulutoiminta
 - alue- ja innovaatiotoiminta (erillisen kriteeristön mukaan)
 - tutkimustoiminta ja kansainvälisyys

4.2 Budjettirahoituksen perustelut ja rahoituskriteerit

Perus- ja jatkotutkintorahoitus

Yliopistokeskusten tavoitteena on myös jatkossa yhteisrahoitteinen toimintamalli, kuitenkin siten että rahoituksen painopiste siirtyisi nykyisestä ulkoisesta rahoituksesta enemmän budjettirahoituksen suuntaan, mikä mahdollistaisi paremmin toimintojen vakiinnuttamista. Alueellisia osaamistarpeita tyydyttävien maisteriohjelmien sekä jatkokoulutuksen rahoitusperustan selkeyttämistä ja vakiinnuttamista edesauttaisi opetusministeriön koulutustoiminnalle määrittelemien rahoituskriteerien huomioiminen yliopistojen sisäisessä rahanjaossa.

Ylempien korkeakoulututkintojen ja tohtorintutkintojen rahoituskriteereiksi esitetään:

Perusrahan osalta:

- koulutusaloittaisilla kustannuskertoimilla painotetut kauden 2007-2009 yliopistokeskusten ylempien korkeakoulututkintojen tutkintotavoitteet
- yliopistokeskusten tohtorintutkintojen tutkintotavoitteet
(rahoitus tutkintotavoitteiden perusteella emoyliopiston tai sen tiedekuntien kanssa sovitussa jakosuhteessa)

Tuloksellisuusrahan osalta:

- suoritettavat ylempät korkeakoulututkinnot painotettuna koulutusaloittaisilla kustannuskertoimilla
- suoritettavat tohtorintutkinnot
(suoritettujen tutkintojen tulo-rahoitus emoyliopiston tai sen tiedekuntien kanssa sovitussa jakosuhteessa)

Yliopistokeskusten maisteriohjelmien rahoitusperustaa voidaan tarkastella myös sen mukaan, missä ja millä resursseilla maisteriohjelmien suunnittelu- ja valmistelutyö sekä itse koulutuksen toteuttaminen tapahtuu.

Yliopistokeskusten maisteriohjelmien suunnittelu, valmistelu ja toteutustapa vaihtelevat riippuen mm. koulutusten ns. räätälöintitarpeesta. Osa maisteriohjelmista on opetussisällöltään yhdenmukaisia emoyliopiston tarjoaman koulutuksen kanssa. Osa maisteriohjelmista suunnitellaan alueilla ja räätälöidään tyydyttämään alueellisia tarpeita. Yhtenä maisteriohjelmien rahoituksen lähtökohtana on mahdollista määritellä tapauskohtaisesti tutkintojen tulorahoituksen kohdentuminen joko emoyliopistolle tai yliopistokeskuksen yksikölle sen perusteella, missä todellinen työ (suunnittelu, valmistelu, toteuttaminen) on tehty. Käytännössä menettely tarkoittaisi tutkinnon tavoite- ja tulososan jakamista sovituissa suhteissa emoyliopiston ja yliopistokeskuksen yksikön kesken. Käytäntö edellyttänee myös yliopistokeskusten maisteriohjelmien tutkintotavoitteiden määrittämistä ja niiden sisällyttämistä emoyliopiston tutkintotavoitteisiin.

Perusteiltaan samantyyppistä toimintamallia budjettirahoituksen suhteen voitaisiin soveltaa myös tohtorintutkintojen osalta. Yliopistokeskusten professorit myös ohjaavat jatko-opiskelijoita. Tohtorintutkintorahoitus määräytyisi esimerkiksi ohjaustyön suhteessa yliopistokeskuksen yksikölle ja emoyliopistolle.

Avoimen yliopiston väylän kehittäminen entistä selkeämmin myös tutkintoon johtavana koulutusmuotona edellyttää opintojen maksullisuuteen ja rahoitukseen liittyvien ongelmakohtien ratkaisemista.

Tutkimustoiminnan rahoitus

Pitkäjänteinen, laadukas tutkimustoiminta edellyttää pysyväisluonteista rahoitusta. Erityisesti yliopistokeskuksissa se on myös edellytys riittävän kokoisen tiedeyhteisön synnylle ja professorien ja tutkijoiden saatavuudelle ja pysymiselle alueella. Yliopistokeskusten toimintayksiköiden tutkimustoimintaan tarvitaan pysyvää toimintamenorahoitusta.

Opetusministeriön tutkimustoiminnalle määrittelemien rahoituskriteerien huomioiminen yliopistojen sisäisessä rahanjakomallissa edesauttaisi yliopistokeskuksia pääsemään suunnitelmallisempaan ja pitkäjänteisempään tutkimustoimintaan.

Tutkimustoiminnan rahoituskriteereiksi esitetään:

Perusrahan osalta:

- tutkimusaktiivisuus

Tuloksellisuusrahan osalta:

- tieteellinen julkaisutoiminta ja
- aktiivisuus kansainvälisessä tutkimusyhteistyössä

Yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän/alue- ja innovaatiotoiminnan rahoitus

Yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä on oleellinen osa yliopistokeskusten toimintaa. Yliopistokeskusten yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän toteuttaminen ja vaikuttavuuden vahvistaminen edellyttävät pysyvää rahoitusta. Tehtävän pitkäjänteiseen toteuttamiseen päästäisiin huomioimalla yliopistojen sisäisessä rahanjakomallissa opetusministeriön määrittelemät yhteiskunnallisen

vuorovaikutustehtävän rahoituskriteerit. Tuloksellisuustavoitteiden osalta tulisi pyrkiä kriteereihin, jotka kannustavat yhteistyöhön.

Yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän rahoituskriteereiksi esitetään:

Perusrahan osalta:

- tutkimustulosten hyödyntämiseen liittyvien palvelujen sekä innovaatiotoiminnan ja alueellisen vaikuttavuuden vahvistaminen
- avoimen yliopisto-opetuksen laskennallinen kokovuotinen opiskelijapaikkatavoite

Tuloksellisuusrahan osalta:

- innovaatiotoiminta ja alueellinen vaikuttavuus → vuodesta 2008 lukien erillinen kriteeristö (vaikuttavuuden mittaaminen, mittarit)
- avoimen yliopiston laskennallinen kokovuotisten opiskelijoiden toteutumatieto (3v ka.)

Yliopistokeskukset myös esittävät, että opetusministeriö etsisi hyviä käytäntöjä sisäisen rahanjaon malleiksi ja yliopistokeskusten strategisten kehittämissuunnitelmien huomioon ottamiseksi yliopistojen toiminnassa. Emoyliopistojen sitoutuminen yliopistokeskusten toimintaan on edellytys yliopistokeskusten pitkäjänteiselle kehittämiselle. Yliopistojen tulosohjausta kehitettäessä esitetään huomioitavaksi erityisesti tavoitteet, jotka mahdollistavat ja kannustavat yliopistoja keskinäiseen yhteistyöhön.

**OSA II YLIOPISTOKESKUSTEN TOIMINNAN
KEHITTÄMINEN JA RAHOITUSMALLIN
VAKIINNUTTAMINEN**

5 Yleistä

Yliopistokeskusten toiminnan kehittämistä ja rahoitusmallin vakiinnuttamista tarkastellaan tässä yliopistokeskusten roolin ja profiloitumisen kautta sekä yhteiskunnallisen ja alueellisen vaikuttavuuden ja tuloksellisuuden näkökulmista.

Yliopistokeskukset perustettiin kokoamaan yliopistojen toimintoja yhteisen sateenvarjon alle sellaisiin maakuntakeskuksiin, joissa oli entuudestaan eri yliopistojen toimintoja. Yliopistokeskusten tehtävänä on edistää yliopistollisen tutkimuksen ja opetuksen alueellista ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Yliopistokeskukset toteuttavat toiminta-alueellaan yliopistolaissa määritellyjä tehtäviä. Tutkimus ja opetus painottuvat yliopistokeskuksissa niiden toimintaprofiilien mukaisesti. Yliopistoille määritellyn uuden tehtävän, yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän myötä yliopistojen perinteisiä tehtäviä katsotaan yliopistokeskuksissa laajemmasta näkökulmasta ja osana alueellista innovaatioympäristöä. Koulutus- ja tutkimustoiminnallaan yliopistokeskukset tukevat aineellista ja henkistä kasvua ja näin edistävät yksilöiden, yhteisöjen ja alueiden kehittymistä ja vastaavat alueiden osaamistarpeisiin.

Yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän kautta yliopistokeskukset toteuttavat tutkimuksen ja koulutuksen yhteiskunnallista ja alueellista vaikuttavuutta. Vaikuttavuus perustuu aluekehitystä tukevaan tutkimus- ja innovaatiotoimintaan sekä alueen koulutustasoa nostaviin ja alueen tarpeista nouseviin maisteri-, aikuiskoulutus- ja jatkokoulutusohjelmiin.

6 Yliopistokeskusten rooli alueella ja profiloituminen

Yliopistokeskusten koordinaattorit näkevät *yliopistokeskusten roolin alueella* niiden toimintaympäristöstä käsin. Tutkimus- ja opetusalat lähtevät alueellisista tarpeista. Opettajankoulutus nähdään tehtävänä, jossa yhteiskunnallinen ulottuvuus on laaja ja jossa korostuu opettajan rooli yhteiskunnallisena vastuunkantajana. Koordinaattorit näkevät yliopistokeskukset yhteysorganisaationa, jonka tehtävänä on tuottaa uutta tietoa, edistää vapaata tutkimusta ja kasvattaa sivistys- ja osaamispääomaa, mutta erityisesti toiminnassa korostuu yhteiskunnallinen vuorovaikutus ja yhteistyö, joka nähdään kaksisuuntaisena (ns. aktiivinen 3. tehtävä).

Yliopistollisen toimijan roolin lisäksi yliopistokeskuksilla on myös alueellinen rooli ja tehtävä, joka on alueen hyvinvoinnin, kilpailukyvyn ja kulttuurin edistäjä sekä koulutuksellisen ja alueellisen tasa-arvon edistäjä. Yliopistokeskusten toiminnan nähdään olevan lähempänä yhteiskunnan rajapintaa kuin niiden emoyliopistoilla. Toiminnan lähtökohtana on koordinaattoreiden mielestä oltava sekä yliopiston että alueen intressit, molempien on hyödyttävä toiminnasta. Toiminnassa on turvattava yliopistollinen laatu.

Yliopistojen edellytetään *profiloivan* toimintaansa. Niiden edellytetään profiloituvan vahvuusalueilleen, mikä mahdollistaa tutkimuksen ja opetuksen kehittämisen huipputasoisiksi. Profiloituminen kytketään usein myös laatuun ja laadullisiin kriteereihin sekä tietynlaiseen yksilölliseen leimaan tutkimuksessa ja opetuksessa, joilla voidaan perustella paremmuutta kilpailtaessa tulevaisuudessa pienenevistä ikäluokista. Profiloitumisen katsotaan myös edellyttävän karsimista, jolloin profiili ilmenee keskittymisenä johonkin (esim. tieteellisyys ja tieteellinen profiili).

Yliopistokeskusten koordinaattorit pitävät profiloitumista tärkeänä. Profiloitumisen ansiosta yliopistokeskuksen tunnettuus toimijoiden keskuudessa paranee ja selkeä profiili viestii tasokkaasta ja laadukkaasta toiminnasta. Yliopistokeskusta on myös helpompi lähestyä silloin, kun sillä on selkeä profiili, joka erottaa sen muista osaamispohjaisista toimijoista. Profiilista syntyy uskottavuus sekä alueen että yliopistojen suuntaan, mikä on myös edellytys kilpailtaessa rahoituksesta. Profiloituminen ja toiminnan keskittyminen nähdään tärkeänä erityisesti silloin, kun volyymit ovat pieniä eikä resursseja ole hukattavaksi.

Yliopistokeskusten näkökulmasta profiloituminen on osin ongelmallista niiden historiallisen taustan vuoksi. Yliopistojen toimesta tai niiden myötävaikutuksella alueille on 1970-luvulta lähtien perustettu erilaisista lähtökohdista ja erilaisia tehtäviä toteuttavia yksiköitä, jotka vuoden 2004 alussa koottiin yliopistokeskuksiin. Yliopistokeskusten toiminta tulee siis pitkälti annettuna. Koska yliopistokeskusten yksiköt ovat erilaisia ja toimivat itsenäisesti, on profiilin löytäminen yliopistokeskuksena vaikeaa. Toisaalta monipuolisuus mahdollistaa monitieteisen ja tieteiden välisen toiminnan, joka on myös opetusministeriön tavoite. Esimerkiksi Porin yliopistokeskus toteuttaa monitieteisyyttä mahdollistamalla ristiinopiskelun, mikä on sen yksi profiloitumisen tapa. Ristiinopiskelu mahdollistaa myös poikkitieteellisiä tutkimusaiheita.

Profiloitumista yliopistokeskuksissa tapahtuu tietyille substanssialoille sekä toiminnallisesti. Toimintaprofiileja on yliopistokeskuksissa tarkasteltu ja suunnattu tietoisemmin yliopistokeskusten perustamisesta eli vuoden 2004 alusta lukien. Yliopistokeskusten koordinaattorit näkevät, että tiettyyn rajaan saakka alueella on oltava monipuolisuutta ja poikkitieteellistä toimintaa, mikä mahdollistaa monitieteisen ja tieteiden välisen toiminnan ja edistää näin innovaatioiden syntymistä. Tämä edellyttää vuorovaikutuksen edelleen kehittämistä ja verkostoitumista sekä kansallisesti että kansainvälisesti.

Profiloituminen on yliopistokeskuksille haaste. Alueellisina toimijoina niille ei riitä profiloituminen yksin yliopistokenttään. Niiden edellytetäänkin profiloituvan sekä alueellisesti alueellisten korkeakoulustrategioiden mukaisesti että yliopistokenttään useiden emoyliopistojen strategioiden mukaisesti. Profiloituminen ei kuitenkaan ole mahdollista, mikäli siinä edetään kaikkien toimijatahojen mukaan. Yliopistokeskusten haasteellinen tehtävä tulevaisuudessa on alueen ja yliopistojen intressien yhteensovittaminen.

Alueellisessa profiloitumisessa yliopistokeskukset ovat pitkällä. Alueellinen profiloituminen liittyy myös yliopistokeskusten toimintamahdollisuuksiin. Alueellisen rahoituksen turvin yliopistokeskukset ovat suurelta osin voineet toteuttaa rooliaan alueella.

Profiloitumalla yliopistokenttään yliopistokeskukset voivat tukea emoyliopistojensa profiilia. Yliopistokeskusten haasteena on yliopistojen sitoutuminen yliopistokeskusten toimintaan, mitä edesauttaisi selkeän profiilin löytäminen. Yliopistot ja yliopistokeskukset voivat vastavuoroisesti tukea toistensa profiloitumista. Vuorovaikutuksen toimiminen kaikilla tasoilla lisää mahdollisuuksia sovittaa yhteen alueiden ja yliopistojen väliset intressit.

7 Yliopistokeskusten kehityskulku

Kuvan 8 nelikentässä on hahmoteltu yliopistokeskusten toimintaa tehtävien ja tieteellisen profiilin suhteen. Tura (2006) on myös arvioinut muodostamansa nelikentän avulla yliopistokeskusten kehittymistä.

	Tehtävänä "normaalin" yliopistotoiminnan alueellinen laajentaminen	Tehtävänä "normaalin" yliopistotoiminnan toiminnallinen täydentäminen
Ei itsenäistä tieteellistä profiilia	Välittäjä	Aluekonsultti
Itsenäinen tieteellinen profiili	Pikkuyliopisto	"Kehittäjäyliopisto"

© Tomi Tura 2005

Kuva 8. Yliopistokeskusten mahdollisia tulevaisuuskuvia.

Turan (ibid.) arvioiden perusteella nelikentän lohkoista voidaan nostaa esiin mm. seuraavan tyyppisiä asioita:

Yleisiä huomioita nelikentästä:

- Analyttinen malli: kaikissa yliopistokeskuksissa on piirteitä kaikista edellä kuvattujen kenttien lohkoista, painotukset ovat kuitenkin vaihdelleet sekä historiallisesti että alueiden välillä.
- Ei sisällä arvoarvostelmaa roolien paremmuudesta tai huonommuudesta.
- Yksittäiset toimintamuodot (esim. täydennyskoulutus, maisteriohjelmat, projektit) eivät sijoitu yksiselitteisesti tiettyyn lohkoon, vaan kyse on ennemmin toiminnan peruslogiikasta, jonka kautta toimintamuotoja toteutetaan.

Välittäjä:

- Alkuperäinen yliopistokeskusten rooli (ainakin yliopistojen näkökulmasta): yliopistokeskus välittää ”normaalia” yliopistojen tuottamaa tietoa ja osaamista alueille ja niiden asukkaille.
- Yliopistojen intressinä on tässä vaikutusalueen laajentaminen alueellisesti ja yhteiskunnallisesti.
- On keskeinen erityisesti täydennyskoulutus- ja avoin yliopisto -painotteisille keskuksille.
- Alueyksiköiden oma asiantuntemus liittyy ensisijaisesti ns. kolmannen tehtävän menetelmien hallintaan: koulutusten ja projektien organisointiin, alueen ja asiakasrajapinnan tuntemukseen jne.
- Sisältöasiantuntemus haetaan emoyliopistoista.
- Viime vuosina nähtävissä pyrkimystä laajentaa suuntautumista kahdesta syystä:
 - Alueiden näkökulmasta epätyydyttävä, jos tarkoittaa kurssikeskustyyppistä toimintamallia.
 - Yksiköiden näkökulmasta epätyydyttävä, jos estää selkeän profiloitumisen ja erikoistumisen, mikä edellyttää myös sisällöllistä vahvistumista.
- Välittäjä-rooli säilynyt silti aina alueyksiköiden perustehtävänä.
- Aivan viime aikoina esiintynyt merkkejä välittäjäroolin renessanssista uudessa muodossa: ”linkittäjäroolina” (esim. Lahti)
 - kiinteä strateginen kytkeytyminen läheisiin osaamiskeskittyymiin; liittyy korkeakoulupolitiikan uusiin tuuliin.

Aluekonsultti:

- Laajentaa yliopiston tehtäväaluetta uusiin toimintamuotoihin, erityisesti konsultaatio- ja kehittämispainotteiseen projektitoimintaan.
- Yliopistokeskusten alueellinen rooli erityisesti alueen yritysten/organisaatioiden kehittäjänä.
- Yliopiston ja alueyksikön suhde periaatteessa kuten edellä: tieteellinen asiantuntemus emoyliopistoilta; käytännössä luopuminen emoyliopiston ”asiantuntemusmonopolista” → esim. KIBS-asiantuntijoiden hyödyntäminen (KIBS = Knowledge-intensive business services eli liike-elämän asiantuntija- ja muut osaamisintensiiviset palvelut so. erityisesti erilaiset konsultti- ja koulutusyritykset).
- Myös omia sisältöerikoistuneita asiantuntijoita, ei kuitenkaan varsinaista tieteellistä profiloitumista.
- Syntyi vähitellen 1980- ja 1990-luvuilla, todellinen räjähdys rakennerahastojen myötä.
- Tuonut vähintään limittäisyyttä yksityisten KIBS-yritysten ja ammattikorkeakoulujen kanssa, osittain hämärtänyt yliopistojen erityisroolia alueellisessa toiminnassa.

- Aiheuttanut yliopistoissa epäilyksiä toiminnan tieteellisestä tasosta ja siitä, kuuluuko toiminta yliopistojen piiriin.
- Rahoituksen ja alueellisen roolin vuoksi pidetty kuitenkin olennaisen tärkeänä toimintatapana.

Pikkuyliopisto:

- Kehitetään ”oikeaa” yliopistoa, mutta vain pienemmässä mittakaavassa.
- Liittyy ajatukseen yliopistojärjestelmän alueellisesta kattavuudesta: myös yliopistottomille alueille kuuluvat ”täydet yliopistopalvelut” mukaan lukien esim. (yo-pohjaiset) aloituspaikat.
- Yliopistokeskusten alueellinen rooli nähdään korostuneesti alueen koulutus- ja osaamistason nostajana ja omassa maakunnassa opiskelun mahdollistajana.
- Toiminnan peruslogiikka on sama kuin emoyliopistoissa, sitä vain toteutetaan perustamatta uutta yliopistoa.
- Suhteessa emoyliopistoon päällekkäisyyksien vaara; toisaalta yliopiston intressi palautuu alkuvaiheen tavoitteeseen rekrytointialueen laajentamisesta.

Kehittäjäyliopisto:

- Perusidea: tehdään jotain sellaista yhteiskunnallisesti ja tieteellisesti relevanttia, jota emoyliopistot tai muut keskuksset eivät tee – esim. uudet toimintamallit, monitieteiset sisältöalat.
- Rakentuu vaihtoehdoksi pikkuyliopistolle: yliopistokeskusten olemassaolo perustellaan sillä, että ne tarjoavat alustan/laboratorion uudentyyppiselle yo-toiminnalle, ei niinkään järjestelmän alueellisella kattavuudella → yliopistokeskukset eivät pyri vain toistamaan pienemmässä mittakaavassa samoja asioita kuin yliopistot.
- Esimerkiksi useiden yliopistojen ja tieteenalojen yhteiset toimintamuodot.
- Sisältää ajatuksen tieteellisestä profiloitumisesta tietyillä, tarkasti rajatuilla aloilla (erityisesti uudet, monitieteiset ja ongelmaperustaiset alat).
- Keskusten alueellinen rooli on erityisesti innovaatiojärjestelmän toimija ja kehittäjä; usein tutkimuspainotteisuus.
- Toiminta suhteutetaan valtakunnalliseen tarjontaan enemmän kuin pikkuyliopistomallissa, joka lähtee alueellisista tarpeista.
- Suhde emoyliopistoon: pyrkii tarjoamaan sisällöllisen kontribuution yliopiston kokonaisuuteen.

Kuten Tura toteaa, kaikissa yliopistokeskuksissa on piirteitä kaikista edellä esitetyn nelikentän tyypeistä painotusten vaihdellessa ajallisesti ja alueellisesti. Näyttäisi kuitenkin siltä, että yliopistokeskusten tavoitteet toimintansa kehittämiseen ja niiden profiloitumispyrkimykset suuntaavat yliopistokeskusten toimintaa ”kehittäjäyliopiston” suuntaan. Yliopistokeskusten koordinaattorit korostavat yliopistokeskusten toiminnassa uusia toimintamalleja, monitieteisyyttä ja verkostoyhteistyötä sekä erityisesti innovaatiojärjestelmän ja innovaatiotoiminnan kehittämistä. Uusien toimintamallien, monitieteisyyden ja tieteiden välisen yhteistyön sekä innovaatiotoiminnan avulla yliopistokeskukset hakevat sekä alueellisesti että

kansallisesti uudentyypeistä roolia, jolla ne pyrkivät erottautumaan ja identifioitumaan myös globaaleissa verkostoissa.

Toisaalta alueellisen roolin kautta koordinaattorit näkevät yliopistokeskukset alueen koulutus- ja osaamistason nostajana ja omassa maakunnassa opiskelun mahdollistajana ("pikkuyliopisto"). Yliopistokeskukset ovat osa yliopistojärjestelmää ja toiminnan peruslogiikka nähdään yliopistokeskuksissa samana kuin emoyliopistoissa, mutta sitä toteutetaan perustamatta uutta yliopistoa.

Yliopistokeskusten tavoitteena on profiloituminen tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä aikuis- ja jatkokoulutukseen, lähtökohtana monitieteisyys ja alueiden tarpeita tyydyttävät omintakeiset koulutusohjelmat. Tämänhetkiset valtakunnalliset koulutus- ja tutkimuspoliittiset linjaukset tukevat em. yliopistokeskusten kehittämistavoitteita (Valtioneuvosto 2005: OPM 2005d). Mm. kansainvälistymiseen sekä tutkimuksen vahvistamiseen ja laatuun kohdistuvat vaatimukset edellyttävät lisäresurssointia, mikä onkin huomioitu opetusministeriön päätöksessä yliopistojen toimintamenorahoituksesta vuosille 2007-2009. Rahoitusmallissa painopistettä siirretään vahvistamaan tutkimuksen, tutkijakoulutuksen ja kansainvälistymisen edellytyksiä. Pienenevät nuorisoikäluokat vapauttavat tulevaisuudessa resursseja perustutkintokoulutuksesta, mikä mahdollistaisi rahoituksen suuntaamista enemmän työelämässä olevan aikuisväestön osaamistason ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Yliopistokeskukset toimivat alueen ja yliopiston välimaastossa ja tuottavat ja välittävät yliopistollista asiantuntemusta toiminta-alueelleen ja edesauttavat tutkimustulosten hyödyntämistä. Ne tukevat tutkimustoiminnallaan alueiden innovaatiotoimintaa. Yliopistokeskusten tutkimustoimintaa kehittämällä ja suuntaamalla siihen resursseja voidaan alueellista innovaatiotoimintaa edistää ja pitää alueita kilpailukykyisinä. Tutkimustoiminnan kehittäminen edesauttaisi myös itsenäisen tieteellisen profiilin syntyminen yliopistokeskuksissa.

Yliopistokeskusten pääasiallinen tavoite ei ole tutkintojen tuottaminen, vaikka niiden toiminnassa ovat keskeisessä asemassa alueellisia osaamistarpeita tyydyttävät maisteriohjelmat ja niissä syntyvät maisteritutkinnot. Yliopistokeskusten tavoitteena on tuottaa harjoittamaansa tutkimukseen perustuvaa koulutusta alueella ja näin vahvistaa alueiden osaamis pohjaa ja kilpailukykyä. Myös tältä pohjalta tapahtuva yliopistokeskusten tutkimus- ja koulutustoiminnan resurssointi on tärkeää ja perusteltua.

Avoimen yliopiston väylää tutkintokoulutuksessa on käytetty menestyksellisesti mm. Kokkolan yliopistokeskuksessa. Korkeakoulujen opintoaikojen lyhentämisen toimenpideohjelmassa esitetään, että koulutuksen alueellisen saatavuuden parantamiseksi ja aikuisten tutkintoon johtavan koulutuksen edistämiseksi avointa yliopisto-opetusta kehitetään alempaan korkeakoulututkintoon johtavana koulutusmuotona. Myös Elinikäinen oppiminen yliopistoissa –työryhmä esittää, että viimeaikaisten koulutuspoliittisten linjausten mukaisesti avoimen yliopiston roolia elinikäisen oppimisen ketjussa tulee vahvistaa. Linjausten mukaan tutkintotavoitteisesti avoimessa yliopistossa opiskelevalla tulee olla mahdollisuus yliopisto-opintoihin avoimen väylän kautta tai siten, että avoimen yliopistojen opintojen kautta edettäisiin alempaan korkeakoulututkintoon. (OPM 2005d, 41)

Avoimen yliopistotoiminnan edelleen kehittäminen ja hyväksi havaittujen toimintamallien vakiinnuttaminen ja laajentaminen ovat yksi keino monipuolistaa ja vakiinnuttaa yliopistokeskusten koulutustoimintaa. Lisäämällä avoimen yliopisto-

opetuksen tarjontaa ja kehittämällä opintojen hyväksi lukemista tutkintoon johtavassa koulutuksessa laajennettaisiin yliopistollisen koulutuksen saatavuutta alueellisesti ja mahdollistettaisiin aikuisväestön osallistuminen koulutukseen ja osaamisensa päivittämiseen. Myös mahdollisuus yliopistokeskuksissa suoritettaviin kandidaatin tutkintoihin tulisi selvittää. Tutkinnonanto-oikeus säilyisi edelleen yliopistoilla ja opinnäytetyö tehtäisiin tiedekunnan ohjauksessa. Myös yliopistollista täydennyskoulutusta tulisi kehittää vastaamaan nykyisiä tarpeita. Aikuiskoulutuksen kehittämistä auttaisi sen rahoituksen selkeyttäminen kokonaisuudessaan.

Innovaatiotoiminnan edistämällä ja aikuisiin ja työelämässä oleviin suunnattavalla koulutuksella vahvistetaan aluekehitysvaikutuksia. Rahoitusta suuntaamalla voidaan tukea yliopistokeskusten profiloitumista tutkimustoiminnan, monitieteisyyden ja aikuiskoulutuksen kehittäjinä.

8 Toiminnan vaikuttavuus ja tuloksellisuus

Yliopistoja kohtaan on suuret yhteiskunnalliset odotukset. Yliopistojen on ylläpidettävä ja kehitettävä osaamis- ja innovaatiovarantoa taloudellisen ja henkisen menestyksen perustana. Niiden on myös oltava selkeästi osa kansainvälistä tiede- ja taideyhteisöä ja pystyttävä korkeatasoiseen tutkimustoimintaan. Yliopistojen on pidettävä yllä ja kehitettävä laadun ja korkean tehokkuuden tasoa. Yliopistojen on myös lisättävä perustehtäväänsä liittyvää yhteiskunnallista vaikuttamista sekä osaamisen ja innovaatioiden siirtoa yritystoimintaan sekä alennettava opinto- ja valmistumisaikoja ja valmistumisikää. OPM:n tulosneuvotteluohjeistuksen 22.6.2005 mukaan yliopistojen seuraavaan tulossopimukseen sisällytetään myös keskeiset tavoitteet siitä, miten yliopiston alueellista vaikuttavuutta ja elinkeinoelämäyhteistyötä vahvistetaan osana kansallista innovaatiojärjestelmää.

Yliopistokeskustoiminnan keskeisenä tehtävänä on alueellisen vaikuttavuuden edistäminen aluetta ja elinkeinoelämää palvelevalla koulutus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnalla. Yliopistokeskukset toimivat aloilla, jotka liittyvät luontevasti maakuntien elinkeinorakenteeseen. Vaikuttavuutta aikaansaadaan alueiden tarpeisiin räätälöidyillä maisteri-, täydennys- ja jatkokoulutusohjelmilla sekä alueellisilla tutkimus- ja kehittämishankkeilla. Kukin yliopistokeskus edustaa alueellaan useiden yliopistojen toimintaa ja yhteistyöyliopistot on haettu alueen elinkeinoelämän kehittymisedellytyksiä ja painoaloja palvelevien alojen mukaan.

Opetusministeriön tulosohtauksen kehittämistyöryhmä III toteaa, että keskeisimmät vaikuttavuutta koskevat tavoitteet ovat yliopistojen osalta vaikeasti tunnuslukuvin kuvattavissa tai muutokset nähtävissä vasta useiden vuosien päästä. Taloudellisuus ja tuottavuustavoitteiden asettaminen on erityisen ongelmallista, sillä yliopistojen toiminnassa korostuu taloudellisuuden ja tehokkuuden rinnalla toiminnan laatu. Kyseessä ei siten ole minimointi tai maksimointitehtävä, vaan monitavoitteinen useamman muuttujan optimointitehtävä. Toiminnallisilla tavoitteilla tulee työryhmän mukaan olemaan jatkossakin keskeinen asema yliopistojen ohjauksessa. (OPM 2005b, 17)

Ministeriöiltä toisaalta odotetaan niin sanotun tulosprisman mallin mukaisesti *parempaa tavoitteenasettelua* virastoille ja laitoksille. Tavoitteena on valtion toiminnan tuottavuuden ja tehokkuuden lisääminen. Virastojen on yleisesti ottaen kehitettävä tuloksellisuuden ja johdon laskentatoimea ja sen hyödyntämistä sekä

edelleen kehitettävä johtamista yhä ammattimaisempaan suuntaan. Valtioneuvoston kehyspäättöksen (2006-2009) mukaan mm. yliopistojen yhteistyötä kehitetään ja yksityisen rahoituksen määrää kasvatetaan sekä yliopistojen tutkimuksen rakennetta kehitetään. (Valtiovarainministeriö 2003: Vasikainen 2005.)

Yliopistokeskukset osana yliopistojärjestelmää ovat myös edellä esitettyjen vaatimusten ja odotusten kohteena. Lisäksi yliopistokeskuksiin niiden alueellisen toiminnan luonteen vuoksi kohdistuu erityinen alueellisen vaikuttavuuden ja elinkeinoelämäyhteistyön vahvistamisen vaade/tavoite. Yliopistokeskusten haasteena on, kuinka ja millä kriteereillä ne pystyvät osoittamaan toimintansa tuloksellisuuden ja alueellisen vaikuttavuuden.

KOTA-tietokanta toimii opetusministeriön suunnittelun, seurannan ja tulosohjauksen työvälineenä. Opetusministeriön ja yliopistojen välisessä tulosohjausmenettelyssä tuloseuranta toteutetaan pääosin tilinpäätöksen ja KOTA -tietokannan avulla. KOTA:n tilastotietoja käytetään mm. opetusministeriön ja yliopistojen välisessä tulossopimusvalmistelussa.

Yliopistokeskusten tuloseurantatiedot sisältyvät yliopistojen tietoihin valtakunnan tasolla sekä tilinpäätöstietojen että KOTA-tietojen osalta eikä KOTA-tietokannasta ole saatavissa yliopistokeskuskohtaista tilastotietoa. Toisaalta yliopistokeskusten tuloseurantatietoja käytetään yliopistoissa vaihtelevasti esimerkiksi yliopistokeskusten pitemmän aikavälin seurantatietona ja yliopistokeskusten budjettirahoituksen perusteena.

KOTA-tietojärjestelmää ollaan parhaillaan kehittämässä opetusministeriön tulosohjausta tukevaksi järjestelmäksi. Kehitystyöhön liittyen on yliopistokeskusten taholta esitetty, että uusi kehittynyt KOTA-versio yksilöisi myös yliopistokeskusten seurantatiedot. Opetusministeriö on marraskuussa 2005 pyytänyt yliopistoja varautumaan toimittamaan tilastovuotta 2005 koskien tietoja yliopistokeskusten ja etätoimipaikkojen opiskelija- ja tutkintomääristä, henkilökunnasta ja kustannuksista (OPM:n KOTA-ohje 29.11.2005).

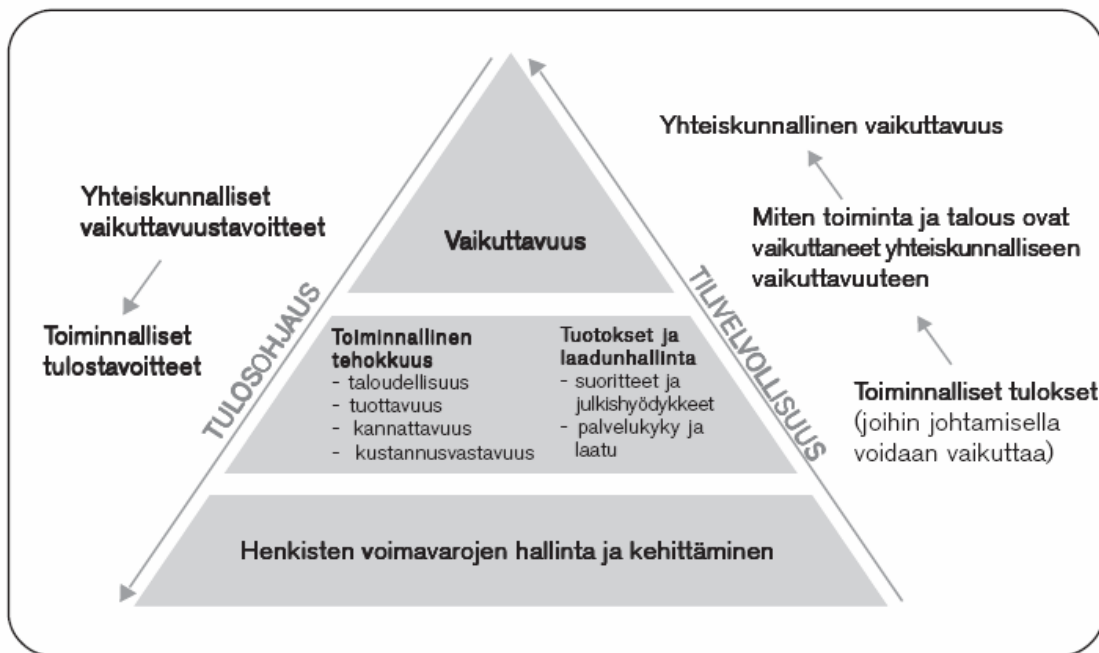
Toiminnan vaikuttavuuden osoittamisen ongelmallisuutta on pohdittu kohdassa 2.3. Valtionhallinnon tuloksellisuuden kehittämisvaatimukset huomioon ottaen vaikuttavuutta mittaavan mittariston kehittäminen olisi erittäin ajankohtaista. Jotkut yliopistokeskukset ovat kehittäneet omia mittareita alueellisen vaikuttavuuden mittaamiseen. Tältä pohjalta yliopistokeskukset myös esittävät yhteisen, yliopistokeskusten toiminnan luonteen mukaisen mittariston rakentamista. Eräänä mahdollisuutena esille on nostettu mittareiden käyttäminen myös rahoituskriteerinä, jolloin mittaustulokset toimisivat perustana tulosrahoitukselle.

Tulosprisma tuloksellisuuden osoittamisen työkaluna

Tulosprisma-tarkastelussa (kuva 9) tuloksellisuus muodostuu yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta, toiminnallisesta tehokkuudesta ja laadunhallinnasta sekä henkisten voimavarojen hallinnasta. Aiemmin suunnittelun ja seurannan keskiössä ollut tehokkuus (määrälliset tavoitteet) on käsitteenä laajentunut kattamaan tuottavuuden, taloudellisuuden ja kannattavuuden näkökulmat. Valtion tilinpäätösraportointi ja -menettelyt sekä tilivelvollisuutta toteuttavat menettelyt on uudistettu. Tavoitteena on hallituksen sekä ministeriöiden alaisten virastojen ja laitosten tilivelvollisuuden (accountability) ja tulosvastuun vahvistaminen, tulosohjauksen terävöittäminen ja aiempaa parempi raportointi oikein ja riittävin tiedoin valtion taloudesta ja

toiminnasta sekä tuloksellisuudesta. Tulosohjaus- ja tilivelvollisuus uudistuksessa on tulosohjaus ja sitä koskeva lainsäädännöllinen perusta valtion talousarviosta annetussa laissa ja asetuksessa uudistettu perusteellisesti ja otettu säädöspohjaisesti käyttöön uudet *tuloksellisuuden kriteerit* (ks. tulosprisma) (laki 1216/2003, asetus 254/2004). Uudistettuja säännöksiä on sovellettu vuodesta 2005 lähtien.

Toiminnan suunnitteluun ja seurantaan edellytetään entistä selkeämmin mukaan toiminnan vaikuttavuustavoitteiden määrittelyä ja niiden vaikutusten seuranta. Myös Yliopistojen tulosohjauksen kehittämistyöryhmä III esittää *laatu-, vaikuttavuus- ja tehokkuusnäkökulman* huomioon ottamista yliopistojen tuloksellisuuskriteereitä kehitettäessä (OPM 2005b, 34-35).

Kuva 9. Tuloksellisuuden peruskriteerit: Tulosprisma talouden ja toiminnan ohjauksen prosesseissa (OPM 2005b).

Henkisten voimavarojen hallinta ja kehittäminen nousevat tulosprismatarkastelussa keskeiseen rooliin ja osaksi valtionhallinnon ohjausjärjestelmää. Laadun hallinta käsittää suoritteiden laadun, palvelukyvyn ja palveluiden laadun. Toiminnan laatu on keskeinen osa yliopistojen toimintaa ja tärkeä osa yliopiston suunnittelu-, seuranta- ja ohjausjärjestelmää. Laatutavoitteiden toteutumisen seuranta edellyttää laadunhallintajärjestelmää, joka palvelee toiminnan kehittämistä.

Tuloksellisuuden tarkastelu on osa yliopistojen tulosohjausta eikä sinänsä uusi asia. Tulosneuvottelujen yhteydessä opetusministeriö kerää eri aineistoja, esim. tulosalueittaisia "tunnuslukuja" toiminnan tuloksellisuuden kuvaamiseen. Yliopistojen tulosohjauksen kehittämistyöryhmä III yliopistojen tuloksellisuusrahoitusta arvioidessaan toteaa, että uudella tulossopimuskaudella 2007-2009 *tuloksellisuuden vaikuttavuutta* tulisi vahvistaa niin, että toiminnan tasosta palkitsemisen (mikä on pääosin nykyinen tuloksellisuuden kriteeri) rinnalla huomioitaisiin myös muutostrendit. ”Tuloksellisuuskriteereitä kehitettäessä on otettava huomioon perusrahoituksessa tehdyt ratkaisut sekä *laatu-, vaikuttavuus- ja tehokkuusnäkökulma*. Toimintaa pitää myös tarkastella *suhteessa asetettuihin tavoitteisiin*.” Työryhmä

toteaa myös, että yliopistojen alueellista vaikuttavuutta on vaikea arvioida, koska sopivien kriteerien löytäminen on vaikeaa. ”Yhteiskunnallisen palvelutehtävän huomioon ottamista tukee kuitenkin alue- ja innovaatiotoiminnan huomioiminen perusrahoituksessa sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteisten aluestrategioiden hankkeiden tukeminen. Lisäksi yliopistojen yhteiskunnallista ja alueellista vaikuttavuutta koskevaa tutkimustoimintaa tulisi lisätä ja tutkijoiden keskinäistä verkostoitumista vahvistaa.” (ibid.)

Laatu- ja vaikuttavuusnäkökulman liittämistä kiinteämmin osaksi yliopistojen tuloksellisuuden seuranta on esittänyt myös Yliopistojen tulosohjaustyöryhmä jo vuonna 2002. Työryhmän mukaan ”vuotuisten tavoitteiden seurannan ohella on tarpeellista kehittää myös *pysyväisluonteisia vaikuttavuusindikaattoreita*, joilla voidaan kuvata toiminnan tilaa ja tasoa pidemmällä aikavälillä. (OPM 2002c)

Hallinnon tilivelvollisuutta määrittävät talousarviosäännökset korostavat voimakkaasti oikeiden ja riittävien tietojen esittämiskaavoituksia. Lähtökohtana tuloksellisuuden raportoinnille on pidetty selkeiden mittarien ja tunnuslukujen käyttöä. Tunnuslukujen avulla saadaan vertailutietoa, joka tekee mahdolliseksi tuloksellisuuskehityksen tarkastelun pidemmällä aikavälillä. Kuten tulosprismatarkastelussa myös yliopistokeskusten tavoitteissa määrittää toimintansa vaikuttavuutta ja kehittää sitä mittaavia mittareita vaikuttavuus käsitetään keskeiseksi osaksi tuloksellisuutta. Yliopistokeskusten rahoitusmalliin liittyen tulisikin täsmentää kuinka ja millaisilla mekanismeilla yliopistokeskusten toiminnan vaikuttavuus ja tuloksellisuus otetaan huomioon niiden rahoituksessa.

Yliopistojen uudessa rahoitusmallissa yhteiskunnallinen vuorovaikutustehtävä on huomioitu *perusrahoituksessa* mm. innovaatio- ja aluetoiminta –käsitteellä sekä *tuloksellisuusrahoituksessa* innovaatiotoiminta ja alueellinen vaikuttavuus –käsitteellä, jonka kriteeri muodostuu opetusministeriön arvion perusteella. Kriteeri otetaan varsinaisesti käyttöön vuoden 2008 rahoitusta määriteltäessä opetusministeriön päättäessä tarkastelunäkökulmasta ja tarvittavista tiedoista (lähteenä yliopiston tilinpäätösasiakirja). Vuoden 2007 rahoitusta määriteltäessä rahoitus määräytyy korkeakoulujen yhteisten aluestrategioiden ja valtakunnallisen osaamiskeskusarvioinnin tulosten perusteella. (OPM 2006)

Mm. Lapin yliopisto on ottanut käyttöön tulosprismatarkastelun osana yliopiston suunnittelua, seuranta ja ohjausta ja määritellyt toimintansa tuloksellisuuden peruskriteerit (Lapin yliopisto 2005). Yhteiskunnallisten vaikuttavuustavoitteiden ja toiminnallisten tulostavoitteiden määrittäminen yliopistokeskustasolla saattaisi olla yksi keino selkeyttää yhteiskunnallisen vuorovaikutustehtävän rahoituskriteerejä. Tuloksellisuuden osatekijää, yhteiskunnallista vaikuttavuutta, olisi jatkossa mahdollista tarkastella yliopistokeskuksissa innovaatio- ja aluetoimintaa mittaavilla mittareilla. Tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden mittaaminen edellyttävät oikeita ja riittäviä tietoja, selkeitä mittareita ja tunnuslukuja. Tunnuslukujen avulla saadaan vertailutietoa, joka tekee mahdolliseksi tuloksellisuuskehityksen tarkastelun.

Valtionhallinnon tehostamisvaatimuksissa henkisten voimavarojen hallinta ja kehittäminen kytkeytyen etenkin laadunhallintaan on erityisen haasteellista organisaatioissa, joiden rahoitus pohja ei ole vakaa, kuten esimerkiksi yliopistokeskuksissa. Yliopistokeskusten rahoituksessa tulisi myös muun kuin budjettirahoituksen osalta päästä vakiintuneempaan tilanteeseen.

Yliopistokeskukset toivovat kustannusten ja rahankäytön seurannan mahdollistamista yliopistokeskuksissa. Yliopistojen kustannuslaskentaan ollaan tekemässä uudistuksia. Opetusministeriö on kirjeellään 1.12.2005 (OPM 2005f) nimennyt selvitysmiehet laatimaan yliopistojen taloudellista ja hallinnollista asemaa ja sen uudistamista koskeva selvitys, jonka tulee valmistua vuoden 2006 loppuun mennessä. Yliopistokeskusten esitykset toivotaan otettavan huomioon uudistuksen valmistelussa. Tuloksellisuuden tunnuslukujen ja kustannusten sekä rahankäytön seurantatietojen pohjalta yliopistokeskusten mahdollisuudet kehittää toimintaansa tuloksekkaasti ja kustannustehokkaasti paranisivat huomattavasti.

9 Yhteenveto

Opetusministeriö on helmikuussa 2006 päättänyt yliopistojen toimintamenojen rahoitusjärjestelmästä ja rahoituksen kriteereistä vuosille 2007-2009. Rahoituskriteerit on otettu huomioon tämän raportin I-osan esityksissä yliopistokeskusten uudeksi rahoitusmalliksi. Siinä yliopistokeskusten budjettirahoitus esitetään määräytyväksi yliopistojen toimintameno-rahoituksen kriteerien perusteella määräävänä periaatteena yliopistokeskusten aikaansaamat tulokset.

Yhteiskunnallinen ja alueellinen vaikuttavuus ovat keskeisenä vaikuttimena yliopistokeskusten toiminnassa, joten se on luonteva perusta myös rahoitukselle. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus on myös tuloksellisuuden osatekijä. Muita tuloksellisuuden osatekijöitä ovat toiminnallinen tehokkuus, laadunhallinta ja henkisten voimavarojen hallinta. Yliopistojen toiminnassa korostuu taloudellisuuden ja tehokkuuden rinnalla toiminnan laatu. Opetusministeriö on päätöksessään yliopistojen rahoitusmallista huomionnut tämän korostamalla laatua ja tuloksellisuutta ja mm. lisäämällä tuloksellisuusrahoitusta, jossa otetaan laadun ohella huomioon vaikuttavuus- ja tehokkuusnäkökulma (ks. toimintameno-rahoituksen kriteerit, liite 4).

Yliopistokeskusten rahoituksen perustekijöitä ovat toiminnasta syntyvät tulokset, yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja toiminnan laatu. Laadun merkitystä voitaisiin korostaa yliopistokeskusten toiminnassa nykyistä enemmän. Myös ulkopuolisen kilpaillun rahoituksen merkitys on yliopistokeskuksissa tulevaisuudessa edelleen suuri.

Yliopistokeskusten toiminnan profiloiminen ja toiminnan tietoinen kehittäminen edesauttavat rahoitusmallin vakiinnuttamista. Yliopistokeskukset ovat osa yliopistolaitosta ja emoyliopistojen tulosohjausta. Emoyliopistojen sitoutuminen yliopistokeskusten toimintaan on edellytys yliopistokeskusten kehittymiselle.

Lähteet

- Aktuumi (2003). Vahvuutena alueellisuus. Oulun yliopiston sidosryhmälehti Aktuumi n:o 403/2003.
- Alueiden kehittämislaki 12.7.2002/602
- Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskus (2004). Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskuksen toimintakertomukset 2004-2005.
- Etelä-Pohjanmaan korkea-asteen tutkimuksen ja koulutuksen aluestrategia 2005–2008. Osaamisen ja yrittäjyyden luovaa kipinöintiä. 20.9.2005. Vaasan yliopisto, Helsingin yliopisto, Sibelius-Akatemia, Tampereen yliopisto, Tampereen teknillinen yliopisto, Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Etelä-Savossa toimivien yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen aluestrategia 30.9.2005. Helsingin yliopisto, Mikkelin yliopistokeskus, Helsingin kauppakorkeakoulu, Joensuun yliopisto, Kuopion yliopisto, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Mikkelin ammattikorkeakoulu, Diakonia-ammattikorkeakoulu. 11 s.
- Goddard, J.(1999). Korkeakoulut ja aluekehitys – yleiskatsaus. Teoksessa Vähäpassi A. & Moitus, S. 1999. Korkeakoulut alueidensa veturina. Viisi näkökulmaa vaikuttavuuteen. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 2:1999. Helsinki Edita.
- Halonen, Matti, Kari Kuoppala, Ossi V. Lindqvist & Turo Virtanen (2004). Neljän monialaisen yliopiston hallinnon arviointi. Ulkoisen arviointiryhmän raportti. Tampereen yliopisto tänään ja huomenna. Yliopiston sisäisiä kehittämissuhteita, muistioita ja raportteja 66. Tampereen yliopisto.
- Hosia, Matti (2001). Yliopistojen sisäisen rahanjaon kartoitus. Opetusministeriön julkaisuja 2001:85. Opetusministeriö. 72 s.
- Joensuu, Matti (2000). Yhteiskunnalliset palvelutehtävät—yliopistojen kolmas tehtävä. Tietopisto 9/8.5.2000.
- <<http://www.hallinto.oulu.fi/viestin/t-pisto/arkisto2000/9-00/joensuunjuttu.htm>>

- Kainuun korkeakoulustrategia 2006 – 2010. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, Kajaanin ammattikorkeakoulu, Kainuun maakunta – kuntayhtymä ja Kajaanin kaupunki. 38 s.
- Kautonen, M. & Sotarauta, M. (1999). Ei-yliopistokaupungit ja alueelliset innovaatiojärjestelmät: Näkemyksiä Etelä-Pohjanmaan innovaatiokyvykkyydestä. Teoksessa Sotarauta, M. (toim.) Kaupunkiseutujen kilpailukyky ja johtaminen tietoyhteiskunnassa. Suomen Kuntaliitto. Acta 106. Helsinki.
- Keskipohjanmaan korkeakoulujen alueellisen yhteistyön strategia 2005-2010. Jyväskylän yliopisto, Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskus, Oulun yliopisto, Vaasan yliopisto, Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. 37 s.
- Kivinen, Paula (2005). Yliopistokeskuksen vaikuttavuus alueella: kohti yhteisiä mittareita? Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskus. PowerPoint –esitys 14.10.2005 Kajaanin Yliopistokeskuspäivillä, 11 s.
- KOTA-tietokanta. <<http://kotaplus.csc.fi:7777/online/Etusivu.do>>
<<http://www.csc.fi/kota/kota.html>>
- Laki valtion talousarviosta annetun lain muuttamisesta 1216/2003, 19.12.2003.
- Lapin yliopisto (2005). Toiminta- ja taloussuunnitelma 2006-2009.
<<http://www.ulapland.fi/?DeptID=17739>>
- Lappeenrannan teknillinen yliopisto (2005) . Alueellisen kehittämisen ja yhteiskunnallisen palvelutoiminnan strategia 2010. 12 s.
<http://www.lut.fi/fi/yliopisto_lyhyesti/suunnittelun_seurannan_asiakirjat/muut_asiakirjat2.html>
- Mattila, Markku (2004). Yliopistokeskukset tulosneuvotteluissa. Opetusministeriö. PowerPoint –esitys Yliopistokeskuseseminaarissa Lahdessa 24.9.2004, 7 s.
- Opetusministeriö (1998). Asetus korkeakoulututkintojen järjestelmästä (464/1998)
- Opetusministeriö (1993). Opetusministeriön päätös 25.1.1993 avoimesta korkeakouluopetuksesta korkeakouluissa perittävistä maksuista (83/1993).
- Opetusministeriö (2001). Korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 28:2001. Opetusministeriö, Helsinki.
<<http://www.minedu.fi/julkaisut/julkaisusarjat/2801kkalue/muistio.pdf>>
- Opetusministeriö (2002a). Aluekehittämissstrategia vuosina 2003-2013. Opetusministeriö.
- Opetusministeriö (2002b). Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietintö. Opetusministeriön työryhmien muistioita 3:2002. Opetusministeriö, Helsinki.
- Opetusministeriö (2002c). Yliopistojen tulosohjauksen kehittämistyöryhmä II. Opetusministeriön työryhmien muistioita 26:2002. Opetusministeriö, Helsinki.
- Opetusministeriö (2003a). Koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategia vuoteen 2013. Opetusministeriön julkaisuja 2003:40. Helsinki.

- Opetusministeriö (2003b). Yliopistojen toimintamenobudjetointi sopimuskaudella 2004-2006. Muistio 17.3.2003. Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Opetusministeriö (2003c). Selvitys aikuisopiskelun taloudellisten edellytysten parantamisesta. Selvitysmies Pentti Arajärvi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:25. Helsinki.
- Opetusministeriö (2003d). Taustaa koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategialle – muistio. Opetusministeriön monisteita 2003:3.
- Opetusministeriö (2004a). Koulutus ja tutkimus 2003-2008. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. Opetusministeriö, Helsinki.
- Opetusministeriö (2004b). Opetusministeriön hallinnonalan alueellistamisselvitys 15.12.2004.
<<http://www.vnk.fi/tiedostot/pdf/fi/92225.pdf>>
- Opetusministeriö (2004c). Opetusministeriön asetus yliopistojen eräistä suoritteista perittävistä maksuista (1252/2004)
- Opetusministeriö (2005a). Opetusministeriön asetus yliopistojen maisteriohjelmista 14.7.2005.
- Opetusministeriö (2005b). Yliopistojen tulosohjauksen kehittämistyöryhmä III. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:24. Opetusministeriö, Helsinki.
- Opetusministeriö (2005c). Opetusministeriön hallinnonalan tuottavuusohjelma 2006-2010. Opetusministeriön julkaisuja 2005:32. Opetusministeriö, Helsinki.
- Opetusministeriö (2005d). Elinikäinen oppiminen yliopistoissa –työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:38. Opetusministeriö, Helsinki.
- Opetusministeriö (2005e). KOTA-ohje 29.11.2005.
- Opetusministeriö (2005f). Yliopistojen taloudellista ja hallinnollista asemaa ja sen uudistamista koskeva selvitys; selvitysmiehet hallintoneuvos Niilo Jääskinen ja professori Jorma Rantanen. Opetusministeriön kirje 1.12.2005, Dnro 68/040/2005.
- Opetusministeriö (2006). Päätös opetusministeriön ja yliopistojen välisestä tulosohtausjärjestelmästä ja toimintamenorahoituksen muodostumisperusteista sopimuskaudelle 2007-2009. Opetusministeriön kirje yliopistoille 1.2.2006, Dnro 7/210/2006 ja muistio.
- Oulun yliopisto (2002). Oulun yliopiston alueellisen toiminnan organisoituminen. Loppuraportti.
<http://www.hallinto.oulu.fi/suunnit/raportit/OY_alue.pdf>, 91 s.
- Oulun yliopisto (2003). Esitys Oulun yliopiston alueellisen vaikuttavuuden arviointikriteeristöksi. Oulun yliopisto, Alueneuvottelukunta.
- Palomäki, Jari (2005). Jari Palomäen kirje Martti Sinisalmelle 29.12.2005. Porin yliopistokeskus.

- Piesanen, Ellen (2005). Yliopisto-opiskelijaksi vaihtoehtoisin poluin. Näkökulmia ammatillisten ja avoimen yliopiston opintojen kautta yliopisto-opiskelijaksi siirtymisestä. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 20. Jyväskylä.
- Porin yliopistokeskus (2005). Porin yliopistokeskuksen toimintakertomus 2004. Porin yliopistokeskus.
- Päijät-Häme käytäntölähtöisen innovaatiotoiminnan huippualueeksi – Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen alueellisen kehittämisen strategia 2010. Helsingin yliopisto, Lahden yliopistokeskus, Teknillinen korkeakoulu, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Tampereen teknillinen yliopisto, Lahden ammattikorkeakoulu, Diakonia-ammattikorkeakoulu. 27 s.
- Saarinen, Ari (2005). Yliopistokeskukset ja yliopistojen tulosohtaus 2007-2009. Power Point –esitys Yliopistokeskuseminaarissa Kajaanissa 13.10.2005.
- Seinäjoen yliopistokeskus (2004). Toimintakertomus 2004. Seinäjoen yliopistokeskus.
- Sisäasiainministeriö (2006).
<<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/B78D0360A78284C4C2256F970031404F?opendocument>> 20.4.2006.
- Tampereen Yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö (2006). Yliopistot ja osaamiskeskusohjelmat aluekehittämisessä (YO-ALKE).
<http://www.sjoki.uta.fi/sente/projects/pro_yo-alke_fi.php>
- Tura, Tomi (2006). Yliopistokeskukset aluepolitiikan ja korkeakoulupolitiikan välissä. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Valtioneuvosto (1999). Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma 15.4.1999.
<<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoavaltioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponenII/fi.jsp>>
- Valtioneuvosto (2003). Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003.
<<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>>
- Valtioneuvosto (2004). Valtioneuvoston asetus valtion talousarviosta annetun asetuksen muuttamisesta 254/2004, 7.4.2004.
- Valtioneuvosto (2005). Valtioneuvoston periaatepäätös 7.4.2005 julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteellisesta kehittämisestä.
- Valtion maksuperustelaki 150/1992, 21.2.1992/150,
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920150>>
- Valtiovarainministeriö (2003). Parempaan tilivelvollisuuteen. Valtion tilinpäätösuudistuksen periaatteet. Työryhmämuistioita 2/2003. Valtiovarainministeriö.
- Vasikainen, Soili (2005). Tulosohtauksen kehittäminen valtionhallinnossa. PowerPoint –esitys 14.6.2005. Valtiovarainministeriö. 22 s.
<www.oske.net>

Yhteistyötä, työnjakoa ja profiloitumista. Satakunnan korkeakoululaitos 2008.
Diakonia-ammattikorkeakoulu Porin yksikkö – DIAK, Porin
yliopistokeskus – UC Pori, Satakunnan ammattikorkeakoulu – SAMK,
Turun yliopisto, Rauman opettajankoulutuslaitos – ROKL,
Satakunnan avoin korkeakouluverkosto, Koulutus- ja
tutkimuskeskukset. 24 s.

Yliopistolaki 645/1997, <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970645>>

Yliopistolaki 715/2004. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1997/19970645>>

Liite 1. Yliopistokeskusten tutkintokoulutus.

	Aloituspaikat 2005	Opiskelijat (suluissa jatko- opiskelijat)	Suoritetut tutkinnot 31.12.2003 mennessä/1.1.2004 alkaen				Maisteriohjelmien rahoitus
			Kandid.	Maisteri, DI	Lisensiaatti	Tohtori	
Kajaani							
Opettajankoulutus	141	640(30)	0/2	403*/185	/1	3	
Filosofian maisteri/tietojenkäsittelytiede	40	67	0	0	0	0	
Digit.median maist.ohj. (OY) 2001 - 2004	20	16	0	0/1	0	0	EU, Kajaanin kaup.
Ohjelmistotuot.maist.ohj. (OY) 2002- 2006	25	17	0	0	0	0	EU, Kajaanin kaup.
Mobiilipalv.maist.ohj. (OY) 2003- 2006	25	20	0	0	0	0	EU, Kajaanin kaup.
DI-muuntokoulutukset (OY):							
- Kaisko 1996-2000	27	14(6)		13/-	-/1		EU, Kajaanin kaup.
- Muisku 2000-2003	25	18(1)		4/-			EU, Kajaanin kaup.
- Diko 2002-2006	27	17		-/-			EU, Kajaanin kaup.
Venäjänsä kultt. ja kielen maist.ohj.(OY)	23	20		0/1			EU (EAKR), LH
Kultt.teoll.maist.ohj. (OY, LaY), 2004=>	23	21					EU (ESR), LH
Liikuntateknol.maist.ohj.(JY) 2004=> (kolme sis.ottoa)	57	55 (5)		-/1			EU, Sotkamon kunta
Suunnitteilla:							
Mittaustekn.maist.ohj.(OY) 2007=>	20 joka toinen vuosi						
Kulttuuriteollisuuden ja - pedagogiikan kansainvälinen maisteriohjelma 2007/2008 =>	20 joka toinen vuosi						
* opettajankoulutuksen tutkinnot vv. 2000-2003							
Kajaani yhteensä		905 (42)	0/2	420/188	- /2	- /3	

Kokkola							
Luokanopettajien aikuiskoulutus/KM (JY)	35	112		525/80	6/1	0/1	JY:n toimintamenobudj.
Tietotekniikan maist.opinnot/FM (JY)	25	51		-/4			EU, yritykset
Sos.työn maist.ohj. (JY) 2006=>	25						OPM/JY (keh. Hanke), kand.opinnot Avoimen yo:n kautta
Maisterihautomo		518					
Suunnitteilla:							
-Kemian maist.ohj. (OY) 2007**							
-Kauppatiet.maist.opinnot. (VY) 2008=>	(vähint.20)						
**hanke vielä valmistelussa, tod. näkö. integroitu ohjelma, jolloin Kokkolassa n. 8 opiskelijaa							
Kokkola yhteensä		681 (31)		525/84	6/1	0/1	

	Aloituspaikat 2005	Opiskelijat (suluissa jatko- opiskelijat)	Suoritetut tutkinnot 31.12.2003 mennessä/1.1.2004 alkaen				Maisteriohjelmien rahoitus
			Kandid.	Maisteri, DI	Lisensiaatti	Tohtori	
Lahti							
Filosofian maisteri/ ympäristöekologia (HY) 1996 =>	25	129(22)	2	-/14	2	1	
Kauppätieteiden täydennyskoulutusohjelmat (LTY)	30-35 n. joka 3. vuosi	131	0	-/20			EU, maksullinen koulutus
Tuotantotalouden täydennyskoulutusohjelmat (LTY ja TKK)	30-35 joka 3.vuosi	53	0	-/19			EU, Lahden kaupunki, maksull.koulutus
Ympäristö- ja laatujohtamisen täydennyskoulutusohjelma (TKK), päättynyt 2005, kertaluontoinen ohjelma	0	0		-/7			EU, Etelä-Suomen lääninhallitus, Lahden kaupunki, maksullinen koulutus
Materiaalitekniikan täydennyskoulutusohjelma (TTY)		5	0	-/6			EU, kunnat
Verkkoviestinnän muutokoulutusohjelma Vermu1 2001-2005 (yksi sisäänotto)	40	31	0	-/9			EU, Etelä-Suomen lääninhallitus
Verkkoviestinnän muutokoulutusohjelma Vermu 2 2003-2006 (yksi sisäänotto)	25	25	0	0			EU, Etelä-Suomen lääninhallitus
Kaupunkitutk.maist.ohj.(HY Palmenia) 2005-2007 (yksi sisäänotto)	24	24	0	0	0	0	EU, Lahden kaupunki, Etelä- Suomen lääninhallitus
Sos.työn maist.ohj.(HY Palmenia) 2004-2006, yksi sis.otto	41	38	0	-/3	0	0	EU, Espoon, Vantaan, Helsingin ja Lahden kaupungit sekä Etelä- Suomen lääninhallitus
Ympäristötekniikan DI-tutkinto- ohjelma (TKK) 2006=>	25	25	0	0	0	0	OPM
Lahti yhteensä		461 (97)	/2	-/78	/2	/1	

	Aloituspaikat 2005	Opiskelijat (suluissa jatko- opiskelijat)	Suoritetut tutkinnot 31.12.2003 mennessä/1.1.2004 alkaen				Maisteriohjelmien rahoitus
			Kandid.	Maisteri, DI	Lisensiaatti	Tohtori	
Mikkeli							
BScBA-ohjelma	82	250	3/114				OPM
Eco-Business (HY ja HKKK), 2005=> HY:n osalta	20	7					EU, kunnat
Nuorisokasv.maist.ohj. (KY), 2005=>	23	22					EU, kunnat, valtio
Sos.työn maist.ohj. (KY), 2005=> (yksi sis.otto)	24	24					EU, kunnat
DI-mater.tekniikka (LTY), 2005=> (yksi sis.otto)	32	33					EU/itä-suomen läänihallitus, Mikkelin kaupunki
Muu perusopetus:							EU/itä-suomen läänihallitus, Mikkelin kaupunki
Eco Studies	47	98					ISLH/ESR
Rural Studies	29	19					OPM
Co-op Studies	69	81					v. 2004-2005 ISLH/ESR, v. 2006 OPM
Mikkeli yhteensä		534	3/114				

Seinäjoki							
Filosofian maisteriohjelma/tietojenkäsittelytiede /TaY 2004	20	18					TaY, Seinäjoen kaupunki,EU
Tuotantotekniikan DI-muuntok./TTY 2003 => (yksi sis.otto)	35	35					EU, kunnat
Johtamisen maisteriopinnot/VY 2006- (haku päättyy 31.3.2006)	25						VY, Seinäjoen kaupunki
Tekniikan alan tohtorikoulutus HOT/TTY 2005		. (45)					EU, kunnat
EPANET- tutkimusryhmien jatko- opiskelijat/TaY, HY,VY, SibA, TTY		. (30)			2	6	Eri rahoittajat
Tietotekniikan erikoistumisohjelmat vv 1990-2000	0			15/	1/		Eri rahoittajat
Luokanopettajien koulutukset vv 1990-94	0			49/			Eri rahoittajat
Sosiaalialan koulutukset vv. 1983-91	0		1/	5/			Eri rahoittajat
Hallinnon ja liiketoimintaosaamisen koulutusohjelmat vv.1984-2003 sekä avoin yliopisto v. 1988-	0		5/	183/			Eri rahoittajat
Suunnitteilla:							
Sosiaalialan maisteriopinnot /TaY 2007=> (1-2 sisäänottoa)	30						
Rytmimusikin maisteriopinnot/TaY, SibA, 2007 =>	10						
Elintarviketurvallisuuden maisteriohjelma /HY 2008 =>	25						
Seinäjoki yhteensä		53 (75)	6/0	252/0	1/2	0/6	

	Aloituspaiikat 2005	Opiskelijat (suluissa jatko- opiskelijat)	Suoritetut tutkinnot 31.12.2003 mennessä/1.1.2004 alkaen				Maisteriohjelmien rahoitus
			Kandid.	Maisteri, DI	Lisensiaatti	Tohtori	
Pori							
DI-koulutus/TTY (60 yo + 92 insin.)	152	669(104)	-	648/71	12/6	14/2	
KTM-koulutus/TUKKKK (50 yo + 15 tradenomi)	65	231(25)	3/-	57/24	-/3	-/2	
Hum.koulutus/TY (40 +10(maisteriohjelma))	50	200(14)	1/12	-/1	-	-	
Yhteiskuntatiet.koulutus/TAY (20 + 6(erikoistapausvalinta))	26	71	-	-	-	-	
Maisteriohjelmat:							
Taiteen maisteri/TAIK, Visuaal.kultt.maist.ohj. 2004=>	15	30					
Suunnitteilla:							
Hyvinvointialan maist.ohj. 2006=>	30***						TaY, TuKKK, Porin yo-keskus
Monitiet.turvall.alan maist.ohj. 2007=>	20						
***TKKK 20 ap, TaY 10 ap joka toinen vuosi							
Pori yhteensä	308	1201(143)	4/12	705/96	12/9	14/4	

LIITE 2. Yliopistokeskuspaikkakunnilla toteutettavat osaamiskeskusohjelmat.

(Lähde: www.oske.net)

Kajaanissa toteutetaan mittaustekniikan osaamiskeskusohjelmaa. Ohjelma perustuu yliopistokeskuksen mittaustekniikan osaamisalalle, jonka tavoitteena on kehittää edelleen vahvaa Kajaanin seudun mittaustekniikan tutkimus-, koulutus- ja yritystoimintaa sekä vahvistaa Measurepolis-Kajaanin asemaa kansallisesti merkittävänä mittaustekniikan tutkimus- ja yrityskehittämisenä sekä kansallisesti ja kansainvälisesti aktiivisena alan vaikuttajana.

Kokkolassa osaamiskeskusohjelman painopistealue on kemian teolliset sovellutukset ja sen kärkenä kemian uudet teknologiat asiakaslähtöisessä tuotannossa. Osaamiskeskus edistää kemian huippuosaamisen kehittymistä ja siirtää monistettavaa tietotaitoa tuotannonalalta toiselle siten, että klusterit vahvistuvat ja niiden lisäksi muodostuu toimialojen välisiä alliansseja. Ohjelmaan valitut kemian alat (epäorgaanisten suolojen kemia, metallien kemia, orgaaninen kemia, polymeerien kemia) edustavat Kokkolan seudulla olevaa osaamista. Ohjelmassa kehitetään opiskeluympäristö monialaista koulutusta tarvitseville kemian osaajille ja luodaan toimintamalli saman alan osaamisen hyväksikäyttämiseksi kaikilla koulutustasoilla. Luodaan myös vakiintunut järjestelmä yliopistotasaisen kemian tekniikan/kemian koulutuksen ja tutkimuksen kanavoimiseksi alueelle ja sen linkittämiseksi alueella olemassa olevaan koulutukseen ja tutkimus- & kehitystoimintaan. Tähtäimessä on kemian tuotantoteknologian soveltava tutkimuskeskus. Tavoitteena on luoda vakiintunut järjestelmä yliopistotasaisen kemian tekniikan/kemian koulutuksen ja tutkimuksen kanavoimiseksi alueelle ja sen linkittämiseksi alueella olemassa olevaan koulutukseen ja tutkimus- & kehitystoimintaan. Kokkolan yliopistokeskuksen kemian maisteriohjelman on määrä alkaa vuonna 2007. Lisääntyvän korkeatasoisen koulutuksen, tutkimus- ja kehitystoiminnan, yritysten kasvun ja uusien yritysten syntyminen sekä erillisten teollisten allianssien muodostumisen johdosta osaamisintensiivisten työpaikkojen määrän odotetaan kasvavan. Tavoitteena on tehdä Kokkolasta kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävä kemian tuotantoteknologian soveltavan tutkimus- ja kehitystoiminnan keskus.

Lahdessa osaamiskeskusohjelman avulla kehitetään omia vahvuuksia muotoilu-, laatu- ja ympäristöteknologiassa. Yritykset vahvistavat kilpailukykyään hakemalla toimintaansa uudenlaista näkemystä muotoilu-, laatu- ja ympäristönäkökohtien kautta. Päijät-Hämeen osaamiskeskukseen perusajatukseksi on näihin kolmeen keskeiseen teemaan liittyvän tutkimus- ja koulutusosaamisen yhdistäminen yritysten liiketoimintaan. Yksi osaamiseen perustuvista kärkihankkeista on Lahden tiede- ja yrityspuiston rakentaminen. Tiedepuiston tavoitteena on tehostaa alueellista verkostoitumista ja resurssien hyödyntämistä. Lahden mallina tunnetun järjestelmän mukaisesti alueelta on tunnistettu useita osaamisen ydinprosesseja. Ne kokoavat osaamista ja asiantuntijoita keskustelemaan, kehittämään ja viemään eteenpäin uudistumista ja uudistamista alueella. Lahden yliopistokeskuksen ja ammattikorkeakoulun lisäksi tiedepuiston ytimen muodostavat Lahden tiede- ja yrityspuisto Oy, Muovipoli, IT-keskus, Muotoilun tutkimuslaitos, Päijät-Hämeen koulutus konserni, yritysautomot sekä Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Osaamiskeskusohjelman hankkeiden toteuttajina ovat yliopistot, Lahden ammattikorkeakoulu, Päijät-Hämeen koulutus konserni, tutkimuslaitokset, teknologiakeskukset sekä yritykset. Lahden seudulla on runsaasti muotoilualan palveluyrityksiä ja korkeatasoista muotoilualan koulutusta. Muotoilun keskeiset toimijat ovat luoneet Muotoportin, joka lähivuosina konkretisoituu rakennuksena ja palveluverkostona, jossa muotoilualan innovaatiotoimintaa kanavoidaan ja tuotteistetaan yritysten ja liiketoiminnan käyttöön.

Laatukoulutusta Lahdessa on sekä toisella asteella että korkeakoulutasolla. Tavoitteena on alueen laatuosaamisen tason nostaminen ja palveluiden monipuolistaminen. Osaamiskeskukseen tavoitteena on vahvistaa laatutyön asemaa, tehdä siitä ymmärrettävä asia toiminnassa ja asenteissa sekä ulottaa se alueellisen toiminnan eri sektoreille.

Päijät-Hämeen ympäristöosaamisen klusteri tuottaa yli 10 prosenttia Suomen ympäristöalan liikevaihdosta. Klusterin toimijat ovat verkottuneet alueellisesti ja koko maan kattavasti. Kansainvälinen verkottuminen etenee mm. Päijät-Hämeen osaamiskeskukseen E+ verkoston

kautta. Osaamiskeskusohjelman avulla ympäristöteknologiakeskus Neopoli on vahvistanut toimintaansa ja kehittynyt yhä kattavammaksi ympäristöosaamisen keskuksiksi osaamiskeskusohjelman alkuperäisten tavoitteiden mukaisesti. Muutos näkyy entistä monipuolisempina tutkimus- ja koulutustoimintana. Myös ympäristöosaajien määrä on lisääntynyt sekä koulutuslaitoksissa että yrityksissä. Samaan aikaan teknologiakeskuksen vetovoima yritysten sijaintipaikkana on lisääntynyt.

Mikkelin seutu tavoittelee osaamiskeskusohjelman avulla johtavaksi alueeksi komposiitti- ja pinnoitusteknologian tutkimuksessa, tuotekehityksessä ja tuotannossa. Etelä-Savossa on valmistettu lujitemuovikomposiitteja jo yli 30 vuoden ajan ja alueen tietotaito ja tuotteet ovat tunnettuja ja kysytyjä maailmalla. Alueella toimivat yritykset hyödyntävät ja kehittävät myös useita eri pinnoitusteknologioita. Tavoitteena on moninkertaistaa tutkimus- ja tuotekehityspanos sekä tuotannon volyymi vuoteen 2010 mennessä. Alan yritysten liikevaihdon odotetaan kolminkertaistuvan 500 miljoonaan euroon. Samalla kaksinkertaistuu yritysten tutkimus- ja kehityshenkilöstön määrä ja tuotannon työpaikkojen määrä kasvaa puolitoistakertaiseksi.

Tutkimus- ja kehityspalvelujen lisääntyvä tarve kasvattaa alan tutkimuslaitosten henkilöstön määrän kolminkertaiseksi. Näiden ja alueelle sijoittuvien uusien yritysten menestystä tukevat alueella toimivat yliopistot, korkeakoulut ja tutkimuslaitokset. Oma tutkimusta täydentää tiivis yhteistyö muualla sijaitsevien tutkimuslaitosten kanssa. Osaamiskeskuksen kannalta tärkeimpiä ovat Mikkelin ammattikorkeakoulu ja sen YTI-tutkimuskeskus, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsingin yliopisto ja Kuopion yliopisto.

Osaamiskeskus käynnistää hankkeita, joilla pyritään löytämään alan yrityksille uusia partnereita ja tuotteille uusia sovelluskohteita. Myös tuote- ja tuotannonkehityshankkeet kuuluvat ohjelmaan. Alueen osaamista pyritään vahvistamaan toteuttamalla koulutushankkeita ja seminaareja sekä kehittämällä tutkimuksen käytössä olevia resursseja. Osaamiskeskuksen suunnitteilla ja käynnissä olevia kärkihankkeita ovat mm. ontelokomposiittirakenteiden kehittäminen, kulutusta kestävien lujitemuovipinnoitteiden kehittäminen, kerroslevyjen tuotannon koneellistaminen, tyhjiötekniikan ohutpinnoitteiden ja ALD -pinnoitustekniikan kehittäminen, alan alihankintaverkostojen ja koulutuksen kehittäminen sekä T&K -ympäristön kehittäminen.

Lujitemuovikomposiittien ja pinnoitteiden teknologia-alan liikevaihto oli Mikkelin seudulla vuonna 2002 yhteensä 170 milj. €. Viennin ja ulkomaantoimintojen osuus yli 70% kokonaisliikevaihdosta. 10 merkittävimmän komposiittirytyksen palveluksessa oli 500 henkeä ja 5 merkittävimmän pinnoiteyrityksen palveluksessa 350 henkeä.

Seinäjoen seudun osaamiskeskuksen kivijalka on elintarvikealan ja älytekniikan huippuosaamisessa. Tavoitteena on aktivoida yritysten kasvua ja kilpailukyyn kehittymistä. Elintarvikealalla tämä tarkoittaa tutkimustoiminnan huipputulosten soveltamista käytännön tuotekehityksen kautta uusiksi tuotteiksi, asiakkaan tarpeiden ja toivomusten analysointia markkinatutkimuksen keinoin sekä laadun ja ympäristön huomioimista koko kehitysprosessissa. Älytekniikan puolella tämä tarkoittaa yritysten ja tutkimuslaitosten yhteisen tutkimus-, koulutus- ja kehitystoimenpiteiden avulla synnyttäviä tuotanto- ja palvelujärjestelmiä, uusia älykkäitä kone- ja laiteratkaisuja sekä mm. anturi- ja mittausteknologian uusia sovelluksia.

Elintarvikealan osaamiskeskusohjelmaa on toteuttanut vuodesta 1999 alkaen Foodwest Oy. Älytekniikan osaamiskeskusohjelma tuli mukaan vuonna 2003 ja sitä toteuttaa Seinäjoen Teknologiakeskus Oy. Kumpikin yhtiö on osa Seinäjoen teknologia- ja innovaatiokylää, johon kuuluu lisäksi mm. terveysteknologian kehittämiskeskus Mediwest. Yhtiöt ja osaamiskeskukset kehittävät omien ydinosoamistensa lisäksi uutta osaamista hyödyntäen toistensa ydinosoamisalueita ja tuoden siten toimialarajat ylittäviä uusia tuotteita ja palveluita yritysten käyttöön. Oman merkittävän lisänsä koko innovaatio- ja teknologiakylän kehittämistoimintaan tuo EPANET-tutkimusprofessoriverkosto, joka yhdistää uudella tavalla usean yliopiston ja eri tutkimusalojen erikoisosaamisen.

Satakunnan osaamiskeskus hyödyntää monialaisen Porin yliopistokeskuksen, ammattikorkeakoulujen ja alueen kansainvälisten suuryritysten huippuosaamista uusien osaamiseen perustuvien liiketoimintojen käynnistämiseksi ja uusien yritysten perustamiseksi.

Maakunnan vahva teollinen pohja antaa hyvän kasvualustan uusien teknologioiden hyödyntämiselle ja synnyttämiselle. Alueella toimivat maailmanluokan teknologioita edustavat yritykset, kuten Outokumpu Oyj, Metso Oyj, Technip Rauma Offshore Oy, Neorem Magnets Oy ja Oras Oy, ovat mukana materiaalitekniikan osaamiskeskusohjelman toteutuksessa. Etäteknologiassa ovat puolestaan vahvasti edustettuna mm. teleoperaattorit sekä automaatioalan yrityskehittämät, esim. Swisslog Oy. Osaamiskeskus on luonut uuden, toimivan mallin kehityshankkeiden synnyttämiseksi ja samalla se on merkittävästi lisännyt yliopistojen, tutkimusyksiköiden, korkeakoulujen ja elinkeinoelämän välistä yhteistyötä Satakunnassa. Etäteknologian ja materiaalitekniikan aloille on lyhyessä ajassa rakentunut monipuolinen koulutus- ja tutkimustoiminta sekä elinkeinoelämää tukeva palvelurakenne ja innovaatioympäristö.

Satakunnan osaamiskeskusohjelma on maakunnan teknologiastrategian kärkihanke ja sitä toteuttaa kehittäjäorganisaatio Prizztech Oy. Teknologiastrategian perusajatuksena on uusimman teknologian soveltaminen valituilla painopistealoilla olemassa olevaan vahvaan teolliseen pohjaan. Ohjelman toteutuksen myötä Satakuntaan on rakentunut toimiva innovaatioympäristö ja PrizzTechin toiminta on vakiintunut maakunnalliseksi. PrizzTech tarjoaa mm. innovaation seulontaan, tuotteistamiseen ja kaupallistamiseen liittyvät palvelut, ohjatun toimintaympäristön (verkostohautomo Propeli), yrityskohtaiset kehityshankkeet, yritysverkostojen kehittämishankkeet sekä kansainvälistymispalvelut. Osaamiskeskustoimialoilla on Satakunnassa yli 700 yritystä, jotka työllistävät maakunnassa noin 12 000 henkilöä. T&K panostus on noin 60 milj. € vuodessa ja projekteissa on mukana yli 500 asiantuntijaa. Toteutusvaiheessa olevien projektien volyymi vastaa lähes 150 henkilötyövuotta tutkimus- ja kehitystoiminnassa. Metalliteollisuuden ja etäteknologian liikevaihto oli 3,2 mrd € vuonna 2002.

Elintarvikealan oske: Valtakunnallisesti verkostoituneen osaamiskeskuksen toiminta-alueena on koko Suomi. Verkosto koostuu valtakunnallisista elintarvikealan tutkimuslaitoksista, yliopistoista ja korkeakouluista sekä eri puolilla maata toimivista 11 elintarvikealan osaamis-keskittymistä, alue- ELOista. AlueElo verkostossa: Satakunta: Pyhäjärvi-instituutti, Etelä-Savo: Ekoneum ry (= Mikkelin ammattikorkeakoulun tutkimuskeskus YTI, Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli ja MTT Ekologinen tuotanto), Kainuu: Oulun yliopisto - Kajaanin yliopistokeskus - Biotekniikan laboratorio.

LIITE 3. Yliopistokeskusten tutkimusalat ja professuurit.

Kajaanin yliopistokeskus

Tutkimusalat ja professuurit (yhteensä 9 professuuria):

- kasvatustiede, varhaiskasvatus, didaktiikka, liikuntakasvatus, psykologia (OY, kasvatustieteiden tdk.)
- matematiikka (OY, Luonnontiet. tdk.)
- optinen mittaustekniikka (OY, tekn. tdk.),
- tietojenkäsittelytiede (OY, Luonnontiet.tdk.)

Muut tutkimusalat:

- mittaustekniikan liikuntateknologiset sovellukset
- liikunta- ja terveystieteiden tutkimus: lasten ja nuorten liikunta- ja terveystieteiden tutkimus ja päivittäinen liikunta- ja terveystieteiden tutkimus, perheen merkitys ja perheliikunta, liikuntaympäristöt ja lähiliikunta.
- bioteknologia (luonnonmarjojen, rohdos- ja maustekasvien ja alueelta saatavien biomassojen tutkimus, elintarvikkeiden ja maidon biotekniikan tutkimus)
- biomittaukset (ihmisfysiologiset mittaukset urheilu/liikunta sekä terveydenhuollon ja ympäristöanalytiikan alalla)
- aluetutkimus
- arviointitutkimus
- kansallinen ja kansainvälinen maaseudun tutkimus ja kehittäminen
- alueen kulttuurin ja historian tutkimus
- Venäjä-tutkimus ja cross-border -tutkimus
- bioenergian tutkimus ja kehittäminen
- yritysille tehtävät tutkimus- ja tuotekehitysprojektit

Jatkokoulutus:

- Opettajankoulutuksen jatkokoulutusohjelma (OY)
- VUODOC-tohtorikoulutusohjelma (JY):
VUODOC-hankkeen tavoitteena on kouluttaa tohtoreita erityisesti liittyen talviliikuntalajeihin ja niihin liittyviin ihmisen toimintamekanismeihin ja metodologisiin ongelmiin. Ohjelma tukee maisterikoulutusta ja omalta osaltaan varmistaa ja vahvistaa korkeatasoisen osaamisen saamisen syntymisen ja asiantuntijoiden sijoittumisen Kainuun seutukunnalle. Koulutuksesta vastaa Jyväskylän yliopiston liikuntabiologian laitos jatko-opiskelijoiden tehdessä opintoja Sotkamon Vuokatissa. Vuodoc tohtorikoulutusohjelman tavoitteena on tuottaa 5-7 tohtoria seuraavan viiden vuoden aikana. Koulutusohjelmassa on syksyn 2005 aikana aloittanut 5 opiskelijaa. Opiskelijat ovat tehneet syksyn aikana jatko-opintosuunnitelmaa, joka kahdella on jo hyväksytty liikuntatieteellisessä tiedekunnassa. Ensimmäiset pilottimittaukset on suoritettu joulukuussa 2005. Osaa mittauksia varten valmistellaan laitteistoja ja itse mittaukset pääsevät käyntiin keväällä 2006. Aloitaneista viidestä opiskelijasta kolmen aihe liittyy talviturheiluun ja kaksi muuta toteuttavat väitöskirjan yhteistyössä Kainuun Prikaatin kanssa. Jatko-opintoja on mahdollista suorittaa liikuntabiologian laitoksen kaikista kolmesta pääaineesta; biomekaniikka, liikuntafysiologia ja valmennus- ja testausoppi.
- Alueellinen monitieteinen tohtorikoulu:

Kajaanin yliopistokeskuksen tohtorivalmennustoiminnassa aktiivisina osallistujina on mukana tällä hetkellä 42 henkilöä. Yliopistot ovat tiedekunnissaan vahvistaneet tähän mennessä 18 opiskelijalle jatko-opintokelpoisuuden. Myös muut toiminnassa mukana olevat tavoittelevat jatko-opiskelukelpoisuutta. Tohtorivalmennustoimintana järjestetään tutkijavalmiuksia vahvistavaa koulutusta: metodologisia jatkokoulutuskursseja, tutkimussuunnitelmien laadintakoulutuksia sekä järjestetty tutkimusprojektien seminaareihin osallistumismahdollisuuksia.

Kokkolan yliopistokeskus

Tutkimusalat ja professorit (yhteensä 3 professuuria):

- Kasvatustiede, erityisesti opettajankoulutus. Vakinainen. JY
- Tietotekniikka. Määräaikainen, lahjoitusvarat. JY
- Maaseutukulttuuri. Määräaikainen, MMM:n osarahoitus. JY

Uudet professorit v. 2006:

- Kemia. Määräaikainen 2006 – 2010, lahjoitusvarat, OY
- Sosiaalityö. Määräaikainen 2006 – 2010, lahjoitusvarat, JY

Muut tutkimusalat:

- Yhteiskuntatutkimus: aluetutkimus, maaseutututkimus sekä yhteiskunta- ja kulttuuritutkimus. Uutena tutkimusalana vuodesta 2006 alkaen sosiaalityö.
- Terveystieteet: painopistealana vanhustenhuollon palvelujärjestelmät ja RAI-tietojärjestelmään liittyvä kehittämistyö.
- Kasvatustieteellinen tutkimus: luokanopettajakoulutuksen sisällöllinen ja (aikuis)pedagoginen kehittäminen sekä opettajan työn haasteet muuttuvassa yhteiskunnassa.
- Tietotekniikan tutkimus: teoreettinen tietojenkäsittely, opetusteknologian ja lyhyen kantaman langattomat järjestelmät sekä ihmisen biosignaalin mittausta- ja analyysimenetelmät.
- Tulevaisuuden uusia tutkimusaloja (Oulun ja Vaasan yliopistot) ovat kemia (luonnontieteet), terveystieteet ja kauppatieteet. Tutkimuksen kehittämisen keskeisiä haasteita ovat tutkimus- ja osaamisalojen profilointi. Tähän pyritään laatimalla Kokkolan yliopistokeskuksen tutkimusstrategia vuoden 2006 aikana.

Jatkokoulutus:

- alueellinen monitieteinen tohtorikoulutus: metodiopinnot, työryhmätyöskentelyä, useiden jatko-opiskelijoiden kohdalla myös ohjausta:
- yhteiskuntatieteellinen jatko-opiskelijaryhmä
- tietotekniikan jatko-opiskelijaryhmä
- kasvatustieteellinen jatko-opiskelijaryhmä

Lahden yliopistokeskus

Tutkimusalat ja professorit (yhteensä 15 professuuria):

- innovaatiojärjestelmien professuuri: LTY, Lahden yksikkö
- yrittäjyyden ja pk-yritysten johtamisen professuuri: LTY, Lahden yksikkö
- teollisuustalouden professuuri: LTY, Lahden yksikkö
- laatujohtamisen professuuri: TKK Lahden keskus
- teollisuuden kehittämisen ja johtamisen professuuri: TKK Lahden keskus
- ympäristö- ja laatujohtamisen professuuri: TKK Lahden keskus
- jätehuoltotekniikan professuuri: TKK Lahden keskus
- muovitekniikan professuuri: TTY, Lahden yksikkö
- kaupunkiekosysteemitutkimuksen professuuri (ja metropolialueen kaupunkitutkimuksen professuuriverkosto): HY, ympäristöekologian laitos
- vesistöekologian professuuri: HY ympäristöekologian laitos
- maaperäekologian professuuri: HY ympäristöekologian laitos
- ympäristöbiotekniikan professuuri: HY ympäristöekologian laitos
- sosiaalityön professuuri: HY valtiotieteellinen tiedekunta, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti
- sosiaaligerontologian professuuri: HY valtiotieteellinen tiedekunta, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti

- verkkoviestinnän professori: HY valtiotieteellinen tiedekunta, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti

Muu tutkimus- ja kehittämistoiminta:

- yritysten kehittämishankkeet, innopalvelut, Verkkotietokeskus (TKK, Lahden keskus)
- teknologian hyödyntämistä hyvinvointipalveluissa käsittelevät tutkimus- ja kehittämishankkeet, Ajan- ja asiakkuudenhallinnan interaktiiviset palvelut (AIA), osallistuminen valtakunnallisiin ja alueellisiin julkisen sektorin tuottavuus- ja innovatiivisuushankkeisiin (TKK Lahden keskus)
- yritysten liiketoimintaosaamisen ja alueellisen innovaatiojärjestelmän tutkimus ja kehittäminen, hyvinvointiteknologiatutkimus. Tutkimuksen painopisteenä on tuottavan ja tehokkaan toiminnan innovatiivinen ja luova johtaminen verkostomaisessa toimintaympäristössä. (LTY Lahden yksikkö)
- alueellisten innovaatioympäristöjen tutkimusohjelma, jossa tutkimuskohteena ovat mm. Päijät-Hämeen palveluklusteri ja palvelurakenne sekä vanhusten hyvä kotona asuminen. (LTY Lahden yksikkö)
- työelämälähtöiset yritysten kehittämishankkeet (HY Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti)
- vesistö- ja maaperäekologia, ekotoksikologia, ympäristökemia, ympäristöbiotekniikka (HY ympäristöekologian laitos)
- strateginen ympäristöjohtaminen, kaupungin ekotehokkuuden parantaminen ja kestävä kehitystä edistävän liiketoiminnan kaupallistaminen (TKK Lahden keskus)
- yrityksille tehtävät tutkimus- ja tuotekehitysprojektit muovi- ja materiaalitekniikan alalta (TTY Lahden yksikkö)
- matkailualan tutkimus sekä Palmenia Uniconf-kongressipalvelut (HY Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti)
- Palmenian yhteydessä toimiva Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus VERSO (HY valt.tdk., Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti)
- lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisy, ikääntyvien toimintakykyisyyden ylläpito, sosiaalisen osallisuuden vahvistaminen, sosiaali- ja terveysalan henkilöstön osaamisen ja työhyvinvoinnin lisääminen (HY valt.tdk., Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti ja Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso)
- Lahden kulttuuriset merkit –kehittämishanke (HY, valt.tdk., Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Lahti)

Jatkokoulutus:

- Jatkotutkintokoulutus/mahdollisuus kaikilla opetusaloilla
- Jatko-opiskelu:
Lahden yliopistokeskuksessa opiskelee tällä hetkellä 97 jatko-opiskelijaa. Lisäksi päijäthämäläisiä jatko-opiskelijoita tai jatko-opinnoista kiinnostuneita tuetaan Lahden yliopistokeskuksen tohtorivalmennusohjelmalla. Tohtorivalmennusohjelma antaa valmiudet akateemisten jatko-opintojen aloittamiseen ja suorittamiseen. Se on suunniteltu työn ohessa suoritettavaksi eri alojen jatko-opintoja hyödyttäväksi kokonaisuudeksi. Ohjelma muodostuu kymmenestä 1-3 opintoviikon laajuisesta tutkimuksen tekoa tukevasta kurssista sekä yksivuotisesta tutkijaseminaarista. Ohjelma on mahdollista suorittaa kokonaisuudessaan kahdessa vuodessa. Vuonna 2003 ohjelman ensimmäiselle kierrokselle valittiin yhteensä 107 osallistujaa. Vuoden 2004 aikana toteutettiin hakukierros vuosien 2005 - 2006 ohjelmaan.

Mikkelin yliopistokeskus

Tutkimusalat ja professorit (yhteensä 9 professuuria):

- materiaalitekniikka, LTY
- bioenergiatekniikka, LTY
- sahatekniikka, LTY
- ympäristöanalytiikka, KY
- luomukotieläintuotanto, HY
- luomukasvintuotanto, MTT/Ekologinen tuotanto ja HY
- maaseutututkimus, HY
- yrittäjyys, HKKK
- nuorisokasvatus, KY

Muut tutkimusalat:

- osuustoiminta ja yhteisötalous, HY
- elintarviketalous, HY

Tutkimus- ja innovaatiotoiminnan alat:

- Materiaalitekniikka (pinnoitteet ja komposiitit) (LTY, MAMK)
- Ympäristötekniikka (ympäristökemia) (KY, MAMK)
- Luomu-, maaseutu- ja elintarvikeosaaminen (HY, MAMK)
- Yrittäjyys- ja liiketoimintaosaaminen (HKKK, MAMK)
- Puutekniikka (bioenergia- ja sahatekniikka) (LTY, MAMK)
- Hyvinvointiosaaminen (nuorten elinolot, osuustoiminta ja yhteisötalous) (DIAK, KY, HY, MAMK, HKKK)
- ICT-palvelusovellusosaaminen (digitaalisten aineistojen tuottaminen, digitaalinen arkistointi ja tiedontallennus) (HY, DIAK, MAMK)

Jatkokoulutus:

- Aikuisväestön koulutustason kohottamishanke (tohtorivalmennusohjelma): Tohtorivalmennuksessa opiskelee yhteensä 58 henkilöä. Yliopistokeskuksen tutkijoista 18 on jatko-opiskelijoita.

Porin yliopistokeskus

Tutkimusalat ja professorit (yhteensä 22 professuuria):

- visuaalisen kulttuurin teoria, visuaalisen kulttuurin taiteellis-tuotannolliset opinnot, mediatuotanto (TaiK), yht. 3 professuuria
- tietotekniikka, tietoliikennetekniikka, signaalinkäsittely, elektroniikka, tuotantotalous (TTY, yhteensä 7 professuuria)
- yhteiskuntatieteet; hyvinvointipalvelujen ja työelämän tutkimus (TaY, yhteensä 3 professuuria: sosiaalipolitiikan, sosiologian ja hyvinvointipalvelujen prof.)
- laskentatoimi, markkinointi, tietojärjestelmätiede, innovatiivinen elinkeinotoiminta, yrittäjyys (TuKKK, yhteensä 6 professuuria)
- maisemantutkimus, kulttuuriperinnön tutkimus, digitaalinen kulttuuri, (TY, yhteensä 3 professuuria)

Jatkokoulutus:

- Jatkotutkintokoulutus/mahdollisuus tällä hetkellä kaikkien muiden emoyliopistojen paitsi Tampereen yliopiston osalta.
- Kaikkia jatko-opiskelijoita tukeva mentorointiin perustuva yhteinen tutkijakoulu

Seinäjoen yliopistokeskus

Tutkimuksen painoalat Seinäjoella Helsingin yliopiston, Sibelius-Akatemian, Tampereen yliopiston, Tampereen teknillinen yliopiston ja Vaasan yliopisto osalta, lisäksi Epanet – verkoston kautta mukana on Turun yliopisto:

- informaatio- ja verkkoteknologioiden soveltaminen
- liiketoimintaosaaminen
- elintarvikeala ja materiaalitutkimus
- hyvinvointi ja innovaatioympäristöt

Tutkimusalat ja professuurit (yhteensä 16 professuuria):**Tieto- ja verkkoteknologioiden soveltaminen**

- Terveydenhuollon tietotekniikka, TTY
- Sähköinen liiketoiminta, TaY
- Virtuaalitekniikka, TTY
- Logistiset järjestelmät, VY
- Älytekniikka, TTY

Liiketoimintaosaaminen

- Yrittäjyys, VY
- Maaseutuyrittäjyys, HY
- Kuluttajakäyttäytyminen, VY
- Konseptijohtaminen, VY

Elintarvikeala ja materiaalitutkimus

- Elintarvikeketjut ja elintarvikkeiden turvallisuus, HY
- Elintarvikekehitys, TY
- Muovikomposiittitekniikka, TTY
- Metallirakentaminen, TTY
- Alumiinitekniikka, VY (yhteistyöhanke, professuuri Vaasassa)

Hyvinvointi ja innovaatioympäristö

- Kaupunkien kilpailukyky ja strateginen kehittäminen / Innovaatioympäristöt, TaY
- Populaarimusiikki, SibA
- Laboratoriolääketiede, TaY
- (lisäksi neljä sosiaali- ja terveydenhuoltoalan sivutoimista professuuria)

Jatkokoulutus:

- Professoreiden tutkimusryhmät ovat osa jatkokoulutusta. Tutkijoista tai tutkimusapulaisista 30 on jatko-opiskelijaa. Epanet-verkoston yhteydessä toteutetaan kahta jatko-opintojen edistämishanketta (tekniikan alan tohtorikoulu HOT ja yleinen jatko-opintojen edistämishanke Eduepanet II). Yhteensä jatkokoulutusta tukeviin ohjelmiin on osallistunut noin 160 opiskelijaa.

LIITE 4. Yliopistojen toimintamenorahoituksen kriteerit vv. 2007-2009.

(Lähde: OPM 2006).

Perusrahoituksen kriteerit:

Laajuustekijä muodostuu kaudella 2004–2006 käytössä olleen laajuustekijän euromäärän mukaisesti, jonka taustalla on ollut uusien opiskelijoiden tavoite, tilakustannukset ja aiempi toimintamenorahoitus. Laajuustekijän perusteella jaetaan 208 M€. Laajuustekijä vakioidaan euromääräisesti nykyisen laajuustekijän suuruiseksi. Kuitenkin tilakustannusten osalta rahoitussuhteet muutetaan vastaamaan vuoden 2005 tilannetta ottaen lisäksi huomioon HY:n ja TKK:n osalta Senaattikiinteistöjen vuokrajärjestelyissä tehty rakenteellinen muuto

Tutkimuksen, tutkijakoulutuksen ja taiteellisen toiminnan osuus muodostuu tutkimusaktiivisuudesta, tulossopimuksissa sovitusta tutkijakoulujen palkkausmenoista, tohtoritutkintotavoitteista sekä taiteellisesta toiminnasta.

- Tutkimusaktiivisuus muodostuu kahdesta osatekiästä. Rahoituksesta 4/5 määräytyy vuonna 2004 toteutuneiden tutkimus- ja kehittämistoiminnan menojen (pl. toimintamenorahoitus) suhteessa (lähteenä Tilastokeskus) ja 1/5 yliopistojen eri rahoituslähteiden kautta vuonna 2005 toteutuneiden yliopistojen kaikkien tutkijakoulupaikkojen henkilötyövuosien mukaisessa suhteessa (lähteenä KOTA - tietokanta).
- Tohtoritutkintotavoitteiden mukainen rahoitus määräytyy kauden 2007-2009 tavoitteiden mukaisesti.
- Valtakunnallisten tutkijakoulujen palkkausmenojen rahoitus jatkuu aiempien tai mahdollisten uusien päätösten mukaisesti
- Taiteellisen toiminnan rahoitus määräytyy taidealojen vuoden 2005 budjettirahoitteisen opetushenkilökunnan (ml. laskennallinen tuntiopetus) mukaisesti.

Koulutuksen osuus määräytyy koulutusaloittaisilla kustannuskertoimilla painotettujen kauden 2007-2009 ylempien korkeakoulututkintojen tavoitteiden mukaisesti.

Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen rahoitus sovitaan tulossopimuskaudeksi sen määräytyessä seuraavien kriteerien perusteella:

1a. Valtakunnallisina tehtävinä otetaan huomioon tehtäviä, joilla on huomattavaa valtakunnallista koulutus-, tutkimus- tai sivistyspoliittista merkitystä ja se on sellaisena yliopistolle osoitettu laissa tai asetuksessa: tehtävä ei suoranaisesti liity tutkintojen tuottamiseen. Lisäksi kulttuurivaihtosopimuksiin perustuvat vakanssit kompensoidaan 37 000 euroa/vakanssi lisärahoituksella lopun rahoituksen määräytyessä perusrahoitusmallin kautta. Lisäksi erikseen sovittaessa rahoitetaan Suomessa harvinaisia kieliä ja kulttuureja sekä saamen kieltä ja kulttuuria.

1b. Tuetaan tehtäviä, joilla on koulutus-, tutkimus- ja sivistyspoliittista merkitystä koko yliopistolaitoksen tasolla. Tehtävän rahoitusta ei ole otettu huomioon valtakunnallisissa tehtävissä, eikä sen rahoitus ole turvattu riittävästi muun perusrahoituksen kautta eikä riittävällä ulkopuolisella rahoituksella. Tehtävä palvelee laajasti myös muita yliopistoja ja tähän voi liittyä myös merkittävä laitepainotteisuus.

2. Lisäksi osoitetaan rahoitusta tutkimustulosten hyödyntämiseen liittyvien palvelujen sekä innovaatiotoiminnan ja alueellisen vaikuttavuuden vahvistamiseen. Rahoitusta osoitetaan alueellisen toiminnan laajuuden ja pysyväisluonteisten valtakunnallisesti merkittävien verkostojen (ml. yliopistokeskukset) perusteella osalle yliopistoista. Yliopistojen yhteisten toimintojen osalta rahoituksesta sovitaan koordinaatiotehtävää hoitavan yliopiston kanssa. Rahoituksesta osa määräytyy vuonna 2005 tehtyjen opetus- ja tutkimushenkilökunnan henkilötyövuosien (lähde: KOTA) ja vuonna 2005 toteutuneiden tutkimustoiminnan menojen (lähde: KOTA) suhteessa kaikille yliopistoille.

3. Avoimen yliopisto-opetuksen rahoitus 8 M€ määräytyy kaudelle 2007-2009 asetettujen laskennallisten kokovuotisten opiskelijapaikkatavoitteiden mukaisesti

Kansalliskirjaston ja yliopistokeskusten osalta voidaan tarvittaessa käydä vuosittain erillinen neuvottelu ennen ao. yliopiston kanssa käytäviä tulosneuvotteluja. Yliopistojen yhteisten toimintojen osalta rahoituksesta sovitaan koordinaatiotehtävää hoitavan yliopiston kanssa.

Hankerahoituksen kriteerit:

Hankerahoitusta kehitetään opetusministeriön harkinnanvaraisena strategiarahoituksena. Hankerahoitusta kohdennetaan valtakunnallisia kehittämislinjauksia tukeviin hankkeisiin ja uudisrakentamisen varustamiseen. Hankerahoitusta voidaan kohdentaa myös suurien saneeraushankkeiden varustamiseen, joissa tiloja tehdään uusille toimintoille ja tilojen käyttötarkoitusta muutetaan vastaamaan uutta tarvetta.

Opetusministeriön hankerahoituksen kautta rahoitettavien hankkeiden lukumäärää vähennetään ja rakennetaan vaikuttavuudeltaan laaja-alaisempia ja monipuolisempia yliopistojen yhteishankkeita. Tutkimusjärjestelmän rakenteellisen kehittämisen linjausten ja opetusministeriön tuottavuusohjelman mukaista koulutus- ja tutkimustoiminnan rakenteellista kehittämistä tuetaan tarvittaessa sopeuttamisvaiheen ajan.

Opetusministeriön hankerahoituksen edellytyksenä on yliopiston merkittävä omarahoitussuosuus. Tällä pyritään osaltaan varmistamaan yliopiston sitoutuminen ja tätä kautta tuetaan myös hankkeen jatkuminen opetusministeriön rahoituksen päättyessä. Hankerahoitus sovitaan pääsääntöisesti korkeintaan tulossopimuskaudeksi kerrallaan, jonka jälkeen päätetään saatujen selvitysten perusteella mahdollisesta jatkorahoituksesta.

Opetusministeriön osoittama hankerahoitus on tarkoitettu kokonaisuudessaan lisärahoitukseksi varsinaiseen toimintaan. Välilliset kustannukset yliopiston tulee kattaa omasta rahoitusosuudestaan tai sopimalla niistä verkostoon osallistuvien yliopistojen kanssa.

Tuloksellisuusrahan kriteerit:

Tuloksellisuusrahalla palkitaan toiminnan laatua ja vaikuttavuutta. Tuloksellisuuskriteerit ovat samoja koko sopimuskauden, mutta laskentatapa saattaa muuttua tilastoaineistossa tapahtuneen kehityksen perusteella. Tuloksellisuusrahan suuruus ja sen kohdentuminen päätetään vuosittain (jäljempänä esitettävät euromäärät ovat viitteellisiä ja perustuvat asiaa valmistelleen työryhmän ehdotukseen). Kriteereiden perusteella osoitetaan tuloksellisuusrahaa yliopistoille. Yliopistot voivat kohdentaa saamansa tuloksellisuusrahoituksen haluamallaan tavalla.

Sopimuskauden 2007-2009 tuloksellisuuskriteerit ovat:

Laatu ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus (40 M€)

- Tutkimuksen huippuyksiköt, Suomen Akatemian 7.6.2005 nimeämät yksiköt kansallisen huippuyksikköohjelmaan vuosille 2006–2011.
- Tieteellinen julkaisutoiminta, Kriteerinä käytetään opetus- ja tutkimushenkilökunnan tieteellistä julkaisutoimintaa (ei yliopiston oman sarjan julkaisut) suhteutettuna opetus- ja tutkimushenkilökunnan määrään koulutuslaryhmittäin (lähteenä KOTA).
- Koulutuksen laatuylkiköt. Korkeakoulujen arviointineuvoston 19.1.2006 nimeämien 20 yksikön (vuosille 2007-2009) ja opiskelijapalautteen perusteella (SYL:n ehdotus)
- Aikuiskoulutuksen laatuylkiköt (Korkeakoulujen arviointineuvoston 19.1.2006 nimeämät 4 yliopistoa vuosille 2007-2009)

- Taiteellisen toiminnan huippuyksiköt (Taiteen keskustoimikunnan 23.11.2005 nimeämät 3 yksikköä vuosille 2007-2009)
- Kansainvälistyminen. Kriteeri muodostuu lähtevien ja tulevien vaihtop opiskelijoiden määrästä, vaihdon tasapainosta, ulkomaalaisten opiskelijoiden osuudesta, ulkomaalaisten opiskelijoiden suorittamien tutkintojen osuudesta ja yhteistyöohjelmien kehittämisestä. Lisäksi otetaan huomioon yliopistojen osoittama aktiivisuus kansainvälisessä tutkimusyhteistyössä ja taiteellisessa toiminnassa (opetusministeriön arvio, lähteenä KOTA ja yliopiston tilinpäätösasiakirja).
- Innovaatiotoiminta ja alueellinen vaikuttavuus. Kriteeri muodostuu opetusministeriön arvon perusteella. Kriteeri otetaan varsinaisesti käyttöön vuoden 2008 rahoitusta määriteltäessä opetusministeriön päättäessä tarkastelunäkökulmasta ja tarvittavista tiedoista. (lähteenä yliopiston tilinpäätösasiakirja). Vuoden 2007 rahoitusta määriteltäessä rahoitus määräytyy korkeakoulujen yhteisten aluestrategioiden ja valtakunnallisen osaamiskeskusarvioinnin tulosten perusteella.
- Pääpaino laatu ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus -osiossa on tutkimuksen huippuyksiköillä.

Toiminnallinen tehokkuus, opintoprosessit (259 M€)

- Kandidaatin tutkinnot. Kriteeri muodostuu suoritetuista kandidaatin tutkinnoista suhteessa kolme vuotta aiemmin aloittaneisiin opiskelijoihin. Kriteeri otetaan käyttöön vuoden 2008 rahoitusta määriteltäessä.
- Ylemmät korkeakoulututkinnot. Kriteerin muodostavat suoritettut ylemmät korkeakoulututkinnot, joita painotetaan koulutusaloittaisilla kustannuskertoimilla. Toteutumat (3v ka.) otetaan huomioon enintään kauden 2007-2009 tavoitteeseen asti. Tämän lisäksi palkitaan pieneltä osin yliopistoja normiaikaisista tutkinnoista ottaen huomioon lähtötasoerot.
- Tohtorin tutkinnot. Kriteerin muodostavat suoritettut tohtorin tutkinnot. Toteutumat (3v ka.) otetaan huomioon enintään kauden 2007-2009 tavoitteeseen asti.
- Avoin yliopisto-opetus. Kriteerin muodostaa avoimen yliopiston laskennallisten opiskelijoiden toteutumatieta (3v ka.).
- Pääpaino toiminnallinen tehokkuus -osiossa on ylemmillä korkeakoulututkinnoilla ja tohtorin tutkinnoilla.

Henkiset voimavarat

Opetusministeriön päätöksen mukaisesti tarkastellaan henkilöstönäkökulman ja opiskelijahyvinvoinnin huomioon ottamista yliopiston toiminnassa (lähteenä henkilöstöstrategia, henkilöstötilinpäätös ja muu opetusministeriön käytössä oleva henkilöstöä ja opiskelijoita koskeva materiaali).

Yliopistojen saaman tuloksellisuusrahan suuruus määräytyy yliopistojen porrastettujen kokoryhmien perusteella (tutkimuksen, koulutuksen, aikuiskoulutuksen ja taiteellisen toiminnan huippuyksiköt), suhteellisina osuuksina (kandidaatin tutkinnot, ylemmät korkeakoulututkinnot, tohtorin tutkinnot ja avoin yliopisto-opetus) tai tietyin tasasummin (tieteellinen julkaisutoiminta, kansainvälistyminen, innovaatiotoiminta ja alueellinen vaikuttavuus sekä henkiset voimavarat). Huippuyksiköiden perusteella määräytyvän tuloksellisuusrahoituksen osalta yhteistyötä kannustetaan kohdentamalla rahoitus yliopistojen kesken korkeimman kokoryhmän omaavan yliopiston perusteella painottaen yhteisiä huippuyksiköitä lisäksi kertoimella 1,2. Tuloksellisuusrahan määrittelyssä käytetään pohjatietoina uusimpia saatavissa olevia tilastoja.

LIITE 5. Yliopistokeskusten internetosoitteet.

Kajaanin yliopistokeskus <http://www.kajaaninyliopistokeskus oulu.fi/>

Kokkolan yliopistokeskus <http://www.chydenius.fi/>

Lahden yliopistokeskus <http://www.lahdenyliopistokeskus.net/>

Mikkelin yliopistokeskus <http://www.muc.fi/fi/info/index>

Porin yliopistokeskus <http://www.porinyliopistokeskus.fi/sivu.aspx?taso=0&id=7>

Seinäjoen yliopistokeskus <http://www.seinajoenyliopistokeskus.fi/>